PRAVOBRANITELJ ZA
OSOBE S INVALIDITETOM

Izvješće o radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom 2024.

Sažetak

SADRŽAJ

1. UVOD 7

1.1. POSTUPANJA PRAVOBRANITELJA ZA OSOBE S INVALIDITETOM 9

2. ZAŠTITA, PRAĆENJE I PROMICANJE PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM 10

2.1. JEDNAKOST I NEDISKRIMINACIJA 10

2.2. PRIJEDLOZI I PREPORUKE ZA IZMJENE I DOPUNE ZAKONA I DRUGIH PROPISA TE UNAPRJEĐENJE SUSTAVA 11

2.3. SUDJELOVANJE U PROJEKTIMA 12

2.4. PRISTUP PRAVOSUĐU 14

2.5. POSTUPANJA PREMA OSOBAMA S DUŠEVNIM SMETNJAMA U PSIHIJATRIJSKIM USTANOVAMA 14

2.5.1. Redovni obilasci zdravstvenih psihijatrijskih ustanova 14

2.5.2. Smještaj osobe s duševnim smetnjama u psihijatrijsku ustanovu 15

2.5.3. Smještaj bez pristanka 15

2.5.4. Sloboda od mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja 16

2.5.5. Otpust neubrojive osobe iz psihijatrijske ustanove 16

2.6. ZATVORSKI SUSTAV 17

2.6.1. Neubrojivi počinitelji kaznenih djela u zatvorskom sustavu 17

2.7. JEDNAKOST PRED ZAKONOM 17

2.7.1. Lišavanje poslovne sposobnosti i skrbništvo 17

2.7.2. Upravljanje imovinom i prihodom osoba pod skrbništvom 18

2.8. POŠTIVANJE DOMA I OBITELJI 18

2.8.1. Roditeljsko pravo osoba sa psiho-socijalnim teškoćama smještenih u institucije socijalne skrbi 19

2.8.2. Rodiljne i roditeljske potpore 19

2.9. ŽENE S INVALIDITETOM 20

2.10. ZAŠTITA OSOBNOG INTEGRITETA 21

2.11. SLOBODA OD IZRABLJIVANJA, NASILJA I ZLOSTAVLJANJA 21

2.12. ZDRAVSTVO 22

2.12.1. Onkološka skrb 22

2.12.2. Palijativna skrb 22

2.12.4. Dostupnost ortopedskih pomagala i lijekova 23

2.12.5. Naknada za troškove prijevoza u svrhu ostvarivanja prava iz zdravstvenog osiguranja 23
2.12.6. Pravo na osnovno zdravstveno osiguranje 24
2.13. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU 24
2.14. ODGOJ I OBRAZOVANJE 25
2.15. OSPOSOBLJAVANJE I REHABILITACIJA 27
2.16. ZAPOŠLJAVANJE I RAD 27
2.17. PRISTUPAČNOST, STANOVANJE i MOBILNOST 28
2.17.1. Pristup dobrima i uslugama 28
2.17.2. Cestovni prijevoz 28
2.17.3. Pomorski prijevoz 29
2.17.4. Željeznički prijevoz 29
2.17.5. Zračni prijevoz 30
2.17.6. Pristupačni turizam 30
2.17.7. Digitalna pristupačnost i umjetna inteligencija 30
2.17.8. Pristupačno stanovanje 31
2.18. RIZIČNE SITUACIJE I HUMANITARNA KRIZNA STANJA 31
2.18.1. Utjecaj klimatskih promjena na osobe s invaliditetom 32
2.19. NEOVISNO ŽIVLJENJE I ŽIVOT U ZAJEDNICI 32
2.19.1. Osobna asistencija 33
2.20. PRIMJERENI ŽIVOTNI STANDARD I SOCIJALNA ZAŠTITA 34
2.20.1. Inkluzivni dodatak 35
2.21. JEDINSTVENO TIJELO VJEŠTAČENJA 35
2.22. MIROVINSKO OSIGURANJE 37
2.23. STAŽ OSIGURANJA S POVEĆANIM TRAJANJEM (BENEFICIRANI RADNI STAŽ) 37
2.24. SUDJELOVANJE U JAVNOM I POLITIČKOM ŽIVOTU 38
2.25. SURADNJA S ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA 38
2.26. USKLAĐENOSTI S KONVENCIJOM O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM TIJEKOM KORIŠTENJA FONDOVA EU-a 39
2.27. SUDJELOVANJE U KULTURI, REAKCIJI, RAZONODI I SPORTU 39
2.27.1. Kultura 39
2.27.2. Sport 40
2.28. PODRUČNI UREDI 41
2.29. MEĐUNARODNA SURADNJA 42

2.30. STRUČNI SAVJET PRAVOBRANITELJA ZA OSOBE S INVALIDITETOM 42
2.31. PODIZANJE SVIJESTI 42
3. OPĆE I FINANCIJSKO POSLOVANJE 43
3.1. Financijsko poslovanje 43
4. ZAKLJUČAK 44

POPIS KRATICA

Kratica	Naziv
AZOO	Agencija za odgoj i obrazovanje
AZVO	Agencija za znanost i visoko obrazovanje
COO	Centar za odgoj i obrazovanje
DPS	Državni pedagoški standard
DTUR	Djeca/Dijete s teškoćama u razvoju
DV	Dječji vrtić
EU	Europska unija
HPO	Hrvatski paraolimpijski odbor
HZJZ	Hrvatski zavod za javno zdravstvo
HZMO	Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
HZSR	Hrvatski zavod za socijalni rad
HZZ	Hrvatski zavod za zapošljavanje
HZZO	Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje
JLP(R)S	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave
KPOSI	Konvencija o pravima osoba s invaliditetom
MPGI	Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine
MMPI	Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture
MPUDT	Ministarstvo pravosuđa, uprave i digitalne transformacije
MROSP	Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike
MRRFEU	Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
MZ	Ministarstvo zdravstva
MZOM	Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih
NN, br.	Narodne novine, broj
OA	Osobna asistencija
ODO	Općinsko državno odvjetništvo
OSI	Osoba/e s invaliditetom
OŠ	Osnovna škola
POSI	Pravobranitelj za osobe s invaliditetom
PU	Područni ured
RH	Republika Hrvatska
RI	Rana intervencija
SŠ	Srednja škola
TUR	Teškoće u razvoju
UN	Ujedinjeni narodi
ZOA	Zakon o osobnoj asistenciji
ZOSI	Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom
ZSD	Zakon o suzbijanju diskriminacije
ZZODS	Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama

1. UVOD

Sukladno djelokrugu propisanom Zakonom o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07) u ovom Izvješću prikazan je rad Pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2024. godinu koji je istovremeno i pregled ostvarivanja prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.

I 2024., kao i prethodnih godina, najveći broj pritužbi osoba s invaliditetom odnosio se na područje socijalne skrbi i to na otežano ostvarivanje prava iz tog sustava, dugotrajnost postupaka vještačenja i preispitivanja postojećih prava na doplatak za pomoć i njegu i/ili osobnu invalidninu te priznavanje prava na inkluzivni dodatak. Upiti su se posebice odnosili na praktičnu provedbu nekih od ključnih zakona donesenih tijekom 2023. i 2024. godine, konkretno Zakon o inkluzivnom dodatku, Zakon o osobnoj asistenciji i Zakon o povlasticama u prometu.

Osobe s invaliditetom uvelike su podnosile pritužbe na nedostupnost i nepotpunost informacija, te nemogućnost ostvarivanja neposrednih kontakata s pojedinim nadležnim područnim uredima Hrvatskog zavoda za socijalni rad, što ukazuje na deficit stručnog kadra i potrebu za učinkovitijom organizacijom rada u pojedinim područnim uredima Zavoda.

Godinu 2024. obilježila je primjena Zakona o inkluzivnom dodatku i Zakona o osobnoj asistenciji, kao novih prava u sustavu socijalne zaštite, te je udio pritužbi Pravobranitelju koje se odnose na ova prava prešao dvije trećine od ukupnog broju svih zaprimljenih pritužbi. U postupanjima po pritužbama i uvidima na temelju ispitnih postupaka uočavamo manjkava postupanja stručnih radnika kada se radi o kompleksnim postupcima zaštite prava i interesa osoba s invaliditetom, za što imamo opravdanu zabrinutost da se radi o nedostatku ključnih resursa za kvalitetnu provedbu njihovih ovlasti, a to je prije svega dovoljan broj radnika, uz manjak logističke podrške sustava (kao npr. prijenos određenih stručnih poslova na regionalne odjele i središnju službu ili smanjivanje administrativnih obaveza).

Projekcija o broju korisnika inkluzivnog dodatka kod donošenja Zakona o inkluzivnom dodatku bila je oko 150.000 osoba. Od samog početka primjene Zakona, očekivane projekcije daleko su premašene, te je na kraju 2024.godine Hrvatski zavod za socijalni rad postupao u više od 110.000 postupaka pokrenutih od građana koji nikada ranije nisu ostvarivali naknade temeljem utvrđenog invaliditeta.

Alarmantna su obraćanja roditelja koji navode da na dijagnostiku govornih teškoća djeteta čekaju po sedam mjeseci ili nakon utvrđene dijagnoze više od tri mjeseca na prvu terapiju logopeda. Djeca s poremećajima iz spektra autizma također dugo tragaju za dijagnozom, a daljnju rehabilitacijsku podršku nemaju gdje niti dobiti. Prema podatcima UNICEF-a, u Hrvatskoj živi oko 32.000 djece s invaliditetom i većim teškoćama u razvoju, a prema podatcima iz Registra osoba s invaliditetom, više od 6.000 osoba ima poremećaj iz autističnog spektra. Povećanje broja dijagnosticiranih poremećaja autističnog spektra zahtijeva istovremeno stvaranje snažnog sustava podrške djetetu i obiteljima.

Uz očigledan napredak u razvoju procesa transformacije domova socijalne skrbi i deinstitucionalizacije korisnika – osoba s invaliditetom, Pravobranitelj za osobe s invaliditetom se i dalje uglavnom neuspješno bavi ovim područjem na pojedinačnoj razini: s jedne strane intenzivno zaprimamo pritužbe onih osoba koje traže da ih se otpusti iz ustanova u kojima su smještene, a s druge strane, onih koji ne mogu ostvariti smještaj zbog nedostatka slobodnih mjesta u domovima.

Pritužbe koje smo zaprimali vezano za ostvarivanje usluge osobne asistencije odnose se na zakonsko ograničenje satnice koju mogu ostvariti osobe s invaliditetom prema vrsti i težini invaliditeta, pri čemu najveći broj osoba ne može ostvariti uslugu više od četiri, odnosno osam sati dnevno, što smatraju nedovoljnim za svakodnevni život i potrebe osobe. Prema podatcima Hrvatskog zavoda za socijalni rad do kraja 2024. godine podneseno je ukupno 7.282 zahtjeva za ostvarivanje prava na osobnog asistenta, donesena su 5.782 rješenja, a 530 zahtjeva je odbijeno. Nedvojbeno najveću zabrinutost imamo u segmentu otežanog pronalaženja osobnih asistenata, zbog čega osobe s invaliditetom, unatoč dobivenom rješenju o priznavanju usluge, ne mogu započeti s njezinom realizacijom, jer pružatelji usluge ne mogu pronaći osobe zainteresirane za rad.

U 2024. godini Pravobranitelju za osobe s invaliditetom građani su se obratili 3.538 puta. Kao i u ranijim izvještajnim razdobljima, najviše obraćanja, njih 640, odnosilo se na područje socijalne zaštite, zatim na područje pristupačnost i mobilnost 292, zapošljavanja i rada njih 186, te područja odgoja i obrazovanja 173. Na područje zdravstva odnosila su se 124 obraćanja, mirovinsko osiguranje 81, pravosuđe 61, te na područje suzbijanje nasilja 57.

Obavljena su 84 obilazaka prostora u kojima borave, obrazuju se ili rade osobe s invaliditetom u 13 županija. Tijekom 2024. godine sudjelovali smo u 22 savjetovanja sa zainteresiranom javnošću gdje smo predložili izmjene i komentirali ukupno 47 zakonskih i podzakonskih odredbi. Od iznesenih prijedloga prihvaćeno je 19, djelomično je prihvaćeno 2, a 14 ih je primljeno na znanje. Nije prihvaćeno 12 prijedloga. Od 230 preporuka i upozorenja upućenih tijelima državne vlasti, jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave kao i drugim pravnim i fizičkim osobama, prihvaćeno ih je 127 ili 56%.

U sustavu odgoja i obrazovanja i dalje se, kao i prethodnih godina, prati povećanje broja djece/učenika s teškoćama u razvoju uz istodoban pad ukupnog broja djece/učenika. Unatoč tome, i nadalje se ne osigurava dovoljan broj vrtićkih skupina i razrednih odjela koji će odgovoriti na potrebe djece s teškoćama u razvoju kojima se uskraćuje pravo upisa u vrtiće kao i pristupa u neobavezne osnovnoškolske programe i sl. stavljajući pri tome naglasak na ulogu roditelja u skrbi o njima. No, ono što je obilježilo 2024. godinu s tendencijom širenja, a što je zabrinjavajuće je „hajka“ roditelja učenika bez teškoća u razvoju usmjerena k izbacivanju učenika s teškoćama u razvoju iz škole.

Tijekom 2024. godine nismo zaprimali pritužbe koje bi ukazivale na to da studentima s invaliditetom nije osigurana potrebna prilagodba u akademskom okruženju, pri čemu mislimo na prilagodbe ispita, primjenu individualiziranog pristupa, osiguravanje potrebnih pomagala i sl., a što vjerujemo da je velika zasluga postojanja službi i koordinatora na visokim učilištima koji pružaju podršku studentima s invaliditetom kojima je potrebno osigurati radno mjesto i koeficijent u skladu sa njihovim stručnim radom.

U 2024. godini, kao i godinu ranije, nije bilo izmjena i dopuna Zakona o mirovinskom osiguranju. Situacija svih umirovljenika, a posebno umirovljenika s invaliditetom, i dalje je teška zbog niskih iznosa mirovina u odnosu na troškove života, kao i na prosječne plaće u Republici Hrvatskoj.

Nepristupačne javne površine (nogostupi, pješački prijelazi, trgovi, parkirališna mjesta, prometna signalizacija) i građevine javne namjene, brojne prepreke u izgrađenom okruženju, zanemarivanje potrebnih prilagodbi za osobe sa senzoričkim oštećenjima, nepristupačan javni prijevoz i popratna infrastruktura, kao i nedovoljna dostupnost prilagođenog prijevoza za osobe s invaliditetom u svim dijelovima RH, ukazuju na još uvijek prisutan nedostatak senzibiliteta i prepoznavanja pristupačnosti i mobilnosti kao temeljnih preduvjeta za uključivanje osoba s invaliditetom u život zajednice.

Pravilnici Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje koji uređuju dostupnost lijekova i ortopedskih pomagala ne stavljaju „pacijenta u središte“ kao niti njegove potrebe. Postojeća ortopedska pomagala ne služe životnim potrebama osoba s invaliditetom u svrhu njihove mobilnosti i neovisnog života, dok su propisani postupci za ostvarivanje prava na pomagalo i lijekove složeni i dodatno otežavaju situaciju osobi s invaliditetom. Otežana je i dostupnost medicinskih usluga, pogotovo u otočnim i ruralnim područjima što utječe na kontinuitet liječenja i rehabilitacije. Također u 2024. godini osobe s invaliditetom starije životne dobi nisu ostvarivale pravo na naknadu troškova prijevoza u vezi korištenja prava na zdravstvenu zaštitu ukoliko nisu iz objektivnih razloga bile u mogućnosti koristiti besplatan željeznički prijevoz.

Nastavljamo zaprimati pritužbe na postupke lišavanja poslovne sposobnosti gdje interesi osoba s invaliditetom nisu primjerno zastupani od strane posebnih skrbnika koji u postupku ne zastupaju volju osobe koju zastupaju, već iznose svoje vlastito mišljenje i ono što oni smatraju najboljim štićenikovim interesom pa joj time ne pružaju učinkovitu pravnu zaštitu.

Zbog prekapacitiranosti ustanova i drugih pružatelja usluge stalnog smještaja u sustavu socijalne skrbi te nerazvijenih usluga podrške životu u zajednici, osobe sa psiho-socijalnim teškoćama kojima je radi počinjenja protupravnog djela u neubrojivom stanju određen prisilni smještaj u psihijatrijsku ustanovu, a kod kojih su se stekli uvjeti za otpust iz psihijatrijske ustanove ili za zamjenu psihijatrijskog liječenja liječenjem na slobodi, ostaju u psihijatrijskoj ustanovi bez zakonske osnove.

Vezano za roditeljska prava osoba s invaliditetom - mnoge osobe s invaliditetom ograničene su u svojim roditeljskim pravima, ili im je ono oduzeto zbog nemogućnosti izvršavanja roditeljskih obveza. Iako u sustavu postoje različite mjere kojima se osigurava podrška roditeljstvu općenito, one još uvijek nisu dovoljne da bi sve osobe s invaliditetom ostvarile sve sadržaje roditeljstva, odnosno zadržale svoja roditeljska prava.

U nastavku izvješća donosimo pregled pritužbi, ali i stanja prava osoba s invaliditetom po pojedinim područjima kako su ona definirana u UN-ovoj Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom, kao i pregled svih ostalih aktivnosti pravobranitelja za osobe s invaliditetom usmjerenih na zaštitu, praćenje i promicanje prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.

1.1. POSTUPANJA PRAVOBRANITELJA ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Tijekom 2024. godine sukladno ovlastima koje proizlaze iz odredbi Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07) POSI je postupao po predstavkama građana koji su se najčešće obraćali **osobno – e-poštom, preporučenom poštom, telefonom i osobnim dolaskom.**

Podatci o obraćanjima građana prikazani su u sljedećoj tablici u kojoj su vidljivi podatci za posljednjih šest godina. Tijekom 2024. u odnosu na 2023. godinu došlo je **do porasta od 18,41% obraćanja građana,** odnosno **građani su nam se obratili ukupno 3.538 puta.**

Tablica – Komparativni prikaz ukupnog broja obraćanja građana od 2019. do 2024. godine

	2019.	**2020.**	**2021.**	**2022.**	**2023.**	**2024.**
Broj obraćanja građana	2.172	2.266	2.720	2.474	2.988	3.538
Broj postupanja POSI	3.398	4.538	5.826	5.056	4.495	7.059

STATISTIČKI PODACI – U 2024. godini **zaključena su 2.211 predmeta** u kojima se postupalo na osnovi zaprimljenih pritužbi fizičkih i pravnih osoba. Postotak utvrđivanja povreda prava među zaključenim predmetima odnosi se na **350 predmeta iz prethodnih razdoblja** i **1.861 predmeta iz 2024. godine. U 535 predmeta ili njih 24,20% zaključenih nije bilo povrede prava. U 815 predmeta ili njih 36,9% nije se utvrđivala povreda prava.** Povreda prava utvrđivala se u **ukupno 861 predmeta ili njih 38,9%.**

Najviše pritužbi je bilo u **području socijalne zaštite,** obradili smo **190 pritužbi** u kojima je najviše je bilo povreda vezano uz zakonom zajamčenih prava, zatim povrede prava prema KPOSI, zatim u **području pristupačnosti i mobilnosti,** gdje su obrađene **182 pritužbe,** a najčešće su bile povrede prava zajamčenih zakonom, zatim povreda prava grupacije OSI, te povreda prava prema KPOSI. U **području obrazovanja (i odgoja) obrađeno je 148 pritužbi,** najčešće su bile povrede prava zajamčenih zakonom i povrede prava grupacije OSI. Vezano za **područje zapošljavanja i rada,** obradili smo **107 pritužbi** – najviše je bilo sumnji u diskriminaciju, povreda zakonom zajamčenih prava te povreda prava prema KPOSI. **U području zdravstva,** obradili smo **61 pritužbu,** najčešće povrede prava bile su prema KPOSI, povrede prava grupacije OSI te sumnja na diskriminaciju. U području pravosuđa obrađeno je 37 pritužbi, od kojih se najviše odnosilo na povrede prava zajamčenih zakonom. U području **mirovinskog osiguranja** obradili smo – **8 pritužbi** – najčešće se radilo o povredama zakonom zajamčenih prava pojedinaca i dugotrajnosti postupka. Prema gore navedenim podatcima u kojima smo istaknuli najčešća područja u kojima su povrijeđena prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju, vidljivo je kako je **najveći broj povreda zakonom zajamčenih prava bio u većini područja.** Povrede prava prema KPOSI bile su najčešće u područjima socijalne zaštite, pristupačnosti i mobilnosti,

obrazovanja te zapošljavanja i rada. Značajan broj sumnji na diskriminaciju, odnosio se na područja **pristupačnosti i mobilnosti te zapošljavanja i rada.**

PODATCI O OBRAĆANJIMA GRAĐANA – građani su tijekom 2024. godini kontaktirali POSI 9.516 puta najviše putem elektroničke pošte (6.042), zatim putem telefona (2.808), osobno (168) te putem poštanskih usluga (498). Ukupno nam se obratilo **3.538 građana** vezano za sljedeća područja: 630 socijalna zaštita, 292 pristupačnost i mobilnost, 249 ostalo/razno, 186 zapošljavanje i rad, 173 odgoj i obrazovanje, 124 zdravstvo, 81 mirovinsko osiguranje, 61 pravosuđe, 57 suzbijanje nasilja, 18 imovinsko-pravni odnosi, 18 kultura i sport, 17 diskriminacija i sedam prava HRVI-a.

PODATCI PO ŽUPANIJAMA – Kao i prethodnih godina, najviše obraćanja je bilo s područja Grada Zagreba – **435** , zatim iz Osječko-baranjske županije – **268** te Primorsko-goranske županije – **114.** Najmanji broj podnesaka – **6** zaprimljeno je iz Ličko-senjske županije, Virovitičko-podravske županije i Karlovačke županije**.**

PODNESCI GRAĐANA KOJI NEMAJU KARATKTER PRITUŽBI – U 2024. godini bilo je ukupno zaprimljeno **1.211** podnesaka građana koji nemaju karakter pritužbe. Odnosili su se na traženje različitih savjeta, obavještavanje o poduzetim radnjama, traženje mišljenja i drugo. Od navedenog broja **42** zaprimljenih podnesaka odnosilo se na prijedloge pojedinaca i udruga, te **973** upita o ostvarivanju prava za OSI, pristupačnosti i sl.

IZMJENE, DOPUNE, DONOŠENJE I PRAĆENJE PROVEDBE PROPISA – Tijekom 2024. godine sudjelovali smo u **22** savjetovanja sa zainteresiranom javnošću (e-Savjetovanja na nacionalnoj razini i vezano uz jedinice lokalne i područne samouprave) na mrežnim stranicama na kojima tijela objavljuju prijedloge propisa u svrhu javnog savjetovanja, gdje smo predložili izmjene **47** odredbe. Od predloženih odredbi prihvaćeno je **19**, djelomično su prihvaćene **2** i **14** je primljeno na znanje. Nije prihvaćeno **12** prijedloga.

PREPORUKE I UPOZORENJA – Tijekom 2024. godine upućeno je **230** preporuka/upozorenja JLP(R)S -ima, tijelima državne vlasti te drugim pravnim i fizičkim osobama od kojih je prihvaćeno njih 127 (56%), djelomično prihvaćeno 39 (17%), nije prihvaćeno 28 (12%), nije zaprimljen odgovor na 21 (9%), dok je u tijeku razmatranje 15 (6%) preporuka i upozorenja.

OBILASCI – Obavljena su **84 obilaska i uvida** prostora u kojima borave, rade ili su smještene OSI i DTUR u **13 županija.**

PODACI O AKTIVNOSTIMA U SVRHU PROMICANJA PRAVA – POSI je samostalno ili u suradnji s drugim institucijama i udrugama organizirao događanja uživo ili putem *online* platformi te sudjelovala na raznim događanjima koja su organizirale institucije, udruge i druge pravne osobe u RH. Takvih događanja je bilo **497**, od čega smo aktivno sudjelovali na **197** događanja – uvodnim izlaganjem ili sudjelovanjem u raspravi. Prisutnost POSI zabilježena je u najmanje **41** mediju, a odnosilo se na minimalno **272** gostovanja u medijima ili odgovore na upite novinara. Također je objavljeno **14** javnih priopćenje i reagiranje. Tijekom 2024. godine imali smo **47** međunarodnih aktivnosti i sudjelovanja na događanjima.

2. ZAŠTITA, PRAĆENJE I PROMICANJE PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM

2.1. JEDNAKOST I NEDISKRIMINACIJA

Tijekom 2024. godine POSI je postupao u ukupno 164 pritužbi na diskriminaciju po osnovi invaliditeta koje su se odnosile na utvrđivanje kršenja prava i/ili sumnje na diskriminaciju sukladno Zakonu o suzbijanju diskriminacije (NN, br. 85/08 i 112/12; u daljnjem tekstu: ZSD) i sukladno Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom (NN-MU, br. 06/07, 03/08 i 05/08; u daljnjem tekstu: KPOSI).

Najveći broj pritužbi na diskriminaciju na osnovi invaliditeta i u 2024. godini (kao i u prethodnim razdobljima od 2020. godine) odnosio se na područje pristupa dobrima i uslugama (najčešće zbog

fizičke nepristupačnosti prostora u kojima se pružaju različite javne i druge usluge, održavanja događanja u nepristupačnim građevinama, nepristupačnosti javnog prijevoza i dr.). I Nadalje, je velik broj postupanja i slučajeva povodom sumnje na diskriminirajuća postupanja u području obrazovanja djece s teškoćama u razvoju (najčešće prilikom upisa i uključivanja učenika s teškoćama u razvoju u redovne škole najbliže mjestu stanovanja, upisa na studij, osiguravanja potrebne razumne prilagodbe i podrške, posebice pristupačnosti škola i visokih učilišta, prijevoza, osiguravanja prilagođenih udžbenika za učenike i studente s oštećenjima vida te osiguravanja odgovarajuće podrške pomoćnika u nastavi/stručnih komunikacijskih posrednika, osobito s obzirom na nekvalitetno uređen njihov radnopravni status i izostanak potrebnoga stručnog osposobljavanja, osiguravanje osobne asistencije na visokim učilištima i studentskim domovima). Neravnopravan položaj studenata s invaliditetom i nadalje proizlazi i iz činjenice da u osnovnom Zakonu o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN, br. 119/22) nije propisan pojam tko su studenti s invaliditetom te obveza osiguravanja razumne prilagodbe. Tijekom 2024. godine zamjetno veći broj postupanja i pritužbi na diskriminaciju na osnovi invaliditeta imali smo u području rada (zbog prilagodbe radnog vremena, primjene razumne, zamjenskog ispunjavanja obveze kvotnog zapošljavanja, zapošljavanja osoba s invaliditetom u državnim i javnim službama, utvrđivanja visine novčane naknade, prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima i prilagođavanja uvjeta potpora za samozapošljavanje OSI).

Kada govorimo o pritužbama u kojima je POSI postupao sukladno ZSD-u prema diskriminacijskim osnovama, u 2024. godini 163 pritužbi se odnosilo na invaliditet, a jedna na zdravstveno stanje.

Prikazani podatci o postupanjima prema vrsti pritužitelja/pritužiteljice i dalje ukazuju da je u većem broju slučajeva 2024. godine prisutno kršenje prava i/ili diskriminirajuća ponašanja prema osobama s invaliditetom kao grupi, odnosno kao dijelu društva. Zabrinjavajuće je da se radi o slučajevima (njih 16) koji se odnose na postupanja i situacije koje moguće znatno utječu na veće dijelove ukupne populacije osoba s invaliditetom.

Mirnodopski vojni invalidi i civilni invalida rata – zapostavljena i zaboravljena kategorija osoba s invaliditetom – Prava mirnodopskih vojnih invalida i civilnih invalida rata regulirana su Zakonom o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata (NN, br. 33/92, 57/92, 77/92, 27/93, 02/94, 108/95, 108/96, 82/01, 103/03, 148/13 i 98/19). Jedina su kategorija osoba s invaliditetom čije su naknade na temelju invaliditeta, odnosno osobna invalidnina, nepromijenjenog iznosa 25 godina i jedini koji se zaboravljaju i u mjerama koje je Vlada RH poduzimala za ublažavanje posljedica porasta troškova života kao u slučaju Odluke Vlade RH od 14. rujna 2023. godine o isplati jednokratnog novčanog primanja u iznosu od 150 eura korisnicima prava u sustavu socijalne skrbi, mirovinskom sustavu i sustavu skrbi hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata, a radi ublažavanja posljedica porasta troškova života. Premda je ovom Odlukom obuhvaćen široki krug korisnika, jedina skupina osoba s invaliditetom koja je ovom Odlukom izostavljena su mirnodopski vojni invalidi i civilni invalidi rata. Tadašnju preporuku POSI da se i mirnodopskim vojnim invalidima i civilnim invalidima rata također isplati jednokratna pomoć, Vlada RH nije prihvatila. Brojni upiti o razlozima ovakvog odnosa koje ova kategorija osoba s invaliditetom kontinuirano upućuje izravno Ministarstvu hrvatskih branitelja – ostaju bez ikakvog odgovora.

2.2. PRIJEDLOZI I PREPORUKE ZA IZMJENE I DOPUNE ZAKONA I DRUGIH PROPISA TE UNAPRJEĐENJE SUSTAVA

Prijedlozi za izmjene i dopune zakona i drugih propisa – Tijekom 2024. godine POSI je sudjelovao u **20** savjetovanja sa zainteresiranom javnošću (e-Savjetovanja, mrežnoj platformi na kojoj državna tijela objavljuju prijedloge propisa u svrhu javnog savjetovanja sa zainteresiranom javnosti), u kojima smo predložili izmjene i komentirali ukupno **47** odredbi. Od iznesenih prijedloga prihvaćeno je **19** (40,5%)**,** djelomično su prihvaćena **2** (4,3%) i **14** (30%) je primljeno na znanje. Nisu prihvaćena **12** prijedloga (25%). POSI je zaprimio **74** predstavke koje su se odnosile na prijedloge izmjene i dopune propisa, poziva na sudjelovanje u radu povjerenstava i radnih skupina te podnesaka vezano za praćenje operativnih programa. Od navedenog broja, u 2024. godini imala je **90** postupanja u kojima je između ostalog dala mišljenja i/ili prijedloge izmjena i dopuna **20** propisa (zakona, podzakonskih akata,

nacionalnih planova, strategija i izvješća o provedbi međunarodnih dokumenata) na vlastitu inicijativu, na traženje nadležnih institucija te na temelju prijedloga pojedinaca i udruga.

Preporuke i upozorenja: Od upućene **230** preporuke i upozorenja, prihvaćeno ih je **127 (56%),** djelomično prihvaćeno **39 (17%),** nije prihvaćeno njih **28 (12%),** nije zaprimljen odgovor na **21 (9%),** dok je u tijeku razmatranje **15 (6%)** preporuka i upozorenja. Kada gledamo prema područjima, najviše ih je pozitivno riješeno (prihvaćeno i djelomično prihvaćeno) u području pristupačnosti i mobilnosti – **36 od 49 (73%),** a najviše ih nije prihvaćeno u područjima socijalne zaštite **12 od 59 (20%)** i odgoja i obrazovanja **pet od 24 (20%).** Pozitivnim ocjenjujemo nastavak trenda porasta uvažavanja i prihvaćanja preporuka i upozorenja POSI. Iako u odnosu na prethodno izvještajno razdoblje ne bilježimo povećanje broja upućenih preporuka i upozorenja (230 naspram 241 u 2023.), broj prihvaćenih preporuka u 2024. godini je veći i iznosi **56%** u odnosu na 52% u 2023. godini. S obzirom da učinkovitost rada POSI u smislu zaštite i unapređenja položaja i prava OSI i DTUR u svim područjima života i rada uveliko ovisi o pozitivnoj povratnoj reakciji adresata preporuka, još uvijek ne možemo biti u potpunosti zadovoljni kako s ukupnim omjerom izdanih i prihvaćenih, odnosno neprihvaćenih ili neodgovorenih preporuka u 2024. godine, tako niti s promjenom stava prema preporukama POSI u odnosu na prethodna razdoblja. U nedostatku konkretnijih mehanizama za izravnu implementaciju preporuka i odnosom prema preporukama/upozorenjima POSI ovoj instituciji se kao primarna uloga nameće postupanje na temelju autoriteta institucije, ali i daljnje evidentiranje i izvještavanje o zabilježenim povredama prava po osnovi invaliditeta, što često znači održavanje *statusa quo* u izgradnji cjelovitog sustava zaštite OSI i unapređenju kvalitete njihova življenja. Svjesni smo da brojne promjene i unapređenja dovode do poboljšanja kvalitete života i učinka prava, međutim to još uvijek nije na razini preuzetnih međunarodnih obveza i postavki propisanih nacionalnim zakonskim i podzakonskim propisima.

PREPORUKE: (1) Zbog aktualnosti i važnosti razmatranja stanja prava osoba s invaliditetom koje se prikazuje i analizira u Izvješću o radu pravobranitelja za osobe s invaliditetom, ali i izvješćima o stanju ljudskih prava drugih pravobraniteljskih institucija u njihovom djelokrugu, preporučujemo Hrvatskom saboru razmatranje izvješća o radu pravobranitelja u godini predaje izvješća kako bi se na taj način pravovremeno raspravljalo o svemu utvrđenom. **(2)** Vladi Republike Hrvatske preporučujemo intenzivniji nadzor nad ispunjenjem obveze suradnje s Pravobranitelja za osobe s invaliditetom kao i davanje još snažnijeg poticaja međuresornoj suradnji na najvišoj razini koja je vrlo često neophodna kod rješavanja pojedinih problema s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom i obitelji djece s teškoćama u razvoju. **(3)** Ponovno i ovim putem pozivamo sva tijela državne vlasti, a posebice jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, Hrvatski zavod za socijalni rad i područne urede, Ministarstvo zdravstva i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih, da svoju deklaratornu opredijeljenost za unapređenje položaja osoba s invaliditetom i zaštitu njihovih prava prenose u konkretne postupke i mjere, odnosno da intenzivnijim odgovaranjem, uvažavanjem i implementiranjem preporuka Pravobranitelja za osobe s invaliditetom i na taj način omoguće potpuni učinak uloge ove pravobraniteljske institucije u ispunjavanju Zakonom o pravobranitelju za osobe s invaliditetom predviđenih ovlasti i suštinskom poboljšanju položaja osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.

2.3. SUDJELOVANJE U PROJEKTIMA

POSI je nastavio sudjelovati u različitim projektima i programima organizacija civilnog društva, te je osim sudjelovanja u različitim oblicima projektnih aktivnosti tijekom 2024. godine bio i strateški partner u realizaciji projekta DANOVA NEXT koji je financiran iz Europskog fonda za regionalni razvoj (ERDF) i partner projekta „Čujemo glasove različitih“ koji je sufinanciran od strane Grada Zagreba.

Projekt DANOVA NEXT, punog naziva **„Pametna prometna mreža za pristupačnost putnika s invaliditetom i putnika smanjene mobilnosti u dunavskoj regiji temeljena na inovativnim uslugama“,** odobren je za financiranje u sklopu programa prekogranične suradnje INTERREG-DUNAV 2021.-2027 koji je financiran iz Europskog fonda za regionalni razvoj (ERDF) u okviru Europske teritorijalne suradnje koji pruža podršku između država dunavske regije. Projekt je zamišljen kao skup mjera i rješenja iz

domene smart i zelenih tehnologija s namjerom povezivanja podunavskih zemalja, što bi trebalo olakšati komunikaciju na cijelom području uz poboljšavanje mobilnosti za osobe s invaliditetom kao i teže pokretnih osoba. Sudionici projekta su zračne i pomorske luke podunavskih zemalja, subjekti javnog prijevoza u velikim gradovima, organizacije i udruge osoba s invaliditetom i pojedina sveučilišta, konkretno, Bečko ekonomsko i poslovno sveučilište, Institut za upravljanje prijevozom i logistikom i Mariborski fakultet graditeljstva, prometnog inženjerstva i arhitekture. Upravo činjenica da grupaciju podunavskih zemalja čine neke od visoko razvijenih europskih država, zatim države koje su nedavno postale članice Europske unije kao i one države koje su u pretpristupnim pregovorima za prijem u EU te države koje nisu članice EU-a daje ovom projektu priliku da se inovativnim pristupom ostvari bolja prometna povezanost cijele regije te da se uklone barijere za osobe s invaliditetom. Koordinator i nositelj projekta je Zračna luka Ruđer Bošković iz Dubrovnika, a sudjeluju i Zračna luka Franc List iz Budimpešte, zračne luke u Podgorici i Tivtu te pomorska luka Kotor iz Crne Gore, Zračna luka Sarajevo iz BiH, Zračna luka u Chisinau, Moldova, Lučka uprava Pula, Zajednica saveza osoba s invaliditetom – SOIH, Gradska općina Maribor, Češki klaster smart gradova (CSCC), Javni prijevoz Bratislava, Rumunjska nacionalna udruga gluhih, Bugarska udruga za transfer tehnologija (BATTI), Austrijska federacija slijepih i slabovidnih (BSVO). Uz sudionike projekta sudjeluju i strateški partneri, Pravobranitelj za osobe s invaliditetom Republike Hrvatske i Ministarstvo saobraćaja i pomorstva Vlade Crne Gore. Ustanovljeno je da unatoč visokom stupnju razvoja informacijske i smart tehnologije, zastupljenost takve tehnologije prilagođene osobama s invaliditetom je razmjerno malena. Tu se prvenstveno misli na pružanje bitnih i točnih informacija o prilagodbama koje su dostupne na pojedinoj dionici puta, ili informacija o tome da takvih prilagodbi za osobe s invaliditetom na pojedinoj dionici puta nema. Pri tome se planira razvoj u dva pravca: (1) pružanje usluge koje je visoko prilagođena vrsti invaliditeta svakog pojedinog korisnika, i (2) pružanje usluge koja je dostupna korisnicima bez obzira na vrstu invaliditeta (DTIS) uz pomoć inovativnih vizualnih ili zvučnih formata.

Očekuje se kako će za teritorijalno povezivanje podunavskih država koje su vrlo heterogene biti potrebna međunarodna suradnja koja neće obuhvatiti samo suglasnost država o strategiji i cilju koji se želi postići već će kroz pametnu mrežu biti moguće postići ujednačavanje dobrih praksi u oblasti putovanja između različitih država uz podizanje svijesti svih aktera o važnosti pristupačnosti za osobe s invaliditetom. Poboljšana suradnja između raznorodnih sektora, koordinirani prijenos tehnologije će donijeti znatan doprinos općem naporu uklanjanja barijera za osobe s invaliditetom premošćujući jaz koji sada postoji na tom polju.

Hrvatski savez slijepih u partnerstvu s Pravobraniteljem za osobe s invaliditetom i Udrugom slijepih Zagreb provodio je tijekom 2024. godine **projekt pod nazivom „Čujemo glasove različitih“** s ciljem unapređenje i promicanje ljudskih prava osoba s oštećenjem vida kroz razvoj partnerstva civilnoga društva i lokalne samouprave. Projekt je sufinancirao Grad Zagreb. Korisnici projekta su odrasle osobe s oštećenjem vida s područja grada Zagreba koje su bile uključene u set aktivnosti i radionica usmjerenih na povećanje njihove informiranosti i usvajanje konkretnih postupaka za ostvarivanje prava. Edukativne radionice predviđene su kako bi osobe s oštećenjem vida potaknuli na usvajanje novih informacija, osvještavanje njihovih mogućnosti te aktiviranje u postupcima ostvarivanja prava čime direktno radimo na njihovoj većoj uključenosti u sve sfere života. Posebna pažnja bila je usmjerena prijenosu pristupačnih i specifičnih informacija osobama s oštećenjem vida kroz edukaciju koju su vodili stručnjaci s višegodišnjim iskustvom rada s osobama s oštećenjem vida. Ovim projektom doprinijelo se: (1) Povećanju znanja i poticanju ostvarivanja ljudskih prava za osobe s oštećenjem vida kroz edukativne radionice; (2) Poticanju odraslih osoba s oštećenjem vida na uključivanje u rad organizacija civilnoga društva; (3) Uspostavljanju suradnje između tijela lokalne samouprave i organizacija civilnoga društva koje zastupaju interese osoba s oštećenjem vida; (4) Informiranju i senzibilizaciji šire javnosti o važnosti zaštite i promicanja ljudskih prava. U sklopu projekta tijekom jeseni 2024. godine održane su tri edukacije posvećene osobama s oštećenjem vida. Održane edukacije na kojima je sudjelovalo ukupno 76 osoba slijepih i slabovidnih osoba istaknuli su važnost suradnje civilnog društva i lokalnih vlasti u promicanju prava osoba s oštećenjem vida. Kroz tri edukacije sudionici su dobili vrijedne informacije i praktične alate za lakše suočavanje s izazovima svakodnevice, uz poticanje društvene inkluzije. Ovi

događaji naglašavaju koliko je važno da svi članovi društva imaju jednake prilike za ostvarenje svojih prava i punopravno sudjelovanje u zajednici.

2.4. PRISTUP PRAVOSUĐU

Kako bi ispunila zahtjeve KPOSI o pravu na pristup pravosuđu, RH mora osigurati pristupačnost pravosudnih institucija svim građanima s invaliditetom, što osim arhitektonskih prilagodbi uključuje i osiguravanje dostupnosti informacija (Brailleovo pismo, lako razumljiv jezik, audio zapisi) te prilagodbu svih faza postupaka kako bi sve osobe s invaliditetom u njima mogle učinkovito sudjelovati. Ovo podrazumijeva osiguranje prevoditelja znakovnog jezika, komunikacijskih asistivnih tehnologija i drugih oblika podrške. Uz to je potrebno kontinuirano provoditi obuku pravosudnog osoblja o pravima i potrebama osoba s invaliditetom. Osobama s invaliditetom koje nemaju financijske mogućnosti za pravnu zaštitu potrebno je osigurati besplatnu pravnu pomoć. Kako bi se utvrdilo trenutno stanje, od nadležnog MPUDT-asu zatraženi su i zaprimljeni detaljni podatci o dostupnosti tijela pravosudne mreže (zgrada sudova, općinskih i županijskih državnih odvjetništava, USKOK-a te Državnog odvjetništva RH) iz kojih je vidljivo kako je većina ovih tijela nepristupačna, a za neke od njih u tijeku su iznalaženja rješenja kojima bi se zgrade učinile pristupačnima. Osim problema pristupačnosti, dugotrajnost postupaka pred sudovima je problem hrvatskog pravosudnog sustava koji pogađa i osobe s invaliditetom, na što su nam oni ukazali kroz svoje pritužbe. Ukoliko Pravobranitelj utvrdi da postoji sumnja u odugovlačenje sudskog postupka, čime su ugroženi interesi OSI dostavlja preporuku predsjedniku suda kako bi on poduzeo mjere iz svoje nadležnosti s ciljem sprječavanja daljnjeg odugovlačenja postupka.

PREPORUKA: Iako pozdravljamo do sada poduzete prilagodbe građevina sa svrhom osiguravanja njihove pristupačnosti osobama s invaliditetom, mišljenja smo kako je navedeni proces prespor te da nije poduzeto dovoljno da bi se spriječila diskriminacija osoba s invaliditetom koje pristupaju u zgrade tijela pravosudne vlasti bilo kao sudionici postupaka, njihovi punomoćnici ili zaposlenici tijela pravosudne mreže. Stoga preporučujemo nadležnom Ministarstvu pravosuđa, uprave i digitalne transformacije intenzivirati mjere i aktivnosti s ciljem osiguravanja pristupačnosti svih pravosudnih tijela osobama s invaliditetom.

2.5. POSTUPANJA PREMA OSOBAMA S DUŠEVNIM SMETNJAMA U PSIHIJATRIJSKIM USTANOVAMA

2.5.1. Redovni obilasci zdravstvenih psihijatrijskih ustanova – Tijekom 2024. godine proveden je obilazak tri zdravstvene psihijatrijske ustanove, u skladu s mandatom POSI da prati poštivanje prava osoba sa intelektualnim i psiho-socijalnim teškoćama, odnosno duševnim smetnjama. Materijalni uvjeti u svim ustanovama su relativno zadovoljavajući. Zgrade su u održavanom stanju, sobe su uglavnom dovoljno velike i adekvatno opremljene. Ipak, preporučeno je posvetiti dodatnu pažnju uređenju prostora čime bi se stvorilo pozitivnije terapijsko okruženje, kao što je to učinjeno u jednoj od ustanova u kojoj su i materijalni uvjeti općenito puno bolji nego u druge dvije. Sanitarni čvorovi su uglavnom pristupačni, ali je u jednoj ustanovi utvrđena nedostupnost osnovnih higijenskih potrepština – toaletnog papira, sapuna, paste za zube. U odnosu na kvalitetu zdravstvene zaštite, što uključuje i provođenje različitih terapijskih i rehabilitacijskih postupaka, samo u jednoj ustanovi je utvrđeno zadovoljavajuće stanje, u smislu dovoljnog broja zaposlenih liječnika i drugog osoblja, dok je u drugima utvrđen njihov nedovoljan broj, čime smještene osobe ne dobivaju sveobuhvatno liječenje i terapiju. Okupacijske i rekreativne aktivnosti su gotovo nedostupne u većini ustanova. U jednoj ustanovi smještene osobe sudjeluju u planiranju i provođenju svojeg liječenja, rehabilitacije i resocijalizacije, a u proces su uključeni i članovi obitelji i/ili druge bliske osobe, što predstavlja pohvalnu praksu, dok smo se u drugoj uvjerili kako je obitelj iz ovog procesa isključena, odnosno unatoč traženjima ne dobiva potrebne podatke i ne sudjeluje u liječenju i rehabilitaciji smještene osobe. Na jednom odjelu zaprimljena je pritužba na nasilno ponašanje člana medicinskog osoblja te pritužba zbog nemogućnosti korištenja mobitela. U većini bolnica korištenje osobnim mobitelima je na neki način ograničeno. Mogućnost boravka na otvorenom prostoru u većini je ustanova ograničena, i to na način da se i

dobrovoljno smještene osobe nalaze na zaključanim odjelima, a osobe lošijeg zdravstvenog stanja, koje se otežano kreću ne izvode se na svježi zrak u pratnji osoblja. Kada je inače dopušten i određen, boravak na otvorenom prostoru ponekad se ograničava pod izlikom nepovoljnih vremenskih uvjeta (kiša, snijeg, blato, vrućina). U jednoj ustanovi utvrđena je povreda prava smještenih osoba vezano uz indikaciju i duljinu trajanja mjere prisile te propust u evidentiranju podataka. Mjere prisile primjenjuju se i na dobrovoljne pacijente, što je protivno revidiranim standardima Europskog odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT/Inf(2017)6). Obrasci informiranog pristanka izrađeni su na način da je jasno vidljivo tko daje pristanak na smještaj u psihijatrijsku ustanovu, a u dokumentaciji svih smještenih osoba nalazi se i poseban obrazac ocjene i indikacije za hospitalizaciju i sposobnost za davanje pristanka. Naročito je značajan doprinos jedne od ustanova u osiguravanju potrebne podrške osobama s duševnim smetnjama kod kojih ne postoji više potreba za bolničkim liječenjem, kroz jedinicu organiziranog stanovanja gdje se provodi daljnja rehabilitacija i resocijalizacija otpuštenih pacijenata, u suradnji sa nadležnim ministarstvom socijalnog rada, čime ih se priprema za samostalan život, odnosno povratak u zajednicu.

Zaključak i preporuke: Zdravstvenim psihijatrijskim ustanovama su dostavljene preporuke i upozorenja o nužnosti zapošljavanja potrebnog osoblja, kako bi se osigurala zadovoljavajuća razina kvalitete pružanja zdravstvene usluge. Ustanove su upozorene kako se slobode i prava osobe s duševnim smetnjama mogu ograničiti pod uvjetima propisanim zakonom i u mjeri u kojoj je to nužno radi njezine zaštite ili zaštite drugih osoba, kao i da je pravo je smještene osobe s duševnim smetnjama, kao i njezinog skrbnika (ovisno o području lišenja poslovne sposobnosti) biti upoznat s razlozima i ciljevima smještaja u psihijatrijsku ustanovu te sa svrhom, prirodom, posljedicama, koristima i rizicima provedbe predloženoga medicinskog postupka kao i sudjelovati u planiranju i provođenju svojeg liječenja, rehabilitacije i resocijalizacije. S obzirom na zaprimljenu prijavu na nasilje, ukazano je na nužnost zaštite svih smještenih osoba od svih oblika nasilja ili ponižavajućeg postupanja osoblja, razmatranjem pritužbi na nasilje, prijavom nasilja nadležnim tijelima, davanjem jasne poruke o netoleranciji bilo kojeg oblika nasilnog ponašanja ili postupanja koje je ponižavajuće i vrijeđa dostojanstvo smještenih osoba. Istaknuto je kako je pravo svake smještene osobe podnositi prijave, prijedloge, pritužbe, prigovore, žalbe i druge pravne lijekove nadležnim pravosudnim i drugim državnim tijelima, a podnošenje pritužbi ne smije rezultirati sankcijama ili diskriminacijom osobe s duševnim smetnjama. Potrebno je osigurati veću dostupnost različitih terapijskih i rehabilitacijskih postupaka svim smještenim osobama, kao i različite okupacijske i rekreativne aktivnosti, poštujući njihove afinitete, a svim osobama pa i onima koje to ne mogu same mora se osigurati redoviti boravak na svježem zraku. Preporuča se proširivati kapacitete izvanbolničkih usluga, kako bi se doprinijelo razvoju zaštite mentalnog zdravlja u zajednici i spriječilo višestruke hospitalizacije osoba s duševnim smetnjama uslijed pogoršanja njihovog zdravlja koje vode u njihovu daljnju institucionalizaciju. U odnosu na primjenu mjera prisile preporučili smo dosljedno primjenjivati odredbe pozitivnih propisa te međunarodnih standarda, kao i osigurati zaposlenicima redovitu edukaciju o primjeni alternativnih metoda umjesto primjene mjera prisile.

2.5.2. Smještaj osobe s duševnim smetnjama u psihijatrijsku ustanovu – Tijekom 2024. godine zaprimili smo nekoliko pritužbi osoba koje su smještene radi liječenja u psihijatrijsku zdravstvenu ustanovu, a pritužbe su se odnosile na zanemarivanje činjenice povlačenja pristanka na smještaj i povredu prava da budu upoznati s podatcima o svom zdravstvenom stanju, da sudjeluju u planiranju i provođenju svojeg liječenja, rehabilitacije i resocijalizacije, da o svom trošku telefoniraju i koriste elektroničku tehnologiju i komunikaciju, kao i da posjeduju predmete za osobnu uporabu. U odnosu na ograničavanje korištenja mobitelom, mnoge psihijatrijske zdravstvene ustanove isto ograničavanje obrazlažu nužnošću, kako bi se postigla „stabilizacija psihičkog stanja“, odnosno kako ne bi došlo do daljnjeg narušavanja zdravstvenog stanja osobe, kako bi se stekli uvjeti za „učinkovitije liječenje“ ili kako se ne bi povrijedilo pravo drugih smještenih osoba, primjerice pravo na privatnost, u slučaju snimanja i objavljivanja sadržaja.

2.5.3. Smještaj bez pristanka – Tijekom 2024. godine samo su četiri zdravstvene ustanove dostavile podatke o osobama smještenima bez pristanka. S obzirom na navedeno te kako je broj zaprimljenih

obavijesti iznimno nizak, postoji sumnja da psihijatrijske ustanove ne ispunjavaju svoju zakonsku obvezu obavještavanja Pravobranitelja o smještaju bez pristanka, ili još uvijek postoji nerazumijevanje primjene ove odredbe. Stoga je svim psihijatrijskim ustanovama, osim navedene četiri koje su dostavile obavijesti, upućena uputa o primjeni odredbe čl. 26. ZZODS-a.

2.5.4. Sloboda od mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja – Od Ministarstva zdravstva zatražili smo dostavu izvješća o poduzetim mjerama tijekom 2024. godine povodom preporuka Europskog odbora za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) koji je posjetio tri psihijatrijske ustanove za vrijeme periodičnog posjeta Republici Hrvatskoj 2022. godine. Posebno smo zatražili podatke o provedenim edukacijama iz komunikacijskih vještina i primjene deeskalacijskih tehnika tijekom 2024. godine, te plan edukacije za 2025. godinu. Iz dostavljenih odgovora PB Ugljan, KBC Split i KBC Rijeka razvidno je kako su ove zdravstvene ustanove koje imaju djelatnost psihijatrije poduzele brojne mjere sukladno danim preporukama, čime je unaprijeđena zaštita prava i unaprijeđena kvaliteta liječenja osoba s duševnim smetnjama. Ipak, vidljivo je kako još uvijek nisu zadovoljeni svi standardi poštivanja njihovih prava, a uglavnom iz razloga neprimjerenih materijalnih uvjeta smještaja, činjenice da su osobe na dobrovoljnom smještaju i dalje na zatvorenim odjelima, bez mogućnosti izlaska izvan odjela, nedovoljnog broja osoblja da bi se postiglo ukidanje mjera prisile i spriječila povreda prava osoba tijekom primjene ove mjere. Ono što posebno zabrinjava u ovom izvješću je plan izgradnje novog bolničkog kompleksa unutar Psihijatrijske bolnice Ugljan, unatoč činjenici da se RH obvezala na provedbu deinstitucionalizacije i opredijelila prednost dati razvoju zaštite mentalnog zdravlja u zajednici umjesto smještaja osoba s duševnim smetnjama radi njihovog liječenja u velike i izolirane psihijatrijske bolnice. U odnosu na uočeno verbalno i fizičko nasilje, mišljenja smo kako upozorenja dana cijelom timu o nedopustivosti ponašanja koje predstavlja bilo koji oblik nasilja nisu dovoljno učinkovita mjera sprječavanja ponavljanja nasilja. U konkretnim slučajevima bilo je potrebno poduzeti mjere kako bi se identificirao počinitelj nasilja, isto i prijaviti nadležnim tijelima radi eventualnog provođenja odgovarajućih postupaka, a u okviru zdravstvene ustanove izreći i konkretne sankcije za ovakvo ponašanje. Time bi se postigao odvraćajući učinak i poslala jasna poruka o netoleranciji nasilja prema pacijentima. Tijekom 2023. godine Ministarstvo zdravstva uputilo je zdravstvenim ustanovama koje imaju ugovorene postelje za djelatnost psihijatrije preporuku da se jednom godišnje održe dvije vrste edukacije – prevencija mjere prisile u psihijatriji – komunikacija i deeskalacijske tehnike te primjena mjera prisile kod osobe s težim duševnim smetnjama – zakonska regulativa i tehnike primjene mjera prisile. Sve ove ustanove održale su tijekom 2024. godine najmanje po jednu edukaciju na kojoj je ukupno sudjelovalo 2.586 bolničkih zdravstvenih djelatnika. Klinika za psihijatriju Vrapče održala je u dva navrata tijekom 2024. godine edukaciju „Prevencija i primjena mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama“ na kojoj je ukupno educirano 240 zdravstvenih radnika. **ZAKLJUČAK I PREPORUKE:** Kako bi se osiguralo poštivanje zakonskih prava osoba koje se nalaze na smještaju radi liječenja u psihijatrijskim ustanovama, potrebno je u materijalnom i kadrovskom smislu osnažiti Povjerenstvo za zaštitu osoba s duševnim smetnjama – radi provođenja nadzora nad primjenom mjera prisile, ali i radi izvršavanja drugih njihovih ovlasti sukladno Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.

2.5.5. Otpust neubrojive osobe iz psihijatrijske ustanove – Zbog prekapacitiranosti ustanova i drugih pružatelja usluge stalnog smještaja te nerazvijenih usluga podrške životu u zajednici, a kada se tome pridoda i stigma forenzičkog pacijenta, osobe kod kojih su se stekli uvjeti za otpust iz psihijatrijske ustanove ili za zamjenu psihijatrijskog liječenja liječenjem na slobodi ostaju u psihijatrijskoj ustanovi bez zakonske osnove. **ZAKLJUČAK I PREPORUKE:** Potrebno je ostvariti međuresornu suradnju sustava zdravstva i sustava socijalne skrbi kako bi se zajamčilo ovim osobama pravo na život u zajednici uz osiguranu podršku, odnosno gdje to nije moguće osigurati im bez odgađanja stalni smještaj u ustanovi, odnosno kod drugog pružatelja usluga.

2.6. ZATVORSKI SUSTAV

POSI zaprima pritužbe OSI koje se nalaze na izdržavanju zatvorskih kazni, ali i zaposlenika zatvorskog sustava radi nepristupačnosti kaznenih tijela u smislu postojanja arhitektonskih barijera te neprilagođenosti specijalnih vozila za prijevoz zatvorenika/uhićenika koji se kreću uz pomoć invalidskih kolica. Uvidom u podatke dostavljene od Ministarstva pravosuđa, uprave i digitalne transformacije o pristupačnosti građevina kaznenih tijela osobama s invaliditetom u 2024. godini, vidljivo je kako se kontinuirano poduzimaju mjere kako bi se kaznena tijela i odgojni zavodi učinili pristupačnima za osobe s invaliditetom.

2.6.1. Neubrojivi počinitelji kaznenih djela u zatvorskom sustavu – Osobe s psiho-socijalnim teškoćama kojima je u kaznenom postupku utvrđena neubrojivost u istražnom zatvoru ne dobivaju primjerenu zdravstvenu zaštitu, zbog svog invaliditeta nisu sposobne tražiti niti ostvariti svoja prava, informacije o njihovom zdravstvenom stanju nisu dostupne članovima obitelji, a njihova sigurnost potencijalno je ugrožena od drugih zatvorenika, o čemu svjedoči pritužba majke čiji je sin pretučen od strane drugog zatvorenika u istražnom zatvoru. Zakonom je određeno da kada postoji opasnost da bi okrivljenik kojemu je utvrđena neubrojivost u vrijeme počinjenja protupravnog djela mogao počiniti teže kazneno djelo odredit će se istražni zatvor te će se okrivljenik uputiti u bolnicu za osobe lišene slobode ili odgovarajuću psihijatrijsku ustanovu. Prema podacima iz posljednjeg javno objavljenog Izvješća o stanju i radu kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara za 2023. godinu, tijekom 2023. godine u zatvorskom je sustavu zaprimljena ukupno 171 osoba kojima je sud odredio istražni zatvor prema čl. 551. Zakona o kaznenom postupku (postoji vjerojatnost da bi okrivljenik koji je u vrijeme počinjenja protupravnog djela bio neubrojiv mogao zbog težih duševnih smetnji počiniti teže kazneno djelo), od čega je njih 103, odnosno 60,23 % do donošenja pravomoćnog rješenja o prisilnom smještaju i liječenju bilo smješteno u Zatvorskoj bolnici u Zagrebu. Uslijed značajnog povećanja ukupnog broja ove vrste okrivljenika i time povezanih teškoća u realizaciji njihovog smještaja u odgovarajućoj psihijatrijskoj ustanovi, posljednjih nekoliko godina sve ih je više smješteno u Zatvorskoj bolnici u Zagrebu. Navedeno predstavlja znatno opterećenje za zatvorski sustav, osobito ukoliko se uzme u obzir da je prosječno trajanje boravka ovih osoba u Zatvorskoj bolnici u Zagrebu tijekom 2023. godine iznosilo 144 dana što u pravilu uključuje i vrijeme nakon donošenja pravomoćnog rješenja o prisilnom smještaju i liječenju, dok se čeka da odgovarajuća psihijatrijska bolnica preuzme pacijenta. Iako Zakon propisuje mogućnost upućivanja okrivljenika u odgovarajuću psihijatrijsku ustanovu javnog zdravstva, u pravilu te ustanove odbijaju prihvat istražnih zatvorenika uz obrazloženje da nemaju odgovarajuće sigurnosne uvjete za njihov smještaj. **ZAKLJUČAK I PREPORUKE: (1)** Preporučujemo Ministarstvu pravosuđa, uprave i digitalne transformacije nastaviti poduzimati potrebne mjere radi osiguravanja pristupačnosti kaznenih tijela osobama s invaliditetom svih vrsta oštećenja, te nabaviti odgovarajuća kombi vozila za prijevoz zatvorenika u invalidskim kolicima. **(2)** Ministarstvo zdravstva i Ministarstvo pravosuđa, uprave i digitalne transformacije moraju iznaći zajedničko rješenje za osiguravanje primjerene zdravstvene skrbi i smještaja istražnim zatvorenicima koji su u vrijeme počinjenja protupravnog djela bili neubrojivi na način da se regulira izdržavanje istražnog zatvora na odjelima za forenzičnu psihijatriju zdravstvenih ustanova ili u bolnici za osobe lišene slobode gdje će im biti zajamčena sigurnost i primjerena skrb o zdravlju.

2.7. JEDNAKOST PRED ZAKONOM

2.7.1. Lišavanje poslovne sposobnosti i skrbništvo – POSI je zaprimio više pritužbi osoba s psiho-socijalnim teškoćama za koje je pokrenut postupak za lišenje poslovne sposobnosti koje smatraju kako su u stanju samostalno brinuti o svojim pravima, potrebama i interesima, te da im skrbnička zaštita nije potrebna. Od strane POSI savjetovani su o mogućnostima zaštite svojih prava u sudskom postupku, te o ulozi posebnog skrbnika, koji će ih u tom postupku zastupati. Iz dostavljene dokumentacije proizlazi kako do lišavanja poslovne sposobnosti pojedinaca dolazi isključivo na temelju nalaza i mišljenja vještaka, u kojima često nije vidljiva svrha lišavanja poslovne sposobnosti niti razlozi za oduzimanje poslovne sposobnosti u određenim područjima. I nadalje zaprimamo pritužbe na pasivnost posebnih skrbnika u postupku, odnosno činjenicu da u postupku za lišenje poslovne sposobnosti oni

ne zastupaju volju ili stavove osobe koju zastupaju. POSI je mišljenja kako bi uloga posebnog skrbnika trebala biti sa zadatkom pružanja učinkovite podrške osobi u zastupanju njezinog mišljenja/volje/stavova pred sudom čime bi se toj osobi osigurao učinkovit pristup pravosuđu, na jednakoj osnovi s drugima. S druge strane, zaprimljene su i pritužbe osoba za čije članove obitelji nadležni područni ured HZSR nije pokrenuo sudski postupak radi lišenja poslovne sposobnosti, iako su oni smatrali kako je to nužno potrebno i jedini mogući način zaštite njihovih prava i interesa. POSI je upoznat i s nemogućnošću ostvarivanja određenih prava osoba koje zbog psiho-socijalnih teškoća nisu u stanju izraziti svoju volju, pa primjerice nisu u stanju dati suglasnost za smještaj u instituciju niti za bilo koju drugu uslugu koja im je potrebna. Također, nisu u stanju sklapati pravne poslove, dati pristanak na liječenje i slično, a nisu lišene poslovne sposobnosti, nemaju zakonskog zastupnika, punomoćnika niti su ovlastile osobu od povjerenja da u njihovo ime da tražene suglasnosti ili pristanke. Na ovaj problem ukazuju članovi obitelji, najčešće djeca dementnih roditelja kojima je potreba skrb u smislu smještaja u instituciju ili različitih zdravstvenih usluga. Postupci za lišenje poslovne sposobnosti traju dugo, a odluke se moraju donijeti bez odgađanja.

2.7.2. Upravljanje imovinom i prihodom osoba pod skrbništvom – POSI je zaprimio više pritužbi skrbnika osoba lišenih poslovne sposobnosti kojima je značajno otežano raspolaganje redovnim prihodom štićenika koji se isplaćuje na bankovni račun, a može se podići samo u poslovnici banke u kojoj je račun otvoren. Skrbnicima ovo predstavlja značajno ograničenje, jer iziskuje osobni odlazak u poslovnicu, što je nemoguće ukoliko je skrbnik na putovanju. POSI je mišljenja kako se skrbniku mora omogućiti raspolaganje redovnim novčanim primanjima štićenika na način koji za njega neće biti pretjerano tegoban te koji će jamčiti da su štićeniku ta novčana primanja redovito dostupna, na što je upozoren HZSR.

PREPORUKE: (1) Hrvatskom zavodu za socijalni rad preporučujemo kod donošenja odluke o pokretanju postupka radi lišenja poslovne sposobnosti, tijekom trajanja sudskog postupka, te prilikom obavljanja skrbničkih ovlasti primjenjivati načela Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i temeljna načela skrbništva propisana Obiteljskim zakonom. **(2)** Hrvatskom zavodu za socijalni rad preporuča se omogućiti skrbnicima raspolaganje redovnim prihodom štićenika na način koji za njih neće biti pretjerano tegoban. **(3)** Hrvatskoj liječničkoj komori preporuča se provoditi specijaliziranu edukaciju vještaka za provođenje vještačenja u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti. **(4)** Pravosudnoj akademiji preporuča se provoditi edukaciju sudaca koji provode postupke radi lišenja poslovne sposobnosti. **(5)** Centru za posebno skrbništvo preporuča se specijalizacija i edukacija posebnih skrbnika za zastupanje štićenika u postupcima lišenja poslovne sposobnosti. **(6)** Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike preporuča se osigurati dodatno zapošljavanje posebnih skrbnika u Centru za posebno skrbništvo kako bi isti mogli učinkovitije zastupati osobe za koje je pokrenut postupak radi lišenja poslovne sposobnosti pred sudom.

2.8. POŠTIVANJE DOMA I OBITELJI

Potaknuti navodima roditelja osoba s invaliditetom o teškoćama pri naplati iznosa za njihovo uzdržavanje od drugog roditelja te nemogućnost ostvarivanja prava na privremeno uzdržavanje radno nesposobne punoljetne osobe s invaliditetom, a s obzirom na to da se pravo na privremeno uzdržavanje moglo priznati samo djetetu do navršene 18. godine života, predložili smo izmjenu Zakona o privremenom uzdržavanju (NN, br. 145/24) na način da se pravo na privremeno uzdržavanje može priznati i punoljetnim osobama koje zbog invaliditeta nisu sposobne za rad, a koje je roditelj dužan uzdržavati dok god ta nesposobnost traje. Prijedlog je prihvaćen. Zaprimljeno je više pritužbi osoba s invaliditetom, sa psiho-socijalnim teškoćama kojima su odlukom suda ograničena roditeljska prava, zbog povrede njihovih roditeljskih dužnosti. U konkretnim slučajevima nije utvrđena povreda roditeljskih prava pritužitelja, jer su oni, unatoč ponuđenoj i primljenoj pomoći u obavljanju roditeljskih dužnosti, svojim postupcima ugrožavali interes djeteta. U jednom je slučaju ipak utvrđena povreda roditeljskih prava oca zbog nepružanja pomoći u ostvarivanju osobnih odnosa s djecom niti drugih oblika pomoći i podrške u ostvarivanju njegovih roditeljskih prava od strane nadležnog područnog ureda HZSR. U konkretnom slučaju sudu je upućen prijedlog da se ocu onemogući održavanje osobnih

odnosa s djecom, što smo procijenili prekomjernim i preuranjenim zadiranjem u njegova roditeljska prava jer prije predlaganja ovako drastične mjere nisu prethodno poduzete blaže mjere, kojima se manje zadire u njegov obiteljski život niti mu je pružena pomoć i podrška u izvršavanju njegovih roditeljskih dužnosti, iz čega je proizašla sumnja u diskriminatorno postupanje prema pritužitelju zbog njegovog invaliditeta. **ZAKLJUČAK I PREPORUKE:** Područnim uredima HZSR preporučeno je pružiti pomoć i podršku roditeljima s invaliditetom u obavljanju njihovih roditeljskih obveza, a prilikom predlaganja mjera kojima se ograničavaju njihova roditeljska voditi računa o ravnoteži između prava roditelja i djeteta. Kad je ograničavanje roditeljskih prava nužno zbog dobrobiti djeteta, potrebno je nastojati da ono bude ograničeno u najmanjoj mogućoj mjeri, a da se preostala roditeljska prava, kao što je ostvarivanje osobnih odnosa djeteta s roditeljem doista i ostvaruju. Uz to potrebno je i redovito preispitivati odluke nadležnih tijela o ograničavanju roditeljskih prava, kako bi one bile odgovarajuće trenutnoj situaciji u kojoj se osoba nalazi.

2.8.1. Roditeljsko pravo osoba sa psiho-socijalnim teškoćama smještenih u institucije socijalne skrbi

– Osim što je roditeljsko pravo osoba s invaliditetom, sa psiho-socijalnim teškoćama često ograničeno izricanjem različitih mjera obiteljsko-pravne zaštite, ostvarivanje (preostalih) roditeljskih prava može biti onemogućeno ili otežano činjenicom izdvajanja roditelja iz primarne sredine i smještajem u instituciju. Prilikom obilazaka ustanova za smještaj uočeno je kako smještene osobe često ne znaju imaju li još uvijek svoja roditeljska prava ili su im ona oduzeta ili ograničena, niti znaju koje radnje mogu poduzeti da bi ostvarili osobne odnose s djecom, niti kome se trebaju obratiti sa svojim zahtjevima i kome izraziti svoju želju da ostvare susret s djetetom. Kako bismo ispitali mogućnost ostvarivanja roditeljskih prava ove kategorije osoba s invaliditetom, proveli smo istraživanje na način da smo od ustanova socijalne skrbi za smještaj odraslih osoba zatražili podatke o smještenim osobama koji su roditelji maloljetne djece, podatke o tome je li njihovo obiteljsko pravo oduzeto ili na neki način ograničeno te ostvaruju li i kako svoja preostala roditeljska prava. Zaprimljeni su podaci o 45 osoba na stalnom smještaju u institucijama koje su roditelji jednog ili više maloljetne djece, a većini smještenih osoba roditeljsko pravo je oduzeto, ili na neki način ograničeno. **ZAKLJUČCI I PREPORUKE:** Istraživanje je pokazalo kako je činjenica smještaja u instituciju zapreka ostvarivanju svih ili samo nekih sadržaja roditeljske skrbi. Osobe smještene u instituciju često ne ostvaruju osobne odnose s djecom, ili ih ostvaruju u manjem obimu nego što je to određeno sudskim odlukama, a često je održavanje osobnih odnosa prepušteno dobroj volji osoba kod kojih je dijete smješteno, odnosno kojima je povjereno. Mnoge su realne zapreke održavanju ovih odnosa - udaljenost između ustanove u kojoj je smješten roditelj od mjesta stanovanja djeteta, troškovi i vrijeme koje iziskuje organizacija njihovog susreta od strane ustanove, loše zdravstveno stanje roditelja, kao i nevoljkost djeteta da komunicira s roditeljem ili ga posjećuje. Roditelji smješteni u instituciju osim što ne znaju kako ostvariti ili zaštititi svoja prava na roditeljstvo često to nisu niti u mogućnosti jer su lišeni poslovne sposobnosti pa ne mogu samostalno davati izjave koje se odnose na osobna stanja i poduzimati radnje pred sudom i drugim tijelima, sklapati pravne poslovne i slično. Smještenim osobama stoga je potrebno pružiti podršku kako bi ostvarivali svoja preostala roditeljska prava, a kod odabira ustanove za smještaj osobe koja je zadržala svoja roditeljska prava na održavanje osobnih odnosa djetetom, nužno je voditi računa o tome da se skrb izvan vlastite obitelji osigura tamo gdje će moći nastaviti ostvarivati osobne odnose s djetetom. Činjenica da institucija nije adekvatno okruženje za odvijanje susreta, kako se to navodi u odluci jednog suda, ne bi smjela biti zapreka za određivanje osobnih odnosa djeteta s roditeljem, već je potrebno iznaći način da se isti susreti ostvare u prikladnom okruženju.

2.8.2. Rodiljne i roditeljske potpore

– Tijekom 2024. godine provedeno je savjetovanje s javnošću o Nacrtu prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama s Konačnim prijedlogom Zakona. Predložili smo da se iznos naknade za korištenje dopusta radi njege djeteta s teškoćama u razvoju, koju je predloženo povećati sa 125% na 182% proračunske osnovice, dodatno poveća razmjerno povećanjima drugih naknada. Uz navedenu primjedbu, predloženo je izmjenama zakonskih odredbi osigurati roditelju koji koristi pravo na rad s polovicom punog radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama slobodno raspolaganje naknadom plaće koju ostvaruje na način da ista potpora može biti predmet ovrhe ili osiguranja. Nadalje smo predložili u krug korisnika

prava na rad s polovicom punog radnog vremena radi njege DTUR uključiti i osobe koje brinu za punoljetne osobe s invaliditetom, neovisno o srodstvu – to su najčešće najbliži srodnici punoljetnih osoba s invaliditetom - braća, sestre, bliži rođaci, koji su nakon smrti roditelja ili zbog njihove nemoći uslijed starosti, preuzeli brigu o OSI i s njima žive u zajedničkom kućanstvu. Ukoliko su u radno aktivnoj dobi i zaposleni ne mogu ostvariti pravo na rad s polovicom punog radnog vremena i stoga vrlo teško preuzimaju brigu o OSI. Njihova odluka da zadrže posao u svrhu zadovoljenja egzistencijalnih potreba nauštrb zadovoljenja potrebe srodnika/bliske OSI za pomoći i njegom posljedično povlači za sobom jedinu alternativnu mjeru – institucionalizaciju OSI i određivanje smještaja u neku od ustanova socijalne skrbi. Predloženo je i posebno urediti preduvjete za korištenje prava na rad s polovicom punog radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama u razvoju za neka specifična zanimanja, primjerice roditelje pomorce koji se, iako imaju ugovor s poslodavcem smatraju nezaposlenim osobama kada se iskrcaju s broda, čime prestaju preduvjeti za korištenje ovog prava drugom roditelju, a nakon što se nakon nekoliko tjedana ponovno ukrcaju na brod, opet su ispunjeni uvjeti za ostvarivanje prava jer se tada smatraju zaposlenim osobama. Stalnim prekidima i priznavanjima prava drugom roditelju na korištenje prava u ovako kratkim vremenskim intervalima nemoguće je uskladiti privatni i poslovni život i ostvariti svrhu ovog prava. Predloženo je i zakonom propisati da korisnik koji nije znao za nastup promijenjenih okolnosti koje su od utjecaja na korištenje priznatog prava ne može snositi štetne posljedice njihovog neprijavljivanja. Preporuke nisu prihvaćene. **ZAKLJUČAK I PREPORUKE**: Mišljenja smo da je Zakonom o rodiljnim i roditeljskim potporama potrebno: **(1)** Dodatno povećati naknadu za korisnike prava na dopust radi njege djeteta s teškoćama u razvoju. **(2)** Osigurati roditeljima djece s teškoćama u razvoju, koji koriste neko od prava propisano ovim Zakonom, slobodno raspolaganje svojim prihodom. **(3)** Uvažiti specifičnosti pojedinih zanimanja kako bi se osigurao kontinuitet u korištenju prava priznatih zakonom radi njege djece s teškoćama u razvoju. **(4)** Proširiti krug korisnika prava na dopust ili na rad s polovicom punog radnog vremena i na članove obitelji koji brinu o osobama s invaliditetom, a nisu njihovi roditelji. **(5)** Zaštititi korisnike prava od negativnih posljedica nastupa promijenjenih okolnosti na koje nisu mogli utjecati i za iste nisu znali.

2.9. ŽENE S INVALIDITETOM

Prema podacima HZJZ-a u RH na dan 19. studenoga 2024. godine, živi 295.295 žena s invaliditetom (44,6% od ukupnog broja osoba s invaliditetom), te na taj način žene s invaliditetom čine oko 14,9% ukupnog stanovništva ženskog spola RH. **Politička participacija žena s invaliditetom u RH** – Zatražili smo izvješće Hrvatskog sabora o broju zastupnika i zastupnica s evidentiranim stupnjem invaliditeta za razdoblje od 7. - 11. saziva što znači od 2011. do 2024. godine. Prema službenim evidencijama Hrvatskog sabora u 7. sazivu bilo je osam zastupnika s invaliditetom i to sve muškarci; u 8. sazivu bilo je jedanaest zastupnika s invaliditetom, od toga jedna žena i deset muškaraca; u 9. sazivu bilo je dvanaest zastupnika s invaliditetom, od toga jedna žena i 11 muškaraca; u 10. sazivu bilo je devet zastupnika s invaliditetom, od toga jedna žena i osam muškaraca; a u aktualnom 11. sazivu je devet zastupnika s invaliditetom, od toga jedna žena i osam muškaraca. Općenito o prisutnosti žena u politici govore i podaci iz izvješća Državnog izbornog povjerenstva, s posljednjih održanih parlamentarnih izbora za Hrvatski sabor, gdje je izabran dosad najveći broj žena - njih 37 od 151 zastupnika i zastupnica. No, tih 25% je još uvijek ispod zakonski propisane kvote od 40% dok je broj žena s invaliditetom u Hrvatskoj politici izrazito nizak odnosno zanemariv. Naglašavamo kako uključivanje u politiku omogućuje ženama s invaliditetom izravan utjecaj na odluke koje se donose kao i donošenje odluka iz posebne perspektive spola i invaliditeta. Primjerice, tek kad je prva hrvatska pravobraniteljica za osobe s invaliditetom počela sudjelovati u radu Sabora osiguran je prevoditelj za znakovni jezik. **PREPORUKA:** Slijedom navedenog preporučujemo Republici Hrvatskoj da u cilju ispunjavanja obveza preuzetih Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom osigura uključivanje žena s invaliditetom u politički život na način da se razrade efikasniji načini njihovog uključivanja te da se žene s invaliditetom neposredno ili preko organizacija civilnog društva uključe u procese donošenja odluke koje se tiču njih samih, ali i općenito osoba s invaliditetom. U tom smislu potrebno je raditi na osnaživanju kako bi žene s invaliditetom mogle snažnije zahtijevati ostvarivanje svojih prava.

Reproduktivna prava žena s invaliditetom – U ostvarivanju prava na seksualnost, partnerske odnose, reproduktivna prava, prava na majčinstvo žene s invaliditetom se susreću s brojnim predrasudama i preprekama, poput otežanog pristupa zaštiti reproduktivnog zdravlja osobito u ruralnim područjima, nepoštivanju slobode izbora, izostanku pravovremenih i potpunih informacija o zdravlju, trudnoći, porodu, razdoblju nakon poroda prilagođenih pojedinoj vrsti invaliditeta. Ima situacija kada se propituje sposobnosti žene s invaliditetom u odgoju djeteta ukoliko se žena ipak odluči za rađanje kako od strane okoline tako i unutar medicinske struke. **PREPORUKA:** Preporučujemo Ministarstvu zdravstva i Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i mladih dosljednije ispunjavanje preuzetih konvencijskih obveza u pogledu realizacije prava na seksualnost, slobodnog izbora o odlučivanju o rađanju djece, zasnivanju partnerstvo, podrške majčinstvu i edukaciji zdravstvenog osoblja. U tom smislu naglašavamo važnost podizanja svijesti u otklanjanju predrasuda.

2.10. ZAŠTITA OSOBNOG INTEGRITETA

Preporučujemo Ministarstvu zdravstva donošenje novog zakona prema kojemu će svaka osoba moći samostalno donositi odluke o rađanju, uključujući i osobe kojima je potrebna podrška u odlučivanju. Informacije o medicinskom zahvatu moraju biti dostupne i razumljive kako bi osobe kojima je potrebna podrška u odlučivanju bile sposobne dati osobni, informirani i slobodan pristanak na medicinski zahvat.

2.11. SLOBODA OD IZRABLJIVANJA, NASILJA I ZLOSTAVLJANJA

Nasilje nad djecom s teškoćama u razvoju – Pojedine pritužbe zaprimljene na vršnjačko nasilje u školama na štetu djece s teškoćama u razvoju situacije ukazuju kako pojedine škole ne pristupaju dovoljno ozbiljno kada se radi o pritužbama na vršnjačko nasilje što ima negativne posljedice na mentalno zdravlje učenika s teškoćama u razvoju. Na temelju Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja nad djecom i mladima škole su nas obavještavale u sumnji na seksualno nasilje koje se događa nad djevojčicama s teškoćama u razvoju izvan škole, a koje su policijskim postupanjima utvrđene kao osnovane. **ZAKLJUČAK I PREPORUKE:** Ponavljamo kako je nasilje nad djecom s teškoćama u razvoju ozbiljan društveni problem, pogotovo seksualno nasilje, a prevencija nasilja bitna komponenta zaštite prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. Obveza je države potpisnice Konvencije o pravima osobe s invaliditetom poduzimanje prikladnih zakonodavnih, upravnih, socijalnih, obrazovnih i drugih mjera radi zaštite osoba s invaliditetom, kako unutar tako i izvan njihovog doma, od svih oblika izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja, uključujući i aspekte istih vezane uz spol (čl. 16. st. 1. KPOSI). I nadalje preporučujemo suradnju različitih odgojno-obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih, represivnih institucija te stručnjaka u ovome području u podizanju razine svijesti o štetnosti svih oblika nasilja nad djecom s teškoćama u razvoju i potrebi sankcioniranja istih kao i pružanje podrške žrtvama.

Nasilje nad ženama s invaliditetom – Iako broj pisanih pritužbi koje zaprimamo nije velik i podjednak je u odnosu na spol temeljem telefonskog savjetovanja moguće je kako je broj žena koji je izložen nekoj vrsti nasilja veći, ali nasilje još nije takvog intenziteta da žena „*ne bi mogla još malo trpjeti*." Prilikom telefonskog savjetovanja žene uglavnom zanima postupak ukoliko se odluče prijaviti nasilnika kao i podrška države u smislu osamostaljivanja. Osamostaljivanje žrtve nasilja, u pravilu žene, te mogućnost vlastitog uzdržavanja i uzdržavanja djeteta kao i pronalaska novog mjesta stanovanja, važni su preduvjeti da žrtva nasilja nastavi svoj život dalje od nasilnika. Smještaj u sklonište jest mogućnost, ali je privremenog karaktera te žene zanima što nakon odlaska iz skloništa? Zbog činjenice postojanja invaliditeta, ženi s invaliditetom koja je ujedno i žrtva nasilja osamostaljivanje predstavlja veliki iskorak u vlastitom životu, a za koji joj je, u većoj ili manjoj mjeri, potrebna podrška sustava koja treba biti dostupna. Iako HZZ ne vodi zasebnu evidenciju o broju žrtava nasilja invaliditetom, općenito govoreći vidljiv je značajan porast broja zaposlenih žrtava nasilja u obitelji u 2024. u odnosu na 2023. godinu. **PREPORUKA:** Preporučujemo Ministarstvu rada, mirovinskog sustava, socijalne politike i mladih dosljednije provođenje obveza koje proizlaze iz Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, preporuka Grupe stručnjaka Vijeća Europe za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (GREVIO) donesenih

povodom Osnovnog evaluacijskog izvješća o zakonodavnim i drugim mjerama kojima se provode odredbe Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji za Republiku Hrvatsku 2023. godine kao i Zaključna zapažanja i preporuke Odbora za prava osoba s invaliditetom na Inicijalno izvješće Republike Hrvatske o provedbi Konvencije o pravima osoba s invaliditetom iz 2015. godine.

Govor mržnje – Godina 2024. bila je izborna godina i budući da je iskustvo praćenja dosadašnjih predizbornih kampanja pokazalo da se u to vrijeme učestalo koristi neprihvatljiva terminologija kako bi se diskreditirali i uvrijedili politički protivnici te se u javnom prostoru koristi neprimjeren govor, koji ima za posljedicu povredu dostojanstva osobe s invaliditetom, primjerice, *„Želim da narod/glasači vide da nisam hendikepiran i da mogu voditi državu*“. Tijekom kampanje za izbore izdali smo javno priopćenje u kojem smo osudili diskriminatorni govor prema osobama s invaliditetom i pozvali sve sudionike izbornih procesa da se suzdrže od takvog govora.

2.12. ZDRAVSTVO

2.12.1. Onkološka skrb – Posljednjih nekoliko godina bavili smo se problematikom prijevoza žena oboljelih od raka dojke na terapije, psiho-onkološkog savjetovanja kao oblika nužne podrške, dostupnosti i ispravnosti radioterapijskih uređaja za liječenje, ali sve ove teme se odnose i na sve onkološke pacijente. Ministarstvu zdravstva upućena je objedinjena preporuka u kojoj je ponovno iznesena problematika u liječenju onkoloških pacijenata. **Ministarstvu zdravstva uputili smo preporuku** o potrebi nastavljanja s mjerama unapređivanja liječenja onkoloških bolesnika kao i radom na sveobuhvatnim promjenama u zdravstvenom sustavu i time utječe na poboljšanje kvalitete života onkoloških bolesnika. **Preporučili smo suradnju s organizacijama civilnog društva** budući da je povezanost između civilnog sektora i sustava zdravstva važna kako bi se stvorio djelotvoran sustav prevencije raka, njegovog ranog otkrivanja, pravovremenog i djelotvornog liječenja, pružanja podrške i pomoći oboljelima i članovima njihovih obitelji te razvijali ostali programi i prakse koje će se provoditi u korist oboljelih. Iz dostavljenih podataka izvješća Ministarstva zdravstva proizlazi kako se u skladu s Nacionalnim planom razvoja zdravstva 2021. - 2027. (NN, br. 147/21), Nacionalnim strateškim okvirom protiv raka do 2030. godine (NN, br. 141/20) i Akcijskim planom za provedbu Nacionalnog strateškog okvira protiv raka do 2025., poduzimaju mjere usmjerene na sveobuhvatnu skrb koja uključuje prevenciju, rano otkrivanje, liječenje i palijativnu skrb. Unaprjeđenje onkološke skrbi uključuje djelovanje multidisciplinarnih timova koji pružaju cjelovitu skrb pacijentima. U okviru Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021. - 2026., Ministarstvo zdravstva je određeno kao nositelj projekta Nabava opreme za prevenciju, dijagnostiku i liječenje osoba oboljelih od raka. U tijeku je izrada Akcijskog plana za unaprjeđenje i promicanje mentalnog zdravlja te rano otkrivanje i liječenje mentalnih poremećaja, u kojem, sukladno Strateškom okviru razvoja mentalnog zdravlja od 2023. - 2030. godine, će se definirati mjere za povećanje dostupnosti psihološke pomoći svim ranjivim skupinama, uključujući i onkološke pacijente. Ministarstvo zdravstva pokrenulo je Program osnaživanja mentalnog zdravlja koji prethodi uspostavljanju dispanzera za mentalno zdravlje pri domovima zdravlja kao i psiholoških i mobilnih timova.

2.12.2. Palijativna skrb – Tijekom 2024. godine nastavili smo s aktivnostima na području palijativne skrbi neposrednim obilascima i održavanjem sastanaka s organizacijama civilnog društva, ustanovama i odjelima domova za demenciju, centrima pojačane skrbi za oboljele od Alzheimerove demencije te obilaskom bolničke palijativne skrbi koja se pruža u Općoj bolnici Varaždin, Službi za produljeno liječenje i palijativnu skrb Novi Marof. Obilasci, održani sastanci i pri tome prikupljene informacije i iskustva potvrđuju postojanje praznina u ovome području zdravstvenog sustava. Osobe oboljele od demencije prepoznate su u Nacionalnom programu razvoja palijativne skrbi u Republici Hrvatskoj 2017 - 2020 kao vulnerabilna skupina. Prepoznata je velika potreba za izvaninstitucionalnim uslugama za osobe oboljele od demencije, poludnevnog i dnevnog boravka, kao podrška koja se pruža ne samo oboljeloj osobi, već i članovima obitelji oboljele osobe kojima je potrebna pomoć dodatnih ruku za pružanje njege i skrbi. **MIŠLJENJE:** Mišljenja smo da je važno razviti nacionalne strategije koje integriraju palijativnu skrb u zdravstveni sustav, prepoznati trenutne zahtjeve i buduće potrebe bolesnika uzimajući u obzir trenutne

pokazatelje povećanja broja palijativnih bolesnika čije su kronične bolesti praćene s posljedicama slabljenja mnogih funkcija i pojavom raznih invaliditeta te neuropsiholoških problema.

2.12.4. Dostupnost ortopedskih pomagala i lijekova – Pravilnikom o mjerilima za stavljanje medicinskih proizvoda na osnovnu i dodatnu listu medicinskih proizvoda Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje te mjerilima za određivanje cijena medicinskih proizvoda (NN, br. 05/19 i 146/22), Pravilnikom o postupku stavljanja ortopedskih i drugih pomagala na osnovnu i dodatnu listu ortopedskih i drugih pomagala i određivanja cijena ortopedskih i drugih pomagala (NN, br. 69/19 i 81/20) te Pravilnikom o mjerilima za stavljanje lijekova na listu lijekova Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje kao i načinu utvrđivanja cijena lijekova koje će plaćati Zavod te načinu izvještavanja o njima (NN, br. 33/19 i 87/23) propisani su postupci kako pojedino pomagalo/lijek može biti uvršten na listi pomagala/listi lijekova Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje. Uvažavajući prethodno navedene propise kao i u njima opisane postupke za uvrštavanje pomagala/lijekova na listu pomagala i listu lijekova Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje u smislu ovlaštenih predlagača/nositelja odobrenja, ovim putem naglašavamo kako potrebe samih osoba s invaliditetom nisu pri tome dovoljno prepoznate. Smatramo kako bi postupke za stavljanje određenog medicinskog proizvoda na listu Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje trebalo pojednostaviti dok bi veću pozornost trebalo usmjeriti na same potrebe djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom kojima je taj proizvod namijenjen. Različiti kriteriji i brojni uvjeti koji su propisani prethodno navedenim pravilnicima ne stavljaju korisnika u središte već se može zaključiti kako ispunjavanje potreba pacijenata ovisi o drugim okolnostima (interesu nositelja odobrenja/ovlaštenog podnositelja, stručnih organizacija i sl.). Slijedom navedenog, uputili smo **preporuku za to nadležnim tijelima Ministarstvu zdravstva, Agenciji za lijekove i medicinske proizvode i Hrvatskom zavodu za zdravstveno osiguranje**, da u međusobnoj suradnji te razmjeni informacija i životnih iskustava sa samim korisnicima revidiraju listu pomagala i listu lijekova na način da pomagala i lijekovi služe njihovim stvarnim potrebama u smislu "uživanja najviših ostvarivih zdravstvenih standarda" koji djeci s teškoćama u razvoju i osobama s invaliditetom u najvećoj mogućoj mjeri omogućavaju neovisan život u skladu s temeljenim ljudskim pravima zajamčenim Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom. Do dana okončanja izrade ovog izvješća nismo zaprimili odgovor institucija.

2.12.5. Naknada za troškove prijevoza u svrhu ostvarivanja prava iz zdravstvenog osiguranja – Zaključkom Vlade RH od 13. prosinca 2023. godine temeljem Pilot projekta Ministarstva mora, prometa i infrastrukture uveden besplatni željeznički prijevoz umirovljenika i osoba starijih od 65 godina kojim se omogućuje neograničeno korištenje željezničkog prijevoza na području RH u 2. razredu redovitih vlakova u razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 2024. godine. Slijedom navedenog HZZO više osobama s invaliditetom ne priznaje pravo na naknadu troškova prijevoza u svrhu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu budući da imaju na raspolaganju besplatan prijevoz vlakom. Međutim, pojedine osobe s invaliditetom ne mogu koristiti prijevoz vlakom. Razlozi nemogućnosti ili otežanog korištenja besplatnog željezničkog prijevoza su objektivne naravi, a proizlaze iz specifičnosti pojedine vrste invaliditeta, što u interakciji s barijerama poput otežanog ulaska u vlak osobama koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica budući da nisu svi vlakovi niskopodni i pristupačni niti sve željezničke stanice prilagođene, često nepostojanje prilagođenog sanitarnog čvora u vlaku, dodatno izlaganje štetnim utjecajima okoline kojima su podložniji imunokompromitirajući onkološki pacijenti. Problematično je i usklađivanja voznog reda s terminima u bolnicama, vlak kroz ruralna područja prometuje rijetko (jednom do dva puta dnevno), zatim i sama udaljenost željezničke postaje od zdravstvene ustanove/kuće ima za posljedicu ili samostalno hodanje osoba s tjelesnim oštećenjima (primjerice osobe s amputacijom, onkoloških bolesnika, dijaliziranih bolesnika i dr.) ili plaćanje taksi prijevoza povećava troškove i otežava organizaciju odlaska liječniku ukoliko osoba ne želi snositi troškove samostalnog prijevoza. **Mišljenje i preporuke**: Mišljenja smo kako je donesena odluka o besplatnom željezničkom prijevozu za umirovljenike i osobe starije od 65 godina pozitivna mjera, odnosno ciljevi pokretanja Pilot projekta su prihvatljivi i dobrodošli. Međutim, donesena odluka i utvrđeni ciljevi pilot projekta nisu primjenjivi na skupinu osoba koja zbog svog invaliditeta nije u mogućnosti koristiti ovu mjeru. Mišljenja smo kako je potrebno propisati iznimke da bi osobe s invaliditetom i nadalje imale

izbor i bile u mogućnosti ostvarivati pravo na naknadu troškova prijevoza u svezi korištenja prava na zdravstvenu zaštitu ukoliko je njihov invaliditet takve naravi da korištenje javnog željezničkog prijevoza može dodatno ugroziti zdravlje ili stvoriti dodatne barijere s kojima se djeca s teškoćama u razvoju i njihovi roditelji, odnosno osobe s invaliditetom trebaju suočavati, nositi i rješavati. Slijedom navedenog Vladi RH i HZZO-u osiguranje upućena je preporuka da se revidiraju uvjeti iz predmetne odluke o besplatnom željezničkom prijevozu ili promjene uvjeti iz Pravilnika o uvjetima i načinu ostvarivanja prava iz obveznog zdravstvenog osiguranja i usklade s realnim životnim okolnostima osoba s invaliditetom i njihovih obitelji. Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje odgovorio je na načina da je detaljnije objasnio razloge za priznavanje prava na naknadu troškova prijevoza te ostvarivanje prava na sanitetski prijevoz. Do dana završetka rada na izradi ovog Izvješća nismo zaprimili odgovor od Vlade RH.

2.12.6. Pravo na osnovno zdravstveno osiguranje – Zatražili smo izvješće upravnih tijela županija, odnosno Grada Zagreba, o primjeni čl. 15. ZOZO, odnosno je li uočeno povećanje broja osiguranika s invaliditetom na osnovno zdravstveno osiguranje koje su uslijed propuštanja obveze tromjesečnog javljanja izgubile pravo na obvezno zdravstveno osiguranje sukladno odredbama čl. 7. st. i st. 8. ZOZO za razdoblje od 1. travnja 2023. do 31. prosinca 2024. godine. Dostavljeni podaci pokazuju povećanje ukupnog broja osiguranika od kojeg broja je najviše korisnika zajamčene minimalne naknade dok osobe s invaliditetom izdvajaju samo tri županije i to Osječko baranjska županija, Brodsko posavska županija i Međimurska županija (osobe lišene poslovne sposobnosti, osobe koje boluju od kroničnih bolesti i osobe kod kojih je nesposobnost za samostalni život i rad utvrđena vještačenjem u sustavu socijalne skrbi). **Zaključak i mišljenje**: Uočeno je nejednako postupanje i različita tumačenja županija prilikom primjene uvjeta za ostvarivanje prava na osnovno zdravstveno osiguranje. Činjenica neusklađenosti čl. 15. ZOZO-a koji propisuje uvjet nedostatak „sredstava za uzdržavanje“ i Pravilnika o mjerilima i postupku za utvrđivanje nesposobnosti za samostalan život i rad i nedostatak sredstava za uzdržavanje za osobe se prebivalištem u Republici Hrvatskoj kojima se zdravstvena zaštita ne osigurava po drugoj osnovi, koji je još uvijek na snazi i koji propisuje dva uvjeta za priznanje prava i to: nedostatnost sredstava za uzdržavanje i nesposobnost za samostalni život i rad, ima za posljedicu različita postupanja u praksi. Preporučujemo Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike razmatranje donošenja novog Pravilnika o mjerilima i postupku za utvrđivanje nesposobnosti za samostalan život i rad i nedostatak sredstava za uzdržavanje za osobe se prebivalištem u Republici Hrvatskoj kojima se zdravstvena zaštita ne osigurava po drugoj osnovi koji će biti usklađen s važećim Zakonom o obveznom zdravstvenom osiguranju (NN, br. 80/13, 137/13, 98/19 i 33/23).

2.13. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

POSI bilježi sve veći broj pritužbi roditelja zbog nedostupnosti rehabilitacijskih usluga potrebnih za unapređenje i jačanje funkcionalnih sposobnosti djece s teškoćama u razvoju. Roditelji su često prisiljeni putovati u veće gradske centre zbog nedostatka pružatelja tih usluga u njihovim lokalnim sredinama. Osim toga, sve su učestalije pritužbe na nedovoljan intenzitet i kvalitetu rehabilitacijskih postupaka. Alarmantna su obraćanja roditelja koji navode da na dijagnostiku govornih teškoća djeteta čekaju sedam mjeseci ili nakon utvrđene dijagnoze više od tri mjeseca na prvu terapiju logopeda. Izostanak pravovremene dijagnoze i rane stručne podrške u konačnici dovodi do otežanog funkcioniranja u svim životnim područjima odnosno postaje podloga za budući nastanak teškog invaliditeta, sa svim nepovoljnim osobnim, obiteljskim i društvenim posljedicama. Kod pružatelja usluge rane razvojne podrške u sustavu socijalne skrbi, intenzitet temeljnih i dodatnih terapijskih postupaka za svako dijete planira se ne samo vodeći računa o potrebama djeteta nego i postojećem kapacitetu pružatelja i ugovorenom obimu usluge obzirom na ispunjenost mjerila za pojedinu socijalnu uslugu, što je najčešće u ograničenom opsegu. Sve navedeno ukazuje na značajne nedostatke u sustavu rane rehabilitacijske podrške i rane intervencije u RH, uključujući geografsku nejednakost u dostupnosti programa, nedostatak pružatelja usluga, nepostojanje nacionalne baze podataka o djeci korisnicima i potencijalnim korisnicima usluga rane intervencije, te nepostojanje univerzalnog sustava razvojnog probira i upućivanja u programe rane intervencije. Nažalost, u Hrvatskoj usluge rane intervencije nisu pravovremeno i jednako dostupne svima kojima su potrebne, a razlozi su u nejednakoj regionalnoj

pokrivenosti uslugama, nedostatku potrebnih informacija, kao i o nepostojanja mehanizama suradnje između stručnjaka različitih profila i različitih sustava. Prema podacima koje je na svojim mrežnim stranicama objavio UNICEF, u RH živi oko 32.000 djece s invaliditetom i većim teškoćama u razvoju, a prema podacima iz Registra osoba s invaliditetom, više od 6.000 osoba ima poremećaj iz autističnog spektra. Povećanje broja dijagnosticiranih poremećaja autističnog spektra zahtijeva istovremeno stvaranje snažnog sustava podrške djetetu i obiteljima. Tijekom 2024. godine zaprimili smo više zamolbi psihijatrijskih bolnica za pomoć u osiguravanju odgovarajućeg smještaja za djecu za koju obitelj nema kapacitet za skrb u obitelji, a Hrvatski zavod za socijalni rad ne uspijeva osigurati smještaj u nekoj od domova socijalne skrbi. Zaprimali smo pritužbe roditelja jer nisu mogli upisati dijete u centar za autizam na školovanje zbog nedostatka mjesta. Odrasle osobe s autizmom ne uključuju se u dovoljnoj mjeri u programe boravka, jer postojeći pružatelji nisu specijalizirani za skrb o osobama s autizmom te se zahtjevi za smještaj osoba s autizmom redovito odbijaju. Od nadležnih ministarstava zatražili konkretne odgovore o aktivnostima na stvaranju zakonodavnog okvira koji omogućuje redefiniranje pravnog statusa centara za autizam kako bi mogli pružati multidisciplinarne usluge, odnosno proširiti svoju djelatnost za pružanje integriranih usluga djeci i odraslima; osiguravanju pristupa dijagnostici, uslugama rane intervencije i mobilnih multidisciplinarnih stručnih timova na lokalnoj razini, radi podrške djeci i roditeljima; te daljnjim aktivnostima kojima će se osigurati regionalna pokrivenost cjelovitim uslugama za djecu i odrasle osobe s autizmom.

2.14. ODGOJ I OBRAZOVANJE

Područje odgoja i obrazovanja je i ove godine obilježeno otežanim pristupom djeci s teškoćama u razvoju i mladima s invaliditetom odgoju i obrazovanju na svim razinama zbog postojanja invaliditeta: upisa u dječje vrtiće kao neobaveznog oblika obrazovanja, upisa u redovite osnovne škole, uključivanja u program produženog boravka, upisa u srednje škole sukladno interesima i sposobnostima te upisa na željeni studij. Ograničavanje prava upisa opravdava se „najboljim interesima“ djece s teškoćama u razvoju, a temeljno je riječ o još uvijek prisutnim predrasudama o njihovim sposobnostima i mogućnostima zbog fokusa na invaliditetu/teškoći u razvoju. Stoga kada govorimo o obrazovanju i nadalje (kao prethodnih godina) je osnovna preporuka da je potrebno mijenjati svijest i pogled na djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom kao ravnopravne građane koji imaju sva prava kao i ostale osobe uz obvezu osiguravanja razumne prilagodbe. Pravilnici vrtića o upisu djece u vrtić najčešće nisu usklađeni s međunarodnim ugovorima i nacionalnim propisima te daju pravo odluke stručnih povjerenstava vrtića da odbije upis djeteta s teškoćama u razvoju ukoliko vrtić ne može osigurati potrebne specifične uvjete i prilagodbe. Navedeno predstavlja izravnu diskriminaciju s osnove invaliditeta kako uskratom upisa tako i neosiguravanjem razumne prilagodbe. U odnosu na navedeno smatramo da je potrebno mijenjati i Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe u dijelu koji definira lakše i teže teškoće u razvoju i njihovo uključivanje u redovite i posebne programe uz ograničavanje broja djece s teškoćama u razvoju u grupama pri čemu se ne uzima u obzir njihovo funkcioniranje već sama dijagnoza. Kada se u konačnosti dijete upiše u vrtić njihov boravak se skraćuje na od sat vremena do maksimalno četiri sata dnevno ili ponekad čak i samo nekoliko dana tjedno uz obrazloženje da u najboljem interesu djeteta nije primjeren duži boravak u vrtiću. U postupanjima smo se susreli i s nekoliko primjera skraćivanja trajanja obveznog programa predškole. Jedan od razloga uskraćivanja prava na upis i skraćivanje boravka u vrtiću je neosiguravanje pomoćnika za djecu s teškoćama u razvoju iz razloga jer MZOM još uvijek nije donijelo provedbeni propis kojim bi se regulirao način uključivanja te način i sadržaj osposobljavanja i obavljanja poslova pomoćnika za djecu s teškoćama u razvoju te stručnog komunikacijskog posrednika kao i postupak radi ostvarivanja prava na potporu pomoćnika za djecu i stručnog komunikacijskog posrednika. Stoga je unatoč postojanju zakonskih temelja za uključivanje pomoćnika za djecu i stručnih komunikacijskih posrednika nužno žurno donošenje provedbenih propisa. Potrebno je i zapošljavanje cjelovitih stručnih timova u dječjim vrtićima.

Kada govorimo u upisima u osnovne škole ponovno ističemo mišljenje da im je potrebno osigurati upis u najbližu školu po mjestu stanovanja uz osiguravanje individualiziranih pristupa i prilagodbi koje su

poznate te da se potom u školskom okruženju utvrđuje je li potrebno školovanje po posebnom programu ili u posebnim uvjetima zbog potrebne rehabilitacije i habilitacije. U tom smjeru smatramo da je potrebno osigurati edukaciju kako članovima stručnih povjerenstava tako i djelatnika škola o ljudskim pravima, inkluziji i razumnoj prilagodbi. Kada govorimo o posebnim uvjetima obrazovanja ističemo da je potrebno prije svega da MZO u skladu s iskazanim potrebama škola i osnivača pravovremeno odobrava ustrojavanje posebnih razrednih odjela i nova zapošljavanja te pri tome vodi računa o primjerenom broju učenika ovisno o njihovim potrebama kako bi se osiguralo kvalitetno poučavanje od strane učitelja edukatora-rehabilitatora. Veličina i smještaj učionica posebnih razrednih odjela moraju biti primjerene potrebama učenika. Smatramo da je potrebno osmišljavanje novih oblika obrazovanja i podrške za učenike s poremećajima iz autističnog spektra budući da uočavamo da na razini predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja su ovdje najveći izazovi koji vode u neki od oblika isključivanja iz vrtićkih/školskih sredina. Stoga u tom smjeru ističemo i potrebu preispitivanja kriterija za odobravanje nastave u kući pri čemu je važno voditi se potrebom zaštite zdravlja i interesa učenika, a ne vrstom teškoća. Uočavamo i da učenicima s teškoćama u razvoju nije s početkom školske godine osigurana potrebna razumna prilagodba, osigurani prilagođeni udžbenici (posebice za slijepe i slabovidne učenike), prilagođeni prijevoz, pristupačnost škola i sl. Također im je potrebno osigurati potrebnu zdravstvenu zaštitu i njegu u prostorima škola kako ne bi bili isključeni iz redovitog obrazovanja i osposobljavanja. Kada govorimo o upisima učenika s teškoćama u razvoju u 1. razred srednje škole ponovno ističemo da smatramo da bi osnovne škole i županijska upravna tijela nadležna za obrazovanje koja provode upisne postupke trebale roditeljima jasnije pojasniti postupak upisa i profesionalnog usmjeravanja učenika. Ono što i nadalje ističemo je da je potrebno prilikom profesionalnog usmjeravanja učenika s teškoćama u razvoju odmaknuti fokus s pogleda na mogućnosti svladavanja nastavnog plana i programa/kurikuluma određenog programa i invaliditeta/teškoća u razvoju i usmjeriti se na interese i sposobnosti učenika s teškoćama u razvoju u praktičnom svladavanju ishoda, najbitnijih jednog dana i za rad u tom zanimanju. Tijekom godine su doneseni novi strukovni srednjoškolski kurikulumi pa i oni pomoćnih zanimanja zamjećujemo da se isti usklađuju i sa zahtjevima tržišta rada i moderniziraju kako je bilo i najavljeno Očekujemo i da će se postavljeni zdravstveni zahtjevi za upise u strukovna zanimanja mijenjati s obzirom da u odnosu na trenutne ne može trenutno po našem mišljenju zadovoljiti veliki broj djece i odraslih osoba kod kojih nije utvrđeno postojanje invaliditeta. Tijekom godine je donesen novi Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (NN, br. 85/24) temeljem Zakona o osobnoj asistenciji koji poboljšava njihov radno-pravni status, ali i nadalje smatramo da isti nije kvalitetno riješen posljedično čemu će i nadalje biti otežano pronalaženje osoba koje će kvalitetno raditi navedeni posao. U tom smjeru je bitno i njihovo stručno osposobljavanje koje je tijekom godine započelo u okviru najavljivanih HZZ vaučera, no zbog kratkoće roka nismo sigurni da je kvalitetno odrađeno.

Tijekom 2024. godine nismo zaprimali pritužbe koje bi ukazivale na to da studentima s invaliditetom nije osigurana potrebna prilagodba u akademskom okruženju, pri čemu mislimo na prilagodbe ispita, primjenu individualiziranog pristupa, osiguravanje potrebnih pomagala i sl., a što vjerujemo da je velika zasluga postojanja službi i koordinatora na visokim učilištima koji pružaju podršku studentima s invaliditetom. Stoga i nadalje u cilju pružanja kvalitetne podrške i osiguravanja potrebne razumne prilagodbe studentima s invaliditetom, kvalitetnog provođenja, razvoja i unaprjeđenja svih mjera i aktivnosti podrške studentima s invaliditetom te podrške nastavnicima u provedbi i poučavanju studenata s invaliditetom predlažemo da se u odnosu na potrebe i broj studenata s invaliditetom predvidi radno mjesto stručnog voditelja kao i dodatna stručna radna mjesta (stručni suradnici i savjetnici) na visokim učilištima/sveučilištima. Bitno je osigurati i mogućnost ulaska u visoko obrazovanje sukladno interesima i sposobnostima, prilagođenog prijevoza do studija kao i potrebnu asistenciju kada su smješteni u studentskim domovima. Osobna asistencija tijekom nastave na visokim učilištima pokrivena je Zakonom o osobnoj asistenciji.

Ono što smatramo bitnim osim osiguravanja pristupačnosti odgojno-obrazovnih zgrada je i prilagođeni odnosno pristupačan prijevoz na svim razinama. Vrlo često se djeca s teškoćama u razvoju zbog

školovanja u posebnim razrednim odjelima i posebnim ustanovama školuju dalje od adrese/mjesta stanovanja pri čemu ih najčešće voze roditelji. Unatoč osiguranoj financijskoj podršci od strane MZOM te više dostupnih oblika podrške smatramo da bi navedeni prijevoz trebao biti osiguran bez uključivanja roditelja u isti s ciljem nesmetanog izvršavanja radnih obveza. Kada govorimo o studentima svake godine naglašavamo da je bitno da JLPRS osigura prilagođeni prijevoz kojim će osim obavljanja studentskih obveza biti omogućen i pristup drugim studentskim aktivnostima i životnim potrebama. Novčana potpora MZOM-a u određenim slučajevima nije dostatna za potreban prijevoz.

2.15. OSPOSOBLJAVANJE I REHABILITACIJA

Uspješno provođenje usluga profesionalne rehabilitacije ključni je preduvjet za zapošljavanje i dugotrajno zadržavanje osoba s invaliditetom na tržištu rada te sprječavanje neosnovanih i preuranjenih odlazaka u mirovinu. Centri za profesionalnu rehabilitaciju (CPR) iznova upozoravaju na nedostatak stručnog kadra i na problem neodgovarajućeg prostora što priječi uvođenje novih usluga, povećanje broja potencijalnih korisnika i utječe na vrijeme rješavanja zaprimljenih predmeta. Nužno je uložiti dodatne napore kako bi se CPR-ovima osigurali odgovarajući prostorni i kadrovski uvjeti, kontinuirano stručno usavršavanje i razvoj inovativnih usluga. CPR-ovi su intenzivno surađivali s poslodavcima na otvorenom tržištu rada, širi se mreža poslodavaca koji sudjeluju u uslugama profesionalne rehabilitacije, što u konačnici rezultira većom zapošljivošću OSI. Primjećuje se trend porasta interesa poslodavaca za zapošljavanjem OSI u suradnji s CPR-ovima jer su kroz suradnju uvidjeli benefite stručne procjene i stručne podrške, a koja je rezultirala održivim zapošljavanjem korisnika usluga na odgovarajućim radnim mjestima. Postoji potreba za osnivanjem novih integrativnih i zaštitnih radionica putem edukativnih radionica, tribina i savjetovanja za poslovne subjekte. Većina novih integrativnih radionica, nalazi se u pravilu u kontinentalnom predjelu RH (Grad Zagreb i Zagrebačka županija, Varaždinska županija i Bjelovarsko-bilogorska županija), što ukazuje na potrebu intenzivnijeg poticanja poslodavaca na osnivanje novih integrativnih i zaštitnih radionica u regijama gdje su one nedovoljno zastupljene ili uopće ne postoje. Njihovim osnivanjem omogućilo bi se zapošljavanje onih OSI za koje su CPR-ovi utvrdili da se ne mogu zaposliti na otvorenom tržištu rada, već isključivo pod posebnim uvjetima. Kako bi se stvorila nova radna mjesta, svi su CPR-ovi u proteklom periodu intenzivirali kontakte s poslodavcima u cilju jačanja mogućnosti zapošljavanja osoba s invaliditetom. Provedba pilot projekta „Razvoj i uspostava usluge pružatelja osobne asistencije osobama s invaliditetom na radnom mjestu“, koji ZOSI provodi u partnerstvu s HZZ-om, CPR-ovima i udrugama osoba s invaliditetom, iznimno je važan korak prema stvaranju inkluzivnog tržišta rada i osiguranju ravnopravnih uvjeta zapošljavanja. Posebno je značajno to što se kroz projekt ne samo osigurava usluga osobne asistencije na radnom mjestu za one kojima je potrebna, već se radi na sustavnom rješenju – izradi programa osposobljavanja osobnih asistenata na radnom mjestu i stvaranju zakonskog okvira s krajnjom svrhom implementacije usluge osobne asistencije na radnom mjestu u sustav profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja OSI, kako bi navedena usluga bila jedan od raspoloživih i dostupnih aspekata prilagodbe radnog mjesta.

2.16. ZAPOŠLJAVANJE I RAD

Osobe s invaliditetom često percipiraju zapošljavanje u državnim i javnim službama kao netransparentno, uz izraženo nepovjerenje prema zakonitosti natječajnih postupaka. Postoji uvjerenje da se testiranja i intervjui provode na način koji omogućava favoriziranje određenih kandidata. Pritužuju se na diskriminatorne stavove komisija za provedbu javnog natječaja i/ili oglasa u postupcima zapošljavanja u državnim i javnim službama. Često izneseno mišljenje članova komisija odražava negative stavove prema osobama koje imaju određene zdravstvene teškoće ili invaliditet imputirajući im nesposobnost kao opravdanje uskraćivanja jednakih mogućnosti i prilika za zapošljavanje i rad. Osobe s invaliditetom se pritužuju da članovi komisija dopuštaju da njihovi osobni stavovi prema invaliditetu utječu na procjenu kandidata te smatraju invaliditet zaprekom za rad, iako kandidati koji su OSI udovoljavaju svim formalnim uvjetima natječaja i zadovoljavaju na provedenoj provjeri znanja, sposobnosti i vještina. Dokazivanje diskriminacije na osnovi invaliditeta u natječajnim postupcima je izazovno, posebno kada članovi komisije međusobno štite jedni druge i ne postoji pisani trag o

provedenom intervjuu. Pritužbe OSI potvrđuju da su potrebne konkretne mjere za sankcioniranje diskriminatornih praksi u okviru natječajnih postupaka za zapošljavanje. OSI se redovito pritužuju na kršenje prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima u postupcima zapošljavanja. Prema sadašnjem zakonskom uređenju ovo pravo podložno je manipulacijama na štetu osoba s invaliditetom. Navedeno pravo primjenjuje se samo pod jednakim uvjetima, ali se jednaki uvjeti često ne osiguravaju u praksi, zbog uskrate razumne prilagodbe ili izravne diskriminacije na osnovi invaliditeta. Budući da se kandidati s invaliditetom u mnogim slučajevima ne natječu u ravnopravnim uvjetima, to u konačnici dovodi i do lošijih rezultata testiranja i povlači za sobom nemogućnost ostvarivanja ovog prava. OSI se pritužuju da poslodavci različitim „metodama" namjerno nastoje uskratiti kandidatima s invaliditetom zakonske uvjete za priznavanje prava prednosti pri zapošljavanju poput nižih ocjena na intervjuima bez objektivnih i jasnih pokazatelja na kojima se temelji bodovanje ili poništavanjem natječaja bez obrazloženja. Pravo prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima ne smije ovisiti o subjektivnim ocjenama članova komisija bez ijednog egzaktnog pokazatelja za zauzimanje određenog stava. Postupci intervjua trebali bi biti strukturirani na način da se fokusiraju na stvarnu sposobnost pojedinca da obavlja zadatke vezane uz posao, prema točno određenim područjima procjene koja su bitna za obavljanje poslova određenog radnog mjesta i jasnim kriterijima vrednovanja kako bi se omogućila maksimalna transparentnost kod zapošljavanja i ista dostupnost svim zainteresiranim građanima pod jednakim uvjetima. Postupak zapošljavanja mora biti usklađen sa zakonskim propisima i proveden na način koji u slučaju sumnje na diskriminaciju na osnovi invaliditeta, uskratu prava prednosti pri zapošljavanju osobi s invaliditetom i/ili kršenje drugih prava omogućuje nadležnim inspekcijama i drugim tijelima u potpunosti utvrditi ove okolnosti.

2.17. PRISTUPAČNOST, STANOVANJE i MOBILNOST

2.17.1. Pristup dobrima i uslugama – Pristupačnost predstavlja osnovni preduvjet za uključivanje osoba s invaliditetom u život zajednice, a osiguranje pristupačnosti nije mogućnost ili opcija koju se može birati, već obveza koja proizlazi iz međunarodnih dokumenata koje je RH potpisala i ratificirala, kao i obveza koju propisuju nacionalni zakoni i propisi. Unatoč navedenom, pritužbe na nepristupačne javne površine (nogostupi, pješački prijelazi, trgovi, parkirališna mjesta, prometna signalizacija i dr.), prepreke u izgrađenom okruženju i pritužbe na nepristupačne objekte javne namjene, osim što predstavljaju diskriminaciju osoba s invaliditetom, ujedno ukazuju i na omalovažavajući odnos prema OSI. Stoga, uzimajući u obzir izvješća javnih tijela o pristupačnosti građevina i prostora u kojima djeluju državne ustanove i institucije, prikazana u cjelovitom izvješću o radu POSI za 2024. godinu, kao i saznanja stečena postupajući po zaprimljenim pritužbama, preporučujemo donošenje mjera i poduzimanje konkretnijih aktivnosti usmjerenih na osiguranje pristupačnosti javnih površina i objekata javne namjene u RH. Navedeno se odnosi na tijela javne vlasti od nacionalne, preko regionalne do lokalne razine, od kojih se očekuje da budu primjeri dobre prakse u izgradnji pristupačnog okruženja za OSI te da proaktivnim pristupom, intenzivnijim i učinkovitijim korištenjem raspoloživih resursa, uz uključivanje predstavnika OSI u procese donošenja odluka, ubrzaju dinamiku i realizaciju projekata kojima se osigurava pristupačnost. Također, pružatelje usluga u privatno poslovnom sektoru podsjećamo kako obveza osiguranja pristupačnosti nije samo tehnički zahtjev, nego i osnovni preduvjet za stvaranje uključivog okruženja u kojem se poštuje dostojanstvo osoba s invaliditetom.
Tijekom 2024. godine 185.430 osoba s invaliditetom dobilo je svoju Europsku nacionalnu iskaznicu za osobe s invaliditetom, javnu ispravu čiji značaj se, između ostalog ogleda i u tome što OSI konačno imaju jedinstveni dokument kojim mogu dokazati status osobe s invaliditetom te na taj način jednostavnije ostvariti pojedina prava i/ili pogodnosti na temelju invaliditeta. Pohvalna je činjenica kako je RH prva u EU uniji uredila normativni okvir i uspostavila sustav kojim je osobama s invaliditetom omogućeno ishođenje ove javne isprave. Preporučujemo u predstojećem razdoblju podizati razinu svijesti društva o svemu što ona donosi za OSI, a posebno preporučujemo poticanje pružatelja usluga da se uključe u mrežu pružatelja pogodnosti za nositelje Europske iskaznice za osobe s invaliditetom.

2.17.2. Cestovni prijevoz – Novi normativni okvir i uspostava automatiziranog IT sustava za dodjelu povlastica osobama s invaliditetom u području prometa, donijeli su vidljive pozitivne pomake za OSI u

području mobilnosti. S ciljem osiguranja neometanog uživanja predviđenih prava, preporučujemo MMPI-u razmatranje i planiranje načina budućeg ostvarivanja prava na oslobađanje od plaćanje cestarine za OSI s obzirom na najavu uvođenja naplate i kontrole korištenja dionica autocesta bez zaustavljanja. Upozoravamo kako niti ove zakonske promjene nisu riješile suštinski problem prava na parkiranje na mjestima označenim za vozila kojima se prevoze OSI, stoga preporučujemo propisivanje uvjeta kojima će parkiranje na ova mjesta ovisiti o kriteriju povezanom sa stvarnim funkcionalnim potrebama OSI, kako bi pristupačna parkirališna mjesta bila dostupna onima koji ih zbog vrste i težine invaliditeta zaista trebaju. Preporučujemo nastavak ciljanih preventivno-represivnih akcija policije i gradova usmjerenih na podizanje razine svijesti o važnosti poštivanja propisa koji uređuju parkiranje na mjesta označena znakom pristupačnosti. JLP(R)S preporučujemo da kroz otvorenu komunikaciju s OSI identificiraju potrebe koje se odnose na prijevoz i mobilnost te da urede dovoljan broj primjereno raspoređenih pristupačnih parkirališnih mjesta, a posebnu pažnju preporučujemo posvetiti osiguranju pristupačnog javnog prijevoza, kako u tehničkom smislu i u smislu izgrađenog okruženja, tako i u smislu informacija i komunikacije, ali i educiranog osoblja. S obzirom na značaj besplatnog prijevoza prilagođenim kombi vozilima za OSI, JLP(R)S preporučujemo da na svom području osiguraju ovu vrstu prijevoza.

2.17.3. Pomorski prijevoz – POSI je i dalje stava da se osiguravanje prioritetnog ukrcaja vozila kojima se prevoze OSI na trajektnim linijama, može smatrati razumnom mjerom pomoći u lukama putnicima s invaliditetom sukladno Uredbi (EU) Br. 1177/2010 Europskog Parlamenta i Vijeća od 24. studenoga 2010. o pravima putnika kada putuju morem ili unutarnjim plovnim putovima i o izmjeni Uredbe (EZ) br. 2006/2004. Jadrolinija d.d. kroz sustav podrške putnicima s invaliditetom omogućava da svaka osoba kojoj je potrebna pomoć kod ukrcaja, iskrcaja ili smještaja na brodu može najaviti svoj dolazak najkasnije prije početka ukrcaja na javno objavljene adrese e-pošte adrese agencije Jadrolinije koja je polazna, odnosno dolazna luka broda, ovisno za koju luku je pomoć potrebna. Jadrolinija d.d. nema u planu uvođenje rezervacija niti na jednoj novoj liniji u 2024. godini, dok Rapska plovidba d.d. na svojim linijama nema mogućnosti rezervacije karata za određeno vrijeme polaska jer ne postoji odgovarajuća infrastruktura u lukama koja bi omogućila provedbu takve usluge. Tijekom 2023. godine linijama koje održava brodar Jadrolinija d.d. prevezeno je ukupno 111.517 putnika i 50.398 vozila koji su ostvarili pravo na besplatni ili povlašteni prijevoz po osnovi invaliditeta. Ukupan iznos izdanih prijevoznih karata je 1.521.652,42 eura. **MIŠLJENJE I PREPORUKA: Pomorski** prijevoz je područje u kojem smo protekle godine imali jednu pritužbu vezano za prioritetni ukrcaj putnika (opisano prethodno u izvješću), dok Rapska plovidba d.d. i Jadrolinija nisu imali pritužbe vezano za pristupačnost ili način pružanja asistencije osobama s invaliditetom. Jadrolinija d.d. ističe kako su upravo uz asistenciju posada nadomjestili probleme koji bi se mogli dogoditi zbog još uvijek dijela starije flote sa smanjenom pristupačnošću.

2.17.4. Željeznički prijevoz – Tijekom 2024. godine HŽPP imao je niz aktivnosti vezanih uz poboljšanje fizičke, informacijske i komunikacijske pristupačnosti. U 2024. godini osobe s invaliditetom ostvarile su 13.761 putovanja. Od toga je za 171 putovanje zatražena pomoć pri ulasku/izlasku iz vlaka i tijekom putovanja koja je bila osigurana. Najviše putnika s invaliditetom putovalo je Zagreb (Glavni kolodvor), zatim Vinkovci, Osijek, Slavonski Brod, Koprivnica, Nova Gradiška i drugi. U zadnjih nekoliko godina HŽPP je osuvremenio vozni park nabavom niskopodnih vlakova. Navedeni vlakovi imaju rampu za ulazak/izlazak OSI, wc za osobe u invalidskim kolicima i prostor za invalidska kolica. HŽPP trenutačno u svom voznom parku ima 61 niskopodni vlak. Uz to, HŽPP ima tri vagona za prijevoz OSI (vagoni nemaju rampu). Za ulazak osoba u invalidskim kolicima u vlakove koji nemaju rampu na 10 kolodvora na raspolaganju je pokretna platforma koja je u vlasništvu HŽI. Pokretna platforma nalazi se u Zagreb Glavnom kolodvoru te kolodvorima Vinkovci, Osijek, Slavonski Brod, Koprivnica, Varaždin, Rijeka, Split, Split Predgrađe i Sisak. Sukladno planovima HŽPP-a u 2025. godini će u promet biti pušteno sedam niskopodnih dizel-motornih vlakova, jedan baterijski i jedan elektrobaterijski vlak, koji će biti prilagođeni ulasku/izlasku i putovanju osoba s invaliditetom. U 2024. godini 474 osoba je tražilo pomoć i svim osobama je pružena pomoć pri ulasku/silasku s vlaka. Iz ovih podataka je vidljivo da je porast broja osoba s invaliditetom koje su koristile usluge prijevoza željeznicom 57% u odnosu na 2023.

godinu. **ZAKLJUČAK I PREPORUKE:** Podržavamo nastojanja HŽ tvrtki u osiguravanju pristupačnosti i potičemo daljnji rad na ovoj problematici sukladno članku 9. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom te: **(1)** Preporučujemo HŽI i HŽPP, djelotvornije koordinirati međusobne aktivnosti, rad i suradnju prilikom pružanja pomoći putnicima s invaliditetom i putnicima smanjene pokretljivosti, posebno u slučajevima najave putovanja putnika s invaliditetom. **(2)** Preporučujemo HAKOM-u nastaviti poduzimanje i provođenje aktivnosti u okvirima dodijeljenih nadležnosti i ovlasti u proaktivnom poticanju željezničkog putničkog prijevoznika na što kvalitetnije organiziranje prijevoza i pružanje kvalitetnije prijevozne usluge putnicima.

2.17.5. Zračni prijevoz – Zračni prijevoz je i nadalje infrastrukturno najpristupačniji oblik prijevoza za osobe s invaliditetom u Republici Hrvatskoj. Putnički terminali u gotovo svim zračnim lukama su prilagođeni osobama koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica, ulazak/izlazak u zrakoplove se u većini zračnih luka osigurava uz pomoć tzv. ambuliftova, osigurani su pristupačni sanitarni čvorovi, većina zračnih luka ima osigurane trake vodilje za slijepe i slabovidne osobe, postoje parkirališna mjesta za vozila osoba s invaliditetom, a osigurana je i redovna i kontinuirana edukacija djelatnika zračnih luka o komunikaciji i načinu postupanja prema osobama s različitim vrstama invaliditeta. Problem prijevoza putnika s invaliditetom do/od zračnih luka shuttle prijevozom ili redovnim javnim autobusnim linijama i dalje ostaje najveći izazov u zračnom prijevozu. Zračne luke koje iskazuju namjeru za osiguranjem pristupačnog shuttle prijevoza za putnike s invaliditetom, ukazuju na problem nedostatka lokalnih prijevoznika koji bi dolazili u obzir za suradnju jer ne raspolažu prilagođenim vozilima. S obzirom da je turizam jedna od važnih gospodarskih grana u RH, da veliki broj turista dolazi zračnim prijevozom, kao i s obzirom na to da osobe s invaliditetom čine najbrojniju manjinsku kategoriju turista u svijetu, osiguranje pristupačnog javnog prijevoza od/do zračnih luka pokazuje se neophodnim za opće unapređenje turističke ponude. Pravobranitelj za osobe s invaliditetom smatra da ovo pitanje zahtijeva snažniji angažman svih relevantnih dionika, od zračnih luka, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, ali također i podršku Ministarstva turizma i sporta i Ministarstva mora, prometa i infrastrukture.

2.17.6. Pristupačni turizam – Unatoč tome što turizam predstavlja značajan pokretač gospodarstva RH i unatoč poticajnim mjerama i mogućnostima, pristupačnost turističke ponude turistima s invaliditetom još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini. Zbog toga ne samo da se OSI isključuju iz turističkih iskustava i diskriminiraju u odnosu na ostale turiste i građane, već se propušta prilika za gospodarski rast kroz razvoj inkluzivne ponude, s obzirom da pristupačan turizam može postati ključna konkurentska prednost destinacije, poboljšati kvalitetu usluge te osigurati dugoročnu održivost sektora. Stoga, preporučujemo dodatne napore usmjeriti u promoviranje poticajnih mjera te u podizanje razine svijesti o ovoj temi kod privatno poslovnog sektora u turizmu (prije svega kod privatnih iznajmljivača) i stručnjaka važnih za kreiranje turističke ponude. Za razvoj pristupačnog turizma potrebna je snažnija predanost i otvorenija suradnja svih dionika koji sudjeluju u procesu osmišljavanja i kreiranja ponude neke destinacije. S obzirom na važnu ulogu koju u osiguravanju pristupačnosti turističke ponude imaju JLP(R)S, istima preporučujemo da se prilikom izgradnje, obnove i kreiranja sadržaja koji su od značaja za razvoj destinacije, vode načelom univerzalnog dizajna kao osnovnog preduvjeta za inkluzivnu i dugoročno održivu turističku ponudu te uz uvažavanje iskustava i prijedloga predstavnika osoba s invaliditetom stvaraju okruženje u kojem neće biti prepreka za OSI. Preporučujemo savjesnije održavanje elemenata pristupačnosti (npr. na plažama, znamenitostima i dr.), a prostor za dodatne pozitivne pomake vidimo i u aktivnijem i predanijem uključivanju turističkih zajednica u aktivnosti usmjerene na poboljšanje pristupačnosti turističke ponude.

2.17.7. Digitalna pristupačnost i umjetna inteligencija – **Digitalna pristupačnost** osigurava se kreiranjem i prilagodbom mrežnih stranica, mobilnih aplikacija i ostalih digitalnih sadržaja i usluga kako bi im svi korisnici mogli pristupiti, koristiti ih i razumjeti bez obzira na vrstu i težinu invaliditeta. U RH načela digitalne pristupačnosti ugrađena su u Zakon o pristupačnosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora. Od stupanja na snagu 2019. godine kontinuirano se prati njegova provedba, a u prosincu 2024. godine MPUDT, kao tijelo državne uprave nadležno za

razvoj digitalnog društva, na temelju podataka koje mu je dostavio Povjerenik za informiranje, podnijelo je Europskoj komisiji drugo izvješće Republike Hrvatske o rezultatima praćenja, uključujući i izmjerene podatke, kao i informacije o nadzoru. Iskustva POSI i podaci u navedenom Izvješću ukazuju na vidljive pozitivne pomake u osiguranju digitalne pristupačnosti javnih tijela u proteklih nekoliko godina, ali još uvijek postoje izazovi koje je potrebno svladati. Prije svega, potrebno je u osmišljavanje i testiranje rješenja kojim će se osigurati digitalna pristupačnost još intenzivnije uključivati osobe s invaliditetom i njihove predstavnike svih vrsta oštećenja, a preporučujemo i dodatna educiranja i jačanje kapaciteta zaposlenika i stručnjaka koji su zaduženi za stvaranje digitalnih sadržaja u javnim tijelima. U odnosu na poslovni sektor i pružatelje različitih usluga kod kojih je još uvijek niska razina digitalne pristupačnosti, preporučujemo osmišljavanje mjera i provođenje aktivnosti usmjerenih ne samo na motiviranje, nego i na stvaranje obveze i poslovnih subjekata da svoje digitalne proizvode i usluge učine pristupačnim osobama s invaliditetom. **Utjecaj umjetne inteligencije na prava osoba s invaliditetom** – Brojni pozitivni učinci koje brzi razvoj i uporaba UI imaju na živote OSI, ali i rizici i izazovi kojima razvoj UI dovodi u pitanje ljudska prava OSI, poticaj su za ulaganje dodatnih napora usmjerenih na osiguranje učinkovite provedbe antidiskriminacijskih odredbi Akta o umjetnoj inteligenciji, koji je kao prva pravno obvezujuća, sveobuhvatna legislativa o UI stupio na snagu 1. kolovoza 2024. i u potpunosti će se početi primjenjivati dvije godine kasnije, uz neke iznimke. Na temelju odredbi čl. 77. Akta, RH je odredila tijela javne vlasti i javna tijela nadležna za nadzor i provedbu obveza vezanih uz zaštitu temeljnih prava pri korištenju visokorizičnih sustava UI te je kao jedno od tih tijela određen i POSI. Kako bi se osiguralo da razvoj i uporaba UI budu u skladu s odredbama KPOSI te da alati koji se kreiraju budu u stanju prepoznati različitosti koje proizlaze iz invaliditeta na način koji neće biti diskriminirajući i isključujući, preporučujemo da se provedbu antidiskriminacijskih odredbi Akta na nacionalnoj razini, u izradu nacionalnog okvira za razvoj umjetne inteligencije, ali prije svega i u razvoj novih tehnologija (projektiranje i testiranje softvera, unos podataka), aktivno uključe predstavnici OSI. Također, preporučujemo educirati i informirati osobe s invaliditetom o prednostima, nedostacima, rizicima, ali i načinu funkcioniranja UI, jer čak i kada osoba sama odabere koristiti alat umjetne inteligencije, iznimno je važno da razumije kako on funkcionira i kako se koristi, a u slučajevima gdje alat umjetne inteligencije koristi neka treća strana na OSI, važno je to znati prepoznati i uočiti eventualnu zlouporabu ili diskriminaciju na temelju invaliditeta.

2.17.8. Pristupačno stanovanje – Rast cijena nekretnina i najma dovele su do smanjenja mogućnosti ostvarenja želje za vlastitim domom brojnim mladih osoba s invaliditetom i obiteljima djece s teškoćama u razvoju. Stoga je, 2024. godina obilježena brojnim upitima upućenima POSI o eventualnim olakšicama koje osobe s invaliditetom mogu koristiti prilikom rješavanja stambenog pitanja kao i načinima na koje mogu podnijeti zahtjev za najam i korištenje stanova i kuća u državnom ili vlasništvu jedinica lokalne samouprave. Također, 2024. godina dodatno je potvrdila produbljivanje problematike na koju smo prethodno ukazivali - nepristupačne stambene zgrade, pitanje dostupnog stanovanja i nedostatan stambeni fond raspoloživ za programe stambenog zbrinjavanja. Upravo je nemogućnost osiguranja pristupačnog i primjerenog stambenog prostora za život jedna od najvećih prepreka koje osobama s invaliditetom ugrožavaju egzistenciju i sprječavaju mogućnost neovisnog življenja te u konačnici dovode do institucionalizacije osoba s invaliditetom i kršenja njihovih osnovnih ljudskih prava. Tijekom kreiranja stambenih politika, naglašavamo kako je bitno uvažiti potrebe osoba s invaliditetom, s težištem na osiguranju priuštivosti, dostupnosti i pristupačnosti stambenih prostora.

2.18. RIZIČNE SITUACIJE I HUMANITARNA KRIZNA STANJA

POSI je bio uključen u aktivnosti koje je Ravnateljstvo civilne zaštite MUP-a provodilo kroz projekt izjednačavanja prava i mogućnosti osoba s invaliditetom u slučaju katastrofa i velikih nesreća. S obzirom na to izviješteni smo kako se 1. siječnja 2024. godine započelo s provedbom projekta SEE ME 2 - *Safe and Equal in EMErgencies 2* koji je financiran kroz Mehanizam Unije za civilnu zaštitu (UCPM), *Technical Assistance for Disaster Risk Management ("Track 1")*, a kao nastavak projekta SEE ME. Kao cilj projekta je određeno unaprijediti sigurnost i ravnopravnost osoba s invaliditetom u hitnim slučajevima. Kao projektne aktivnosti predviđeno je: (1) prikupljanje i razmjena najboljih praksi i stručnosti na razini EU;

(2) izrada Programa osposobljavanja za pripadnike hitnih službi u zaštiti i spašavanju osoba s invaliditetom u hitnim slučajevima; (3) provedba obuke za pripadnike hitnih službi, uključujući 112 operatere, kroz model *"train the trainer"*; (4) osnaživanje osoba s invaliditetom kako bi se povećala njihova otpornost na rizike od katastrofa; (5) nadogradnja GIS sustava za pomoć pripadnicima hitnih službi u lociranju i spašavanju osoba s invaliditetom; (6) izrada aplikacije za dobrovoljnu registraciju osoba s invaliditetom. Jedna od planiranih projektnih aktivnosti je i nastavak provedbe obuke za predstavnike žurnih službi i 112 Centara za pravilan pristup i učinkovitije spašavanje osoba s invaliditetom u hitnim situacijama. Obuka će se održati u pet većih hrvatskih gradova (Zagreb, Split, Rijeka, Osijek i Varaždin) po principu „train the trainer" kako bi educirani predstavnici mogli nastaviti obuku ostalih svojih kolega. Također u okviru ovog projekta planiraju se aktivnosti daljnjeg osnaživanja OSI kako bi bili svjesniji rizika i spremniji odgovoriti na njih. **ZAKLJUČAK:** Smatramo kako je od velike važnosti uspješna implementacija opisanog projekta SEE ME 2 kao i provedba svih predviđenih projektnih aktivnosti, jer će se njima, uz jačanje sposobnosti operativnih snaga civilne zaštite u postupanju s osobama s invaliditetom u hitnim slučajevima, također pridonijeti poboljšanju razumijevanja rizika od katastrofa među osobama s invaliditetom te jačanju njihove spremnosti na katastrofe. Posebno korisnim ocjenjujemo uključenost pripadnike svih sastavnica kao što su hitna medicina, policija, vatrogastvo, Crveni križ, Hrvatska gorska služba spašavanja, Državne intervencijske postrojbe civilne zaštite, županijski centri 112, Sektora 112, kao i djelatnika područnih ureda i službi civilne zaštite.

2.18.1. Utjecaj klimatskih promjena na osobe s invaliditetom – Klimatske promjene postale su jedan od najhitnijih globalnih izazova našeg vremena. Njihov je utjecaj dalekosežan te obuhvaća ekosustave i društva diljem svijeta. Međutim, takav univerzalni utjecaj nije ravnomjerno raspoređen, a ranjive skupine kao što su i osobe s invaliditetom često snose najveći teret klimatske krize koja dodatno pogoršava postojeće nejednakosti. Europska mreža tijela za jednakost - Equinet organizirala je u Bruxellesu 21. i 22. studenoga 2024. godine seminar "Klimatske promjene i njihove implikacije na jednakost: Alati za tijela za jednakost" u sklopu kojeg se razgovaralo o utjecaju klimatskih promjena na osobe s invaliditetom. Savjetnica pravobranitelja na seminaru je iznijela primjere iz prakse POSI u kojima se vidi kako mjere za borbu protiv klimatskih promjena već sada negativno utječu na OSI.

2.19. NEOVISNO ŽIVLJENJE I ŽIVOT U ZAJEDNICI

S ciljem nastavka procesa deinstitucionalizacije, prevencije institucionalizacije i transformacije pružatelja usluga, te povećanja opsega pružanja izvaninstitucijskih usluga, u lipnju 2023. godine donijet je Operativni plan deinstitucionalizacije, prevencije institucionalizacije i transformacije pružatelja socijalnih usluga u RH od 2022. do 2027. godine koji ujedno predstavlja uvjet za korištenje EU sredstava u programskom razdoblju 2021.-2027., za što je osigurano gotovo 200.000.000,00 eura iz Programa Učinkoviti ljudski potencijali 2021.-2027. (ESF+), te Ugovora sa Svjetskom bankom (RAS). Do sada je finalizirano 28 Individualnih planova te je izrađen detaljni pregled trenutačnog stanja nekretnina potrebnih za uključivanje korisnika u program organiziranog stanovanja i potrebne projektno -tehničke dokumentacije. Do 2027. godine planira se deinstitucionalizirati i uključiti u program organiziranog stanovanja uz podršku 750 osoba s invaliditetom (614 osoba s invaliditetom trenutno koristi uslugu organiziranog stanovanja uz podršku koju pružaju domovi kojima je osnivač RH). Uz očigledan napredak u razvoju procesa transformacije domova socijalne skrbi i deinstitucionalizacije korisnika – osoba s invaliditetom, POSI se i dalje uglavnom neuspješno bavi ovim područjem na pojedinačnoj razini, te ovom pitanju pristupa kroz više perspektiva: s jedne strane intenzivno zaprimamo pritužbe onih osoba koje traže da ih se otpusti iz ustanova u kojima su smještene, a s druge strane, pratimo situaciju roditelja koji za svoju djecu traže smještaj u ustanove, jer im zbog različitih okolnosti sami ne mogu osigurati odgovarajuću skrb u obitelji. Pokušaj izlaska iz institucije, za svaku osobu koja nam se obratila završio je neuspješno - predrasude, strah i naglašeno prezaštićivanje uz nedostatak drugih mogućnosti podrške, unaprijed vodi negativnom ishodu. Niz pritužbi koje smo zaprimili odnose se na jedan drugi aspekt ovog problema, a to je nemogućnost institucionalnog zbrinjavanja kada život u obitelji više nije moguć, a odgovarajućih izvaninstitucionalnih usluga nema. U tom kontekstu, najteže je osigurati smještaj osoba

čiji psihofizički status zahtijeva intenzivnu stručnu, socijalnu i zdravstvenu skrb, onih s kompleksnim zdravstvenim poteškoćama, višestrukim teškoćama i ozbiljnim poremećajima u ponašanju. Najveći broj ovih zahtjeva odnosi se na djecu i odrasle osobe s poremećajima iz spektra autizma, posebno one s izraženim poremećajima u ponašanju, mentalnim oštećenjima u kombinaciji s autizmom te osobama koje pokazuju hetero i autoagresivne obrasce ponašanja. U ranijim preporukama predlagali smo nadležnom Ministarstvu da provede analizu potreba različitih kategorija djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom, te u međuresornoj suradnji sa sustavom zdravstva i/ili obrazovanja osmisli model skrbi izvan vlastite obitelji koji će u potpunosti zadovoljiti složene socijalno zdravstvene potrebe ovih osoba. Kao i svake godine, pratili smo položaj i poštivanje prava osoba u različitim oblicima smještaja. Najmanje povreda prava uočili smo u organiziranom stanovanju, a najtežu situaciju u privatnim obiteljskim domovima i udomiteljstvu. Ovdje postoji značajan stupanj opasnosti od izloženosti nasilju ili drugim povredama njihovih prava, što je posljedica ili neredovitih obilazaka štićenika/korisnika od strane njihovih skrbnika i stručnih radnika ili zbog propusta u provođenju nadzora od strane nadležnih službi, koje su u provođenju inspekcijskih nadzora nedovoljno usmjereni na utvrđivanja povreda ljudskih prava korisnika. Stoga smo i preporučili edukaciju stručnih radnika područnih ureda HZSR, ali i inspektora MROSP. Dvadesetogodišnje iskustvo pružanja usluge organiziranog stanovanja za osobe s invaliditetom potvrđuju da je to jedina usluga socijalne skrbi koja se u realitetu Republike Hrvatske donekle približila standardima Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u ostvarivanju prava na neovisno življenje osoba s invaliditetom. To je razlog zbog kojega smo MROSP uputili prijedlog da u otvorenoj stručnoj raspravi s različitim dionicima i zainteresiranim skupinama stručnjaka, korisnika i pružatelja raspravi sve aspekte usluge organiziranog stanovanja, te žurno pristupi redefiniranju ove usluge, pri čemu treba voditi računa da se u svim zakonskim aktima, te svim odredbama o pravima i obvezama korisnika i pružatelja, jasno razlikuje usluga smještaja od usluge podrške neovisnom življenju/životu u zajednici. Valja naglasiti da je u prvenstvenom fokusu cijena usluge organiziranog stanovanja za nedržavne pružatelje ove usluge koja je nedostatna te u prosjeku iznosi oko 1.600 eura po korisniku za koji iznos se osigurava 24-satna skrb o korisniku. Negativne posljedice sadašnjih niskih ugovorenih cijena nedržavnih pružatelja ove socijalne usluge su višestruke, a najopasnije je smanjivanje kvalitete životnih uvjeta korisnika uz restriktivnu primjenu individualiziranog pristupa, što je neizostavno obilježje ove socijalne usluge. Ključni element usluge organiziranog stanovanja je sveobuhvatna individualizirana podrška, koja obuhvaća stručnu i rehabilitacijsku podršku, asistenciju i podršku u stanu i u zajednici, te stanovanje i zadovoljavanje osnovnih životnih potreba. Kvalitetna podrška ima svoju cijenu, a prilikom ostvarivanja ljudskih prava pozivanje na ekonomsku računicu nije opravdano, a štetno je tražiti od sustava organiziranog stanovanja da bude jeftiniji od institucionalne skrbi. Ključni preduvjeti za samostalno stanovanje osoba s invaliditetom u vlastitom domu uključuju dostupne socijalne usluge (npr. osobna asistencija, pomoć u kući), prilagođeni javni prijevoz, pristupačno stanovanje, zapošljavanje uz razumne prilagodbe te zdravstvenu i rehabilitacijsku skrb. U praksi, osobe s invaliditetom koje žele živjeti u vlastitom domu često se suočavaju s nemogućnošću dobivanja kontinuirane podrške, što ih prisiljava na institucionalni smještaj, čak i kada on nije nužan. U ruralnim krajevima dodatni izazov predstavlja slaba prometna povezanost, manjak stručnog kadra za pružanje podrške te ograničeni resursi lokalnih zajednica. Potrebna su značajnija ulaganja u razvoj mreže socijalnih usluga na terenu, posebno u manjim sredinama, kako bi se osiguralo da pravo na život u zajednici ne ostane samo deklarativno, već postane stvarna mogućnost za sve osobe s invaliditetom.

2.19.1. Osobna asistencija – Prema podacima HZSR-a do kraja 2024. godine podneseno je 7.282 zahtjeva za ostvarivanje prava na osobnog asistenta, doneseno je 5.782 rješenja, a 530 zahtjeva odbijeno. Pritužbe koje smo zaprimali vezano za ostvarivanje usluge osobne asistencije odnose se na zakonsko ograničenje satnice koju mogu ostvariti osobe s invaliditetom prema vrsti i težini invaliditeta, pri čemu najveći broj osoba ne može ostvariti uslugu više od četiri, odnosno osam sati dnevno, što smatraju nedovoljnim za svakodnevni život i potrebe osobe. Što se tiče zakonskih odredbi najviše je pritužbi na ograničenje satnice zbog obiteljskog statusa. Tako će osoba s tjelesnim oštećenjem i Barthelovim indeksom 0-20 ostvariti uslugu u trajanju od 16 sati dnevno samo ukoliko živi sama, a uz Barthelov indeks 21-35 može ostvariti samo četiri sata usluge, osim ako živi sama, kada može ostvariti

do 8 sati dnevno. Ovo je značajno ograničenje za osobe s invaliditetom koje većinom i žive u obitelji, ali žive sa npr. starim roditeljima koji im ne mogu pružiti odgovarajuću pomoć zbog dobi i zdravstvenog stanja, ili su u kućanstvu sa supružnikom koji je zaposlen, te nije u mogućnosti pružati pomoć svojem supružniku. POSI je u postupku izrade i javne rasprave o Zakonu o osobnoj asistenciji izričito i opetovano predlagao da se predloženom odredbom o broju sati usluge osobnog asistenta iznimno omogući usluga do 720 sati mjesečno za osobe s BI 0-5, sukladno Listi procjene potreba. Smatrali smo u potpunosti racionalnim i nužnim u iznimnim slučajevima osigurati uslugu i 24 sata dnevno za osobu čija vrsta i težina invaliditeta i okolišne okolnosti to zahtijevaju. Naveli smo i da je diskriminatorno uskratiti potrebni obim usluge ovisno o obiteljskom statusu, upravo jer ove okolnosti mogu biti vrednovane kroz bodovanje prema Listi procjene potreba. Brojni korisnici usluge osobne asistencije izražavaju zabrinutost zbog značajne razlike između iznosa koji pružatelji usluga primaju od Ministarstva i iznosa koji se isplaćuje osobnim asistentima. Cijenu usluge utvrđuje ministar i javno se objavljuje na mrežnim stranicama Ministarstva, a trenutno iznosi po satu 11,00 eura za osobnog asistenta, 12,50 za komunikacijskog posrednika za gluhe i 13,50 za komunikacijskog posrednika za gluhoslijepe. Za puno radno vrijeme osobnog asistenta, prema utvrđenoj cijeni usluge, pružatelj dobiva nešto više od 1900 eura mjesečno, dok se plaće često kreću oko minimalne razine, a svaki pružatelj ugovara plaću sa zaposlenicima neovisno. Ovakva praksa često izaziva pitanja na što se troši preostali dio sredstava te potrebu bolje regulacije odnosno kontrole raspodjele sredstava namijenjenih osobnim asistentima. Nedvojbeno najveću zabrinutost POSI ima u segmentu otežanog pronalaženja osobnih asistenata, zbog čega osobe s invaliditetom, unatoč dobivenom rješenju o priznavanju usluge, ne mogu započeti s njezinom realizacijom, jer pružatelji usluge ne mogu pronaći osobe zainteresirane za rad. Posao osobnog asistenta je specifičan, traži fleksibilnost, toleranciju i empatiju, te je zasigurno za njegovo obavljanje potrebna i osobna unutarnja motivacija. Zato je potrebna kvalitetna i objektivna analiza svih troškova koji se podmiruju temeljem ugovorene cijene usluge, a pružatelji usluge osobne asistencije trebaju nastojati zadržati konkurentnost ponudom boljih radnih uvjeta, pri čemu je visina plaće zasigurno jedan od značajnijih faktora, ali uz bolju plaću treba poraditi i na poboljšanju radnih uvjeta i jačanju društvenog priznanja za ovu profesiju. Ulaganjem u osobne asistente ne samo da se poboljšava njihov položaj, već se direktno povećava kvaliteta života osoba kojima pružaju podršku. Upravo zbog značaja ove usluge i činjenice da je prvi puta sustavno uvedena, nadležno Ministarstvo je još u periodu donošenja Zakona najavilo provedbu evaluacije ove usluge. Očekujemo da će najavljena evaluacija provedbe usluge osobne asistencije obuhvatiti i pitanja iznosa plaća i drugih troškova rada osobnih asistenata, kao i drugih neizravnih troškova pružatelja, te dobivena saznanja biti podloga za korekcije cijene usluge. Osobna asistencija ključna je za osiguravanje neovisnog življenja osoba s invaliditetom i njihovog punog sudjelovanja u društvu, pa treba dodatne napore usmjeriti kako bi se ova usluga unaprijedila jačanjem nadzora nad pružanjem usluge, osiguravanjem kontinuirane podrške i edukacije asistenata i pružatelja, te donošenjem jasnih smjernica za financiranje i transparentnost trošenja sredstava, a posebno osiguravanju dostupnosti ove usluge na nacionalnoj razini. Istovremeno, korisnici usluge osobne asistencije trebaju preuzeti odgovornost za pravilno i transparentno korištenje usluge isključivo u osobne svrhe i za aktivno sudjelovanje u društvu. Ključno je osigurati informiranost korisnika o njihovim pravima i obvezama, čime se dodatno jača kvaliteta i održivost sustava osobne asistencije.

2.20. PRIMJERENI ŽIVOTNI STANDARD I SOCIJALNA ZAŠTITA

Godinu 2024. obilježila je primjena Zakona o inkluzivnom dodatku i Zakona o osobnoj asistenciji, kao novih prava u sustavu socijalne zaštite, te je udio pritužbi POSI koje se odnose na ova prava prešao dvije trećine od ukupnog broju svih zaprimljenih pritužbi. U postupanjima po pritužbama i uvidima na temelju ispitnih postupaka uočavamo manjkava postupanja stručnih radnika kada se radi o kompleksnim postupcima zaštite prava i interesa osoba s invaliditetom, za što imamo opravdanu zabrinutost da se radi o nedostatku ključnih resursa za kvalitetnu provedbu njihovih ovlasti, a to je prije svega dovoljan broj radnika, uz manjak logističke podrške sustava (kao npr. prijenos određenih stručnih poslova na regionalne odjele i središnju službu ili smanjivanje administrativnih obaveza). Kroz naše ispitne postupke uglavnom nismo utvrdili značajnije propuste u radu stručnih radnika vezano za priznavanje traženih prava. Od utvrđenih propusta u radu, najčešći se odnose na izostanak proaktivnog

djelovanja stručnih radnika koji pri susretu s korisnikom ne procjenjuje sveobuhvatne potrebe korisnika i ne uputi ga na sve mogućnosti za prevladavanje životnih teškoća ili ne informira o novim uslugama i pravima (npr. osobna asistencija). U upravnim postupcima ne provodi se cjelovito preispitivanje svih činjenica i okolnosti zbog čega stranka ostane zakinuta za pravo koje je mogla ostvariti. Smatramo da područne urede HZSR potrebno osnažiti kako u dijelu dodatnog zapošljavanja stručnih radnika prema propisanim mjerilima radnika ali i njihovu intenzivnu edukaciju, kako bi se u što većoj mjeri povećala njihova efikasnost i proaktivno djelovanje prema korisniku.

2.20.1. Inkluzivni dodatak – Inkluzivni dodatak je novčana naknada koju ostvaruju osobe s invaliditetom radi prevladavanja prepreka i lakšeg uključivanje u život zajednice. Zakon o inkluzivnom dodatku definira pet razina potpore, a obuhvaća dosadašnje četiri naknade - osobnu invalidninu, doplatak za pomoć i njegu, uvećani dječji dodatak i naknadu do zaposlenja. Osnovni kriteriji prema kojima se određuju razine potpore su vrsta i težina invaliditeta i dob, a iznosi su značajno veći u odnosu na sve navedene ranije naknade. U odnosu na ranije naknade inkluzivni dodatak značajno je povećanih iznosa, tako da se najmanja, peta razina potpore isplaćuje u visini 138 eura, dok najviša, prva razina, iznosi 720 eura. Prijelazne odredbe su dosta kvalitetno uređene te su sustavu socijalne skrbi omogućile da se tijekom cijele 2024. godinu provode postupci utvrđivanja ispunjavaju li korisnici osobne invalidnine i doplatka za pomoć i njegu uvjete za priznavanje prava na inkluzivni dodatak, a korisnici dosadašnjih prava su za cijelo to vrijeme ostvaruju svoje ranije naknade s tim da im pravo na inkluzivni dodatak pripada od 1.1.2024.g. neovisno o datumu prevođenja. Projekcija o broju korisnika inkluzivnog dodatka kod donošenja Zakona o inkluzivnom dodatku bila je oko 150.000 osoba. Od samog početka primjene Zakona očekivane projekcije daleko su premašene, te je na kraju 2024.g. HZSR postupao u više od 110.000 postupaka pokrenutih od građana koji nikada ranije nisu ostvarivali naknade temeljem utvrđenog invaliditeta. Radi se o osobama s određenim bolestima ili stanjima, ali nije utvrđeno da su zbog tih stanja nastale dugotrajne posljedice u vidu značajnog smanjenja sposobnosti ili nesposobnosti obavljanja svakodnevnih životnih aktivnosti u brizi za sebe, u kretanju, zadovoljavanju svakodnevnih životnih potreba, a u tom slučaju govorimo o bolesti, ali ne nužno i o invaliditetu. Osnova za utvrđivanje invaliditeta odnosno radi li se uopće o invaliditetu je postojanje stupnja oštećenja funkcionalnih sposobnosti. Uz uslugu osobne asistencije, osobe s invaliditetom trebale bi inkluzivni dodatak u što većoj mjeri koristiti za specifične, dodatne osobne potrebe umjesto na osnovne životne potrebe. Značaj je inkluzivnog dodatka u tome da osobama s invaliditetom daje priliku za stvarno uključivanje u život, u aktivnosti obrazovanja i cjeloživotnog učenja, korištenja sadržaja slobodnog vremena, uključivanje u rad i sve sadržaje u zajednici namijenjene osobama bez invaliditeta, te će kombinacija ovih prava i usluga osobama s invaliditetom omogućiti lakše ostvarivanje prava na život u zajednici i neovisno življenje.

2.21. JEDINSTVENO TIJELO VJEŠTAČENJA

Važno je istaknuti da se uvođenjem jedinstvene novčane naknade po osnovi invaliditeta – inkluzivnog dodatka s predviđenih pet razina podrške neminovno proširio krug korisnika ovog prava i na osobe koje ranije nisu bile korisnici niti doplatka za pomoć i njegu, a niti osobne invalidnine, na korisnike s manjim stupnjevima oštećenja organizma. Mogućnost ostvarivanja makar i najmanjeg iznosa inkluzivnog dodatka koji je veći od doplatka za pomoć i njegu koji se ranije ostvarivao za teže stupnjeve invaliditeta, pokrenula je lavinu zahtjeva za priznavanje prava na inkluzivni dodatak upućivanih Hrvatskom zavodu za socijalni rad (dalje u tekstu: HZSR). Iako je inkluzivni dodatak naknada čija je temeljna svrha uključivanje u život zajednice osoba s invaliditetom, stječe se dojam da ova naknada briše granicu između oštećenja zdravlja i invaliditeta. Dok oštećenja zdravlja, bolesna stanja ili ozljede, mogu biti privremene i ne moraju posljedično utjecati na umanjenje ili onemogućavanje obavljanja životnih funkcija, dok invaliditet određuje dugotrajnost i utjecaj na funkcionalne sposobnosti, pa je prema usvojenom socijalnom modelu invaliditeta invaliditet rezultat međudjelovanja oštećenja organizma i prepreka u okolini. Tijekom 2024. godine ukupno je zaprimljeno 205.544 zahtjeva (201.901 + 3.643 HRVI-a) a riješeno je ukupno 153.972 (152.027 + 1.945 HRVI-a), odnosno izdanih nalaza i mišljenja kao neizostavnog dokaza u postupcima ostvarivanja prava u različitim sustavima (socijalna skrb, mirovinsko

osiguranje, zdravstveno osiguranje, obrazovanje i dr.). Kada broj zahtjeva usporedimo s brojem zaprimljenih zahtjeva u 2023. godini koji je iznosio 143.874, ovaj podatak govori o razmjerima problema s kojima je suočen ZOSI. Na početku 2024. godine ukupni neriješeni zaostatak predmeta iznosio je 55.891 (55.618 + 273 HRVI-a), a na kraju godine iznosio je 107.463 (105.492 + 1.971 HRVI-a). Radi stjecanja uvida u kretanje broja zahtjeva zadnjih godina, dovoljan je uvid u podatke za 2022. godinu, kada je ukupni broj neriješenih predmeta na početku 2022. godine iznosio 15.637 (15.321 + 316 HRVI-a), a na kraju godine ukupno 36.943. Vještačenje se provodi u dva stupnja u Sektoru za vještačenje ZOSI-a. Kao i prethodnih godina, najveći broj zahtjeva za vještačenjem zaprima područni ured Zagreb s izdvojenim mjestima rada (Bjelovar, Sisak, Karlovac) što je razumljivo budući da pokriva područje s najvećim brojem stanovnika tako da je udio zaprimljenih predmeta u područnom uredu Zagreb iznosio gotovo trećinu u odnosu na ukupan broj zaprimljenih zahtjeva. Zapažamo da je istovremeno u područnom uredu Zagreb najveći udio i riješenih zahtjeva (38%). Gotovo 70% zaprimljenih zahtjeva su zahtjevi iz sustava socijalne skrbi. Razlog tome su velike zakonodavne promjene u posljednje dvije godine i to (1) Zakona o socijalnoj skrbi iz 2022. godine kada su uklonjeni cenzusi za ostvarivanje prava na osnovu invaliditeta, a posebice donošenja novih propisa; (2) Zakona o osobnoj asistenciji; (3) Zakona o inkluzivnom dodatku, u okviru kojih su proširena prava s osnove invaliditeta, što je dovelo do značajnog povećanja broja zahtjeva za vještačenje, a posljedično i do nastanka većeg broja zaostataka. U 2024. godini ukupno je zaprimljeno 142.005 zahtjeva iz sustava socijalne skrbi (u 2023. zaprimljeno je 72.977 zahtjeva) što čini povećanje od 94% u odnosu na prošlu godinu. U 2024. godini odrađen je 97.151 zahtjev iz sustava socijalne skrbi (u 2023. odrađeno je 57.996 zahtjeva) što čini povećanje od 67% u odnosu na prošlu godinu. Od ukupno zaprimljenih zahtjeva iz sustava socijalne skrbi (142.005) svega 2% čine zahtjevi za ostvarivanje prava na osobnu asistenciju. Navedeno nema značenja u postupku vještačenja (koristi se isti obrazac i ista metodologija vještačenja) već samo u vremenu obrade korisnika. Predmeti osobne asistencije imaju prednost pred korisnicima inkluzivnog dodatka i svi se rješavaju prioritetno. Najčešće i najbrojnije pritužbe OSI koje se ponavljaju iz godine u godinu odnose se na dugotrajnost postupka vještačenja. Unatoč izmjenama Uredbe o metodologijama vještačenja prema kojima nije potreban osobni pregled vještačene osobe od strane jedinstvenog tijela vještačenja, mogućnosti razmjene podataka informatičkoj povezanosti ZOSI-a s naručiteljima vještačenja i drugim tijelima, prosječno vrijeme trajanja postupka vještačenja nije se skratilo, već produljilo što je izravna posljedica enormnog povećanja broja zahtjeva za vještačenje, napose od strane HZSR-a, a prvenstveno u svrhu ostvarivanja prava na inkluzivni dodatak. Neočekivani interes za stjecanje statusa OSI navodi na zaključak da je invaliditet postao poželjno obilježje – upravo zbog različitih pogodnosti, a prvenstveno opipljivog novčanog ekvivalenta – isplativog i, sigurnog primanja (inkluzivni dodatak) što se sasvim jasno razaznaje u mnoštvu upita i pritužbi upućivanih POSI. Ukoliko se nastavi dinamika pristizanja zahtjeva za ostvarivanje prava na inkluzivni dodatak (a radi se o naknadi namijenjenoj osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju) istim tempom, RH je na dobrom putu da postane vodeća zemlja u EU s najvećim udjelom osoba s invaliditetom u ukupnom broju stanovnika. U kontekstu aktualnih zbivanja na temu vještačenja, inkluzivni dodatak sve više gubi primarno obilježje naknade namijenjene podmirenju potreba proizašlih iz invaliditeta, čija je svrha izjednačavanje mogućnosti i uklanjanje prepreka koje osobe imaju zbog svoga invaliditeta. Tako status osobe s invaliditetom i inkluzivni dodatak postaju rentno pravo gubeći svoju primarnu svrhu. Moramo se zapitati koja je bila stvarna namjera zakonodavca uvođenjem prava na inkluzivni dodatak. Jer, ako se htjelo time poboljšati materijalni položaj građana – jedino se time može razumjeti i opravdati takav interes koji prerasta u pravu pomamu za inkluzivnim dodatkom osoba s privremenim bolesnim stanjima, osoba kod kojih stanje ili bolest nije izraženo u stupnju ili intenzitetu koji utječe na cjelokupno životno funkcioniranje ili osoba koje su bilo kada u životu podvrgavane operativnim zahvatima što nema i nije imalo utjecaja na obavljanje osnovnih životnih funkcija. Lavina nezadovoljstva potaknuta dugotrajnošću postupka vještačenja koja se cijelu godinu prenosi, ne samo na HZSR, ZOSI, nego i javni i medijski prostor čime se rastače sama priroda cjelokupne brige o čovjeku u potrebi i potkopava ionako poljuljano povjerenje građana u institucije koje su nositelji ove brige. Međutim, jaz između prevelikih, često neopravdanih očekivanja i stvarnog stanja utvrđenoga prema jasno propisanim parametrima i procedurama postaje sve veći. Dodatni napori koje čine i ZOSI i HZSR, ne mogu taj jaz smanjiti. Stoga smo mišljenja kako je

neophodno da se s najviših razina vlasti javnost na dostupan, jednostavan i razumljiv način, javnost upozna sa svrhom, smislom, namjerom i pravom ulogom, značenjem i razlozima vještačenja, kao i ovlastima i nadležnostima institucija i tijela kao nositeljima ove odgovorne, zahtjevne i nadasve plemenite zadaće.

2.22. MIROVINSKO OSIGURANJE

Kao i prijašnjih godina i tijekom 2024. godine najviše zaprimljenih pritužbi u području mirovinskog osiguranja odnosilo se na odbijanje ostvarivanja prava na invalidsku mirovinu – utvrđivanje radne nesposobnosti, te na nepoštivanje zakonom propisanih rokova za donošenje rješenja po zahtjevu same osobe s invaliditetom ili prijedlogu liječnika obiteljske medicine za donošenje rješenja o radnoj ne/sposobnosti. Također, kao i svake godine značajan dio podnesaka odnosilo se na zamolbu za pomoć prilikom samog postupka ostvarivanja prava iz mirovinskog osiguranja, odnosno zamolbe za davanjem besplatne pravne pomoći – savjetovanja, kao i pitanja glede invalidske mirovine HRVI-ja. Prema podacima HZMO-a iz prosinca 2024. godine, a vezano za osobe s invaliditetom i mirovinska primanja evidentirano je 54.249 korisnika invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad, odnosno zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti koji nisu osiguranici (mirovinski faktor 0,8). Prosječna mirovina tih korisnika iznosi 382,38 eura. **Pravo na rad s polovicom punog radnog vremena** – Iako je odredbom čl. 99. st. 3. ZOMO-a proširen krug korisnika mirovina koji uz mirovinu mogu nastaviti raditi s polovicom punog radnog vremena, posljednjim izmjenama ZOMO-a nije prihvaćen prijedlog POSI-a da se ovim pravom obuhvate i osobe s djelomičnom nesposobnošću za rad (koji su u profesionalnoj mirovini). Stoga primatelji mirovina ostvarenih na temelju profesionalne nesposobnosti ne mogu uz mirovinu nastaviti raditi s polovicom punog radnog vremena iako je to pravo priznato svim drugim osiguranicima uključujući i HRVI-je, kako bi im se omogućilo da ostanu u svijetu rada i poboljšaju svoj materijalni status. Najveći problemi za osobe s invaliditetom u području mirovinskog osiguranja, a na koje godinama upozoravamo odnose se na (1) Oduzimanje korisnicima invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad (djelomične radne nesposobnosti) 20% pripadajuće mirovine prilikom ostvarivanja uvjeta za starosnu mirovinu; (2) Dugotrajnost postupka od podnošenja samog zahtjeva za utvrđivanje radne nesposobnosti (invalidske mirovine), pa do donošenja rješenja HZMO-a. (3) Nepoštivanje prava osiguranika na najpovoljniju mirovinu; (4) Postoji i problem osoba koje odlaze u prijevremenu mirovinu jer ne mogu zbog zdravstvenih razloga odraditi puni radni staž, te im se tada trajno zadržava penalizacija mirovine, premda ostvaruju uvjete za neku drugu vrstu mirovine koja je povoljnija za njih (starosna ili invalidska zbog potpune radne nesposobnosti).

ZAKLJUČAK I PREPORUKE: U 2024. godini kao i godine ranije nije bilo izmjena i dopuna Zakona o mirovinskom osiguranju. I nadalje su ostali neriješeni problemi za osobe s invaliditetom koji se povlače godinama u mirovinskom osiguranju, te je sve teže sveukupno stanje za sve umirovljenike, a posebno za umirovljenike koji su i osobe s invaliditetom. Navedeno zbog primarnog razloga što su iznosi mirovina sve niži i niži u odnosu na troškove života, kao i odnosu na prosječnu plaću u Republici Hrvatskoj. Korjenitim promjenama u području zakonodavstva i javnih politika jedino je moguće izmijeniti formulu izračuna mirovina koja će pratiti rast plaća, a ujedno zaustaviti daljnje opadanje udjela prosječne mirovine u prosječnoj plaći koji je trenutno jedan od najnižih u Europskoj uniji kako bi sačuvali ljudsko dostojanstvo onih čiji je rad ugrađen u same temelje naše zajednice.

2.23. STAŽ OSIGURANJA S POVEĆANIM TRAJANJEM (BENEFICIRANI RADNI STAŽ)

OSI je zaprimao pritužbe koje se odnose na staž osiguranja s povećanim trajanjem s obzirom na određene dijagnoze/bolesti/vrste invaliditeta koji nisu navedeni Zakonom o stažu osiguranja s povećanim trajanjem (NN, br. 115/18 i 34/21), kao i pritužbe u slučajevima nepriznavanja za ono vrijeme koje je OSI bila u radnom odnosu, međutim kada su vještaci utvrdili početak priznavanja staža s povećanim trajanjem od datuma vještačenja ili samo od datuma stupanja na snagu Zakona o dopunama Zakona o stažu osiguranja s povećanim trajanjem (2021. godine). **ZAKLJUČAK I PREPORUKE:** S obzirom da se i kroz obrt zapošljavaju osobe s invaliditetom, te da je ovaj oblik rada izjednačen u

Zakonu o obrtu s radnim odnosom, ne postoji zakonska osnova da im se ne priznaje staž osiguranja s povećanim trajanjem (beneficirani staž) ako su ispunjeni drugi zakonom propisani uvjeti. Naime, donošenjem Zakona o dopunama Zakona o stažu osiguranja s povećanim trajanjem 2021. godine, samim nabrajanjem i stavljanjem u zakonske okvire osoba koje imaju registriran obrt, izričito je propisano ono što se oduvijek primjenjivalo sukladno odredbi čl. 8. st. 2. Zakona o obrtu prema kojoj odredbi su obrtnici izjednačeni sa svim ostalim radnicima iz radnog odnosa te su se i ranije svim obrtnicima priznavala prava na beneficirani radni staž. Smatramo da popis stanja/bolesti/invaliditeta koje Zakon propisuje kao odrednicu za ostvarivanje prava na staž s povećani trajanjem treba dopuniti i stanjima za koje je sa sigurnošću može utvrditi da uzrokuju trajni, teški invaliditet i posljedično značajno utječu na smanjenje životnih i radnih funkcija što se utvrđuje posebnim vještačenjem.

2.24. SUDJELOVANJE U JAVNOM I POLITIČKOM ŽIVOTU

Ostvarivanje biračkog prava osoba s invaliditetom – Godine 2024. godine u RH provedena su tri izbora: parlamentarni izbori održani 17. travnja 2024., izbori za Europski parlament održani od 6. do 9. lipnja 2024., te prvi i drugi krug izbora za predsjednika RH održanih 29. prosinca 2024., odnosno 12. siječnja 2025. godine. Najviše pritužbi vezanih uz izbore posebice na one parlamentarne odnosilo se na pritužbe osoba s invaliditetom, ali i drugih građana, na korištenje neprihvatljive terminologije za OSI kako bi se diskreditirali i uvrijedili politički protivnici. Zaprimili smo i pritužbe na neosiguravanje glasovanja kod kuće i teškoće u glasovanju birača koji su slijepe osobe na što smo upozorili Državno izborno povjerenstvo. Od MROSP-a smo zatražili podatke o glasanju birača smještenih u ustanovama socijalne skrbi na izborima održanim u 2024. godini i to o broju posebnih biračkih mjesta koja su određena u ustanovama socijalne skrbi kao i o broju birača koji su glasali na tim biračkim mjestima na izborima provedenim u RH u 2024. godini. Usporedbom podataka o broju ustanova za osobe s invaliditetom na kojima su organizirana posebna biračka mjesta na parlamentarnim izborima 2016. i 2020. godina s podacima o broju posebnih biračkih mjesta za osobe s invaliditetom 2024. godine može se zaključiti da su se brojke smanjile u odnosu na 2016. kad ih je bilo 37, a onda su u odnosu na 2020. kad ih je bilo 26 ostale stabilne, odnosno čak ih je bilo i nešto više.

2.25. SURADNJA S ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA

Saveze, udruge i inicijative koje okupljaju osobe s invaliditetom, roditelje djece s teškoćama u razvoju i članove njihovih obitelji, kao i one koje programski djeluju u korist OSI i DTUR, od početka djelovanja institucije POSI prepoznajemo kao ključne partnere i organizirani glas osoba s invaliditetom, čija uloga u unaprjeđenju kvalitete života i zaštiti prava OSI ne može biti dovoljno naglašena. Donositelje odluka na svim razinama stoga podsjećamo kako se suradnja s udrugama ne treba ograničiti samo na (su)financiranje projekata - što je vrlo često jedini oblik suradnje nositelja vlasti i OCV-a - nego i na aktivna partnerstva koja će dovesti do mjera i aktivnosti kojima će se poboljšati kvaliteta života osoba s invaliditetom, ali i kroz koje će se osigurati kontinuitet djelovanja i opstojnost udruga u razdobljima između pojedinih projekata putem kojih se u pravilu financiraju. U cjelovitom izvješću detaljnije su prikazani oblici suradnje i podrške koju je POSI pružao udrugama tijekom 2024. godine, a kroz koje se potvrdilo da osim što su udruge i dalje u brojnim sredinama jedini pružatelji životno važnih usluga podrške i organizatori aktivnosti kojima se OSI i DTUR uključuju u društveni život, one svojim poznavanjem društvenih, ekonomskih i komunikacijskih izazova, kao i prepreka u izgrađenom okruženju, imaju iskustveno znanje na temelju kojeg mogu ponuditi kreativna rješenja za izjednačavanje mogućnosti za OSI. Stoga, preporučujemo da prilikom donošenja te izmjena i dopuna propisa i poticajnih mjera, ali i prilikom izrade strateških dokumenata te osmišljavanja i provedbe projekata, donositelji odluka budu otvoreniji prema prijedlozima koje iznose predstavnici OSI (savezi, udruge, inicijative), jer neposredan uvid i iskustvo osoba s invaliditetom mogu osigurati da mjere i odluke budu usmjerene na njihove stvarne potrebe te da rezultat bude stvaranje inkluzivnog društva i okruženja. Uzimajući u obzir brojne izazove s kojima se OCV susreću u svom radu, preporučujemo koristiti sve raspoložive izvore potpore (npr. financijski i/ili obrazovni programi) kojima će osigurati svoju održivost i jačati kapacitete svojih članova, ali i djelatnika i volontera koji rade s osobama s invaliditetom. Zaključno, ponavljamo preporuku za osmišljavanjem primjerenog i primjenjivog modela

kojim će se omogućiti sustavno financiranje organizacija civilnog društva koje okupljaju OSI i DTUR, u svrhu očuvanja i razvoja njihove zagovaračke uloge te općenito uloge koju imaju u podizanju kvalitete života osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.

2.26. USKLAĐENOSTI S KONVENCIJOM O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM TIJEKOM KORIŠTENJA FONDOVA EU-a

U ovom poglavlju donosimo pregled aktivnosti POSI na području praćenja usklađenosti s KPOSI tijekom korištenja fondova EU-a. KPOSI i Povelja o temeljnim pravima EU-a su dio horizontalnih načela koja se trebaju primjenjivati u svim fazama korištenja sredstava iz fondova EU-a. Agencija Europske unije za temeljna prava (FRA) provela je istraživanje o ulozi nacionalnih tijela s ovlastima za ljudska prava u procjeni horizontalnih uvjeta i usklađenosti fondova EU s Poveljom EU i KPOSI. Jedan od zaključaka navedenog istraživanje je bio da pravobraniteljske institucije nemaju kapaciteta biti uključene u sve faze EU fondova od programiranja, implementacije, praćenja i evaluacije te da bi ih se trebalo dodatno kapacitirati za te uloge. POSI se uključio u postupak izrade i donošenje Kontrolne liste u provedbi EU fondova. POSI je u svom radu u statusu promatrača bio član i pratio rad Odbora za praćenje Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014. - 2020., Odbora za praćenje Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali 2014. - 2020. i Odbora za praćenje provedbe Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020., a nastavljamo i u novom programskom razdoblju na isti način i u istom statusu pratiti rad Odbora za praćenje provedbe Programa Konkurentnost i kohezija 2021.-2027. i Integriranog teritorijalnog programa 2021.-2027., Odbora za praćenje Programa Učinkoviti ljudski potencijali 2021.-2027. i Odbora za praćenje provedbe Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2023. - 2027. Također kao institucija sudjelujemo i u drugim aktivnostima vezanim uz programiranje i praćenje EU fondova kao što su radionice „Horizontalna načela u EU fondovima 2021.-2027.“ , edukacijama zaposlenika u europskim i investicijskim fondovima i edukaciji za više od 40 zaposlenika Središnje agencije za financiranje i ugovaranje programa i projekata Europske unije (SDURF) o nediskriminaciji i pravima osoba s invaliditetom s posebnim naglaskom na pristupačnost.

2.27. SUDJELOVANJE U KULTURI, REAKCIJI, RAZONODI I SPORTU

2.27.1. Kultura – KPOSI u dijelu „Sudjelovanje u kulturnom životu, rekreaciji, razonodi i športu“, čl. 30., propisuje da se države potpisnice obvezuju na omogućavanje sudjelovanja OSI i DTUR u kulturnom životu na ravnopravnoj osnovi s drugima. Međutim, možemo reći da pravo sudjelovanja u kulturi na ravnopravnoj osnovi s drugima, je pravo koje u RH još uvijek nije niti ostvareno, a u biti niti zajamčeno osobama s invaliditetom. Pritom misleći ne samo na nepristupačnost kulturnih ustanova i kulturno-umjetničkih sadržaja osobama s invaliditetom kao posjetiteljima i promatračima, već i kroz aktivnosti poticanja kulturnog stvaralaštva, izravnog stvaranja umjetnosti od strane OSI kao protagonista, kroz proaktivni doprinos OSI kulturi i njezinom napretku. Inkluzija kao jedna od najviših vrijednosti našega društva važna je tema za područje kulture kroz prepoznavanje i osvještavanje barijera na koje OSI nailaze i koje ih isključuju iz iskustva kulture, a time posredno i društvenog života. Uz arhitektonsku pristupačnost za osobe s tjelesnim oštećenjima, koja se odnosi na okoliš i prilaz nekoj kulturnoj ustanovi za osobe koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica, treba imati u vidu i osiguravanje pristupačnosti za OSI koje imaju senzorna oštećenja. Osobama s oštećenjima vida i sluha potrebno je kulturni sadržaj učiniti senzorički pristupačnim što može uključivati audio deskripcije, taktilne eksponate, induktivnu petlju, Braille pismo, znakovni jezik, titlove i dr. Osim navedenoga, od velikog je značaja i prezentiranje sadržaja na jednostavan način, pristupačnost informacija mrežne/web stanice, ali i educiranost osoblja o primjerenim načinima pružanja podrške i komunikacije s osobama različitih vrsta invaliditeta. Identificiranjem promjena koje su potrebne, kulturni prostori i sadržaji mogu se učiniti dostupnim svima, bez obzira na njihove nemogućnosti. Pristupačnost ne treba sagledavati kao dodatnom značajkom vrijednosti, već integriranom sastavnicom. Navedenim se smanjuju čimbenici utjecaja na nejednakost, isključenje i marginalizaciju OSI i DTUR u pristupu kulturnim ustanovama i kulturno-umjetnički sadržajima te daje prioritet uključivanju i inkluziji. **PREPORUKE I MIŠLJENJE:**

Sudjelovanje osoba s invaliditetom u kulturnim sadržajima značajno pridonosi podizanju razine kvalitete življenja osoba s invaliditetom te pridonosi višoj razini kvalitete društva u cjelini i jačanju kapaciteta zajednice. **(1)** Pozitivni primjeri iz prakse pokazuju kako se mijenja odnos između invaliditeta i kulture. Postoje projekti i natječaji, institucije i organizacije civilnog društva koje su aktivne u uklanjanju prepreka koje osobama s invaliditetom onemogućuju pristup kreativnosti. Važno je da se svi akteri u kulturi uključe u ove promjene i iznalaze rješenja kako da kulturne ustanove i njihove sadržaje učine pristupačnima uz neizostavnu suradnju i zajedničke planove djelovanja s tijelima državne, regionalne i lokalne razine vlasti. **(2)** Mišljenja smo da je za procese osiguranja pristupačnosti kulturnih ustanova i kulturno-umjetničkih sadržaja važno predvidjeti financijska sredstva, resurse koji će osigurati pristupačnost i/ili razumnu prilagodbu u okviru nacionalnih, regionalnih i lokalnih financijskih proračuna**. (3)** Preporučujemo jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave te državnim tijelima da zajednički koordiniraju aktivnosti uklanjanja prepreka u kulturi i umjetnosti kao šire politike i zajedničkih planova djelovanja. Poboljšanje pristupačnosti, arhitektonske i sadržajne, u području kulture i umjetnosti važno je, ne samo kako bi se zadovoljile društvene potrebe, već i odgovorilo na potrebe pristupačnog turizma.

2.27.2. Sport – U cjelovitom izvješću detaljno su prikazane mjere kojima Ministarstva turizma i sporta potiče uključivanje OSI i DTUR u sportske aktivnosti, a koje ukazuju na povećanje broja programa i udruga koji se sufinanciraju putem natječaja Ministarstva, kao i povećanje broja projekata kojima je sufinancirano prilagođavanje sportskih građevina za osobe s invaliditetom. Pohvalno je i povećanje odobrenih proračunskih sredstava predviđenih za projekt Univerzalne sportske škole i za nagrade koje se dodjeljuju parasportašima i/ili trenerima iz parasporta te za programe javnih potreba koje provode Hrvatski paraolimpijski odbor i Hrvatski sportski savez gluhih. Također, ističemo pozitivnu praksu MINTS-a koji u natječajima za sufinanciranje dodatno boduje prijavitelje i programe/projekte koji uključuju djecu i mlade s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom. Unatoč navedenom, iskustva POSI potvrđuju kako još uvijek postoje brojni izazovi koji otežavaju uključivanje OSI i DTUR u sport. Stoga, preporučujemo jačanje stručnih kapaciteta sportskih i obrazovnih djelatnika te podizanje svijesti roditelja o važnosti bavljenja sportom za DTUR i OSI. Preporučujemo osmišljavanje i provedbu inkluzivnih programa i projekata kojima se OSI i DTUR uključuju u rekreativne i sportske aktivnosti zajedno s djecom i osobama bez invaliditeta, a donositeljima odluka preporučujemo pružanje podrške i osiguranje benefita svima koji takve programe provode ili planiraju provoditi. Važan preduvjet za uključivanje OSI i DTUR u sport je osiguranje pristupačnosti i mobilnosti, stoga preporučujemo intenzivnije korištenje dostupnih mjera za izgradnju, rekonstrukciju i opremanja sportskih građevina, nabavku prilagođenih vozila i potrebnih pomagala i rekvizita, sve kako bi se uklonile prepreke zbog kojih OSI ne mogu koristiti dvorane, igrališta, bazene i dr. sportske sadržaje. Hrvatski parasportaši su tijekom 2024. godine nastupili na ukupno 76 međunarodnih natjecanja na kojima su osvojili 207 medalja od kojih 73 zlatne, 72 srebrne i 62 brončane. Posebno izdvajamo 17. Ljetne paraolimpijske igre u Parizu na kojima su Hrvatsku predstavljala 22 parasportaša i parasportašice koji su se natjecali u šest sportova pri čemu su osvojili četiri medalje. **ZAKLJUČAK I PREPORUKE:** Upozoravano kako i dalje postoje prepreke i izazovi zbog kojih brojna djeca s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom koje se žele baviti sportom ili kao gledatelji uživati u nekom sportskom natjecanju - nemaju jednake mogućnosti kao ostali građani. Stoga, vodeći se primjerima dobre prakse i rezultatima iz onih sredina koje su uvažile preporuke POSI upućivane proteklih godina, preporučujemo: **(1)** Preporučujemo organiziranje i provođenje ciljanih edukacija sportskih, ali i obrazovnih djelatnika, usmjerenih na senzibilizaciju i stručno osposobljavanje koje će doprinijeti da se djeci s teškoćama u razvoju omogući bavljenje sportskim aktivnostima od najranije životne dobi, kako kroz sustav odgoja i obrazovanja, tako i kroz klupske aktivnosti u kojima će sudjelovati u svoje slobodno vrijeme. Uz edukacije stručnog osoblja u sportu i obrazovanju, preporučujemo i aktivnosti usmjerene na podizanje razine svijesti roditelja o važnosti i prednostima bavljenja sportom, bez obzira na vrstu i težinu invaliditeta. Ove aktivnosti su važne kako bi se uklonile predrasude i stereotipi zbog kojih djeca s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom još uvijek nisu u dovoljnoj mjeri uključeni u sportske i rekreativne aktivnosti. **(2)** Sportskim organizacijama (klubovima, savezima, zajednicama i dr.), stručnjacima u sportu, vrtićima,

školama, fakultetima i udrugama koje okupljaju djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom, preporučujemo osmišljavanje i provedbu inkluzivnih programa i projekata kojima se osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju uključuju u rekreativne i sportske aktivnosti zajedno s djecom i osobama bez invaliditeta. Donositeljima odluka na svim razinama preporučujemo pružanje podrške i osiguranje benefita svima koji takve programe provode ili planiraju provoditi. Podrška može podrazumijevati pokrivanje troška naknade za rad stručnog kadra osposobljenog za rad s djecom s teškoćama u razvoju i osobama s invaliditetom, poticanje i omogućavanje edukacije i usavršavanja stručnog kadra, prilagođen prijevoz, osiguranje potrebnih termina u sportskim objektima, ali i druge oblike podrške za koje se pojavi potreba. Pozitivni učinci ovakvih oblika inkluzivnog rada su višestruki, jer osim što se na taj način omogućuje uključivanje djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom u rekreativne i sportske aktivnosti i u onim krajevima u kojima nema udruga i klubova koji okupljaju isključivo djecu s teškoćama u razvoju ili osobe s invaliditetom, oni imaju iznimno pozitivan učinak na socijalizaciju i inkluziju, djeca motiviraju jedni druge, a ujedno se podiže razina svijesti djece koja na taj način uče o različitostima. **(3)** Općine, gradovi i županije, kao i pravne osobe kojima su iste osnivači, imaju veliku ulogu u izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom u svim područjima života, pa tako i u sportu. Posebno je važna njihova uloga u osiguranju pristupačnosti i mobilnosti za osobe s invaliditetom, stoga svim jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave preporučujemo intenzivnije korištenje mjera i sredstava koja su na raspolaganju (npr. natječaji Ministarstva turizma i sporta, EU fondovi, natječaj Ministarstva hrvatskih branitelja i dr.) za izgradnju, rekonstrukciju i opremanja sportskih građevina, nabavku prilagođenih vozila i potrebnih pomagala i rekvizita, sve kako bi se uklonile prepreke zbog kojih osobe s invaliditetom ne mogu pristupiti i koristiti dvorane, igrališta, bazene i dr. sportske sadržaje. **(4)** Svim javnim institucijama, ustanovama i tvrtkama na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, ali i svim ostalima koji svojim programima/natječajima/javnim pozivima ili na bilo koji drugi način sufinanciraju projekte i programe u sportu, preporučujemo da sustavom valoriziranja (npr. dodatnim bodovanjem) motiviraju prijavitelje na osmišljavanje i provođenje aktivnosti kojima će se omogućiti intenzivnije uključivanje osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju u sport. Preporučujemo poticati projekte kojima je predviđeno provođenje aktivnosti koje su opisane u prethodne tri točke ovog zaključka.

2.28. PODRUČNI UREDI

Kontinuirani porast broja obraćanja građana, udruga, ustanova i institucija s područja na kojima djeluju područni uredi POSI nastavio se i tijekom 2024. godine, a povratne reakcije i iskustva stečena tijekom 2024. godine potvrđuju važnost prisutnosti i dostupnosti područnih ureda u cijeloj RH. Područni uredi POSI u Osijeku, Splitu i Rijeci su tijekom čitave 2024. godine u velikoj mjeri zaprimali upite u svezi ostvarivanja prava i usluga iz područja mobilnosti, prometa i sustava socijalne skrbi, a koji se posebice vežu uz praktičnu provedbu nekih od ključnih zakona donesenih tijekom 2023. i 2024., godine, kao na primjer Zakona o inkluzivnom dodatku, Zakona o osobnoj asistenciji i Zakona o povlasticama u prometu. Zaprimljen je značaj broj pritužbi na otežano ostvarivanje prava iz područja sustava socijalne skrbi, koje su se prvenstveno odnosila na dugotrajnost postupaka vještačenja i preispitivanja postojećih prava na doplatak za pomoć i njegu i/ili osobnu invalidninu te priznavanja prava na inkluzivni dodatak. Osobe s invaliditetom su se uvelike prituživale na nedostupnost i nepotpunost informacija, te nemogućnost ostvarivanja neposrednih kontakata s pojedinim nadležnim područnim uredima Hrvatskog zavoda za socijalni rad, što ukazuje na deficit stručnog kadra i potrebu za učinkovitijom organizacijom rada u pojedinim područnim uredima Zavoda. Područni uredi POSI provodili su i tijekom 2024. godine aktivnosti usmjerene na pružanje podrške u radu te aktivnu suradnju s udrugama koje okupljaju osobe s invaliditetom, djecu s teškoćama u razvoju i članove njihovih obitelji, ali i udrugama koje programski djeluju u korist OSI i DTUR. Značajne izmjene normativnog okvira kojim su uređeni uvjeti i način ostvarivanja prava na temelju invaliditeta, a samim time i brojne dvojbe, nedoumice ali i strahovi udruga i njihovih članova, utjecali su na povećani interes za zajedničkim održavanjem edukativnih radionica za članove, djelatnike i volontere udruga koje djeluju na području koje svojim radom pokrivaju područni uredi POSI. Saznanja i iskustva stečena kroz komunikaciju djelatnika područnih ureda POSI s građanima i lokalnim udrugama omogućila su jasno prepoznavanje izazova i

prepreka s kojima se OSI, DTUR i njihove obitelji koje žive na području djelovanja područnih ureda svakodnevno susreću. Navedeno je poslužilo kao temelj za upućivanje preporuka i prijedloga kojima se donositelje odluka na nacionalnoj, područnoj i lokalnoj razini usmjeravalo na donošenje odluka koje će doprinijeti uklanjanju tih prepreka i stvaranju preduvjeta za svladavanje izazova koji otežavaju svakodnevicu osoba s invaliditetom u svakoj pojedinoj sredini. Osim pisanih preporuka i prijedloga koje je POSI upućivao, područni uredi su tijekom 2024. godine dodatno intenzivirali neposrednu komunikaciju i suradnju s općinama, gradovima i županijama, te područnim i lokalnim organizacijama, institucijama i ustanovama koje su važne za ostvarivanje prava osoba s invaliditetom, sve kako bi navedena tijela usmjerili prema djelovanju koje će biti u interesu OSI. Više informacija i detaljniji opis primjera iz prakse rada područnih ureda POSI, prikaz preporuka, događanja, projekata i ostalih aktivnosti spomenutih u ovom poglavlju može se pronaći u Izvješću u poglavljima o područjima na koja se pojedina aktivnost odnosi.

2.29. MEĐUNARODNA SURADNJA

Na području međunarodne suradnje 2024. godine obilježio je nastavak sudjelovanja predstavnika POSI u aktivnostima koje su organizirane u Europskoj mreži tijela za jednakost (Equinet) i Europskoj mreži nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI). Sudjelovali smo u brojnim međunarodnim aktivnostima i događanjima koja se i dalje uz fizičko sudjelovanje odvijaju online ili u hibridnom obliku. Savjetnici pravobranitelja i dužnosnici POSI sudjeluju u radu radne skupine Equineta zadužene za razvoj komunikacijske strategije i prakse, radne skupine za prava na području jednakosti, radne skupine za oblikovanje politika te radne skupine za prikupljanje podataka i istraživanje jednakosti i klastera vezanog uz invaliditet, a prate i sve edukacije koje se organiziraju u sklopu Equineta i ENNHRI-ija kao što je primjerice webinar o umjetnoj inteligenciji i njezinom utjecaju na prava osoba s invaliditetom i sastanak čelnika tijela za jednakost i radionica na temu primjene donesenih standarda tijela za jednakost. POSI je doprinio izradi 4. periodičnog izvješća RH UN-u prema Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima. Odgovarali smo na upite međunarodnih organizacija i tijela i surađivali s drugim tijelima za jednakost. Savjetnica pravobranitelja sudjeluje u radu Predstavničkog tijela Europske agencije za posebne obrazovne potrebe i inkluzivno obrazovanje. Posjetili smo Zagovornika načela jednakosti Slovenije.

2.30. STRUČNI SAVJET PRAVOBRANITELJA ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Mandat članova V. saziva Stručnog savjeta POSI istekao je 31. prosinca 2023. godine. Slijedom Javnog poziva za izbor članova VI. saziva, koji je na mrežnim stranicama POSI objavljen 9. prosinca 2024. godine, odlukom pravobranitelja na mandat od dvije godine, do 31. prosinca 2026. godine, izabrani su: (1) Dijana Vincek, Zagreb, Hrvatski savez gluhih i nagluhih (HSGN); (2) Dženita Lazarević, Dubrovnik, Radni tim Pomozimo djeci s invaliditetom i Udruga „Posebni prijatelj“ ; (3) Ivana Azenić Dubravčić, Vukovar, Hrvatski savez udruga osoba s intelektualnim teškoćama (OSIT); (4) Ivana Unger, Zagreb, Udruga invalida rada Zagreb; (5) Marica Mirić, Zagreb, Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske - SOIH; (6) dr. sc. Mirna Sabljar, Osijek, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku; (7) dr. sc. Petar Šajfar, Osijek, Pravni fakultet Osijek; (8) Petra Rundek, Zagreb, Hrvatski savez gluhoslijepih osoba „Dodir“; (9) Robert Raste, Pula, Društvo distrofičara Istre (DDI); i (10) dr. sc. Tihomir Žiljak, Zaprešić, Akademska mreža europskih stručnjaka za politike invaliditeta.

2.31. PODIZANJE SVIJESTI

Tijekom 2024. primjećujemo nastavak učestalog korištenja neprimjerenog i diskriminatornog govora o osobama s invaliditetom u javnom govoru i u medijima na koji su se pritužile osobe s invaliditetom ili drugi građani koji su uočili da se korištenjem odgovarajuće terminologije stvara neprijateljsko okruženje za osobe s invaliditetom. Održavali smo edukacije o promjeni paradigme vezane uz invaliditet, dali smo 14 priopćenja za javnost povodom važnih datuma i događaja koji su uznemirili javnost, upućivali preporuke i poduzimali druge aktivnosti na podizanju razine svijesti o primjerenom

oslovljavanju osoba s invaliditetom i percepciji koju želimo promicati. POSI je tijekom 2024. godine zajedno s Agencije za mobilnost i programe EU-a i Erasmus ambasadorom za uključivanje i raznolikost dr. sc. Tihomirom Žiljakom organizirao predstavljanja mogućnosti programa Erasmus+ za udruge, saveze i organizacije osoba s invaliditetom. Održana je edukacija zdravstvenih i nezdravstvenih djelatnika o načinima ostvarivanja primjerenog kontakta s osobama s invaliditetom te specifičnostima iz aspekta zdravstvene skrbi. U sklopu edukacije „Osobe s invaliditetom – žrtve nasilja u sudskim procesima“, održana je i radionica na temu „Komunikacija s osobama s invaliditetom“. Povodom obilježavanja Međunarodnog dana bijelog štapa panel raspravu na temu „Kako komunicirati o i s osobama s invaliditetom“. U organizaciji Pravosudne akademije savjetnici pravobranitelja održali su tijekom veljače 2024. godine pri županijskim sudovima u Zagrebu, Osijeku i Rijeci edukacije za pravosudne djelatnike na temu „Komunikacija s osobama s invaliditetom“. Pravobranitelj za osobe s invaliditetom održao tijekom 2024. godine online predavanja na osam Tečajeva rukovođenja postupanjem policije u predmetima nasilja u obitelji na temu „Osobe s invaliditetom kao posebno ranjive žrtve“. Kao nastavak suradnje s Ministarstvom pravosuđa, uprave i digitalne transformacije, Centrom za izobrazbu, POSI je tijekom 2024. godine održao četiri predavanja (u Zatvoru u Zagrebu - 8. ožujka, Kaznionici u Požegi - 11. travnja i 27. prosinca i Kaznionici u Lepoglavi - 3. prosinca) polaznicima 46., 47., 48 i 49. temeljnog tečaja za službenike odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima predavanja na temu „Osobe s invaliditetom u zatvorskom sustavu“. Pravobranitelj za osobe s invaliditetom održao je u okviru 3. ciklusa edukacije Workplace Inclusion Champion (Lideri uključivosti na radnome mjestu), koju organizira Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj (HR PSOR), 10. lipnja 2024. godine predavanje „Uključivanje osoba s invaliditetom“. Predstavnici POSI sudjelovali su u obilježavanju važnih datuma za osobe s invaliditetom i na brojnim događanjima usmjerenim na podizanje razine svijesti u organizaciji udruga i saveza osoba s invaliditetom kao i drugih institucija.

3. OPĆE I FINANCIJSKO POSLOVANJE

Djelokrug rada Pravobranitelja za osobe s invaliditetom propisan je Zakonom o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07), Poslovnikom pravobranitelja za osobe s invaliditetom (NN, br. 103/08) te Pravilnikom o unutarnjem redu pravobranitelja za osobe s invaliditetom (Broj: POSI.R.-018-02-08/24-03/06 od 20. veljače 2025. godine. Pravobranitelj za osobe s invaliditetom nadležan je za suzbijanje diskriminacije na osnovi invaliditeta sukladno Zakonu o suzbijanju diskriminacije (NN, br. 85/08 i 112/12). Također, Pravobranitelj za osobe s invaliditetom ima propisane ovlasti sukladno čl. 26. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN, br. 76/14).

3.1. Financijsko poslovanje – Sukladno čl. 139. st. 3. Zakona o proračunu (NN, br. 87/08, 136/12, 15/15 i 144/21) Pravobranitelj za osobe s invaliditetom sastavio je financijski izvještaj za 2024. godinu i dostavio ga je Ministarstvu financija sukladno čl. 22. i 24. st. 2. Pravilnika o financijskom izvještavanju u proračunskom računovodstvu (NN, br. 03/15, 93/15, 135/15, 2/17, 28/17, 112/18, 126/19, 145/20, 32/21, 37/22 i 52/25). Od ukupno planiranih sredstava za 2024. godinu na izvoru financiranja 11 Opći prihodi i primici u iznosu od 889.938 eura rashodi iznose 849.201 eura odnosno 95,42%. Administracija i upravljanje: Na stavkama za Rashode za zaposlene planirano je 713.031 eura, a potrošeno je 711.720 eura ili 99,82 %. Na dan 31.prosinca 2024. kod Pravobranitelja za osobe s invaliditetom je bilo zaposleno 17 državnih službenika/ce i dvoje dužnosnika. Planirana sredstva za Materijalne rashode u 2024. godini iznosila su 170.132 eura od čega je izvršeno 133.592 eura ili 78,52%. Sredstva materijalnih rashoda korištena su najvećim dijelom za pokriće režijskih troškova sa stavki energije, usluga telefona, usluga tekućeg i investicijskog održavanja, komunalnih te računalnih usluga, kao i za potrebe redovitog poslovanja ureda (službena putovanja, naknade za prijevoz, uredski materijal, usluge promidžbe i informiranja te intelektualne usluge). Planirana sredstva za Financijske rashode u 2024. godini iznosila su 139 eura, od čega je utrošeno 20 eura ili 14,51 %. Opremanje: Sredstva vezana za nabavu nefinancijske imovine planirana su u iznosu od 6.636 eura od čega je izvršeno 3.869 eura odnosno 58,31 %. Rashodi se odnose na kupovinu prijenosnih računala kao zamjenu za dotrajalu opremu. Tijekom 2024. godine Pravobranitelj za osobe s invaliditetom zaprimio je na izvoru 61 Donacije sredstva za

pokriće troškova službenog puta u iznosu od 3.261 eura koja su u cijelosti namjenski utrošena u tekućoj godini.

4. ZAKLJUČAK

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom svake godine podnosi izvješće o radu Hrvatskom saboru, pružajući detaljan prikaz ostvarivanja prava osoba s invaliditetom u svim aspektima društvenog života. Ovo izvješće ne predstavlja samo pregled zakonskih rješenja, već i analizu stvarnih izazova i prepreka s kojima se osobe s invaliditetom svakodnevno suočavaju. Temelji se velikim dijelom na njihovim iskustvima i povratnim informacijama, čime osigurava autentičan uvid u to koliko su zakonske odredbe koje reguliraju njihova prava zaživjele u praksi, gdje postoje nedostaci te na kojim područjima su nužne izmjene i poboljšanja. Cilj je osigurati da razina zaštite i podrške osobama s invaliditetom bude u skladu s najvišim europskim i međunarodnim standardima. Ovo izvješće treba promatrati, ne kao kritiku dosadašnjih nastojanja, već kao vrijedan alat za daljnji razvoj i unapređenje prava osoba s invaliditetom. Svi dionici – od institucija i poslodavaca do nevladinih organizacija i društva u cjelini – imaju zajednički zadatak: stvoriti okruženje u kojem će osobe s invaliditetom moći ravnopravno sudjelovati u svim sferama društvenog života. Ključ uspjeha leži u kontinuiranoj suradnji i dijalogu između predstavnika vlasti, zakonodavca, donositelja odluka, organizacija civilnog društva, poslodavaca i samih osoba s invaliditetom, jer se samo kroz zajedničke napore mogu postići konkretni pomaci. Mišljenja smo kako je posebno važno uvažavati preporuke Pravobranitelja za osobe s invaliditetom. Iako one nemaju obvezujući pravni karakter, njihova snaga leži u činjenici da su utemeljene na stvarnim iskustvima i potrebama osoba s invaliditetom. Svaka preporuka ima jasnu svrhu – unaprijediti njihov položaj i omogućiti im dostojanstveniji i kvalitetniji život. Ignoriranjem ovih preporuka propušta se prilika za poboljšanje sustava i jačanje društvene uključenosti. Pravobranitelj za osobe s invaliditetom kao neovisna institucija igra važnu ulogu u osiguravanju da se glas osoba s invaliditetom ne samo čuje, već i uvažava pri oblikovanju javnih politika i zakonskih rješenja. Njegova uloga nije samo ukazivanje na probleme, već i poticanje sustavnih rješenja koja vode prema inkluzivnijem i pravednijem društvu. Suradnja svih relevantnih aktera nije samo poželjna, već nužna kako bi se osiguralo da svaka osoba, bez obzira na svoje sposobnosti, ima jednake prilike i mogućnosti za sudjelovanje u društvenom, profesionalnom i privatnom životu. Iskustva Pravobranitelja za osobe s invaliditetom potvrđuju kako unatoč znatnim pozitivnim promjenama normativnog okvira i brojnim poticajnim mjerama koje su na raspolaganju za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u različitim životnim područjima, još uvijek postoji potreba za podizanjem razine svijesti cijelog društva o tome što svatko od nas, kao pojedinac ili kao dio nekog sustava, u svom području života i rada može učiniti kako bismo izgradili inkluzivno okruženje u kojemu će i djeca s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom imati jednake mogućnosti kao i ostali građani Republike Hrvatske. Kroz naše ispitne postupke uglavnom nismo utvrdili značajnije propuste u radu stručnih radnika vezano za priznavanje traženih prava u sustavu socijalne skrbi i u drugim sustavima. Od utvrđenih propusta u radu, najčešći se odnose na izostanak proaktivnog djelovanja stručnih radnika koji pri susretu s korisnikom ne procjenjuju sveobuhvatne potrebe korisnika i ne upućuju ga na sve mogućnosti za prevladavanje životnih teškoća ili ne informiraju o novim uslugama i pravima (npr. osobna asistencija). U upravnim postupcima ne provodi se cjelovito preispitivanje svih činjenica i okolnosti zbog čega stranka ostane zakinuta za pravo koje je mogla ostvariti. Smatramo da je područne urede HZSR-a potrebno osnažiti kako u dijelu dodatnog zapošljavanja stručnih radnika prema propisanim mjerilima radnika, tako i kroz intenzivnu edukaciju, kako bi se u što većoj mjeri povećala njihova efikasnost i proaktivno djelovanje prema korisniku. Zaprimljene pritužbe ukazuju na značajne nedostatke u sustavu rane rehabilitacijske podrške i rane intervencije u Hrvatskoj, uključujući geografsku nejednakost u dostupnosti programa, nedostatak pružatelja usluga, nepostojanje nacionalne baze podataka o djeci korisnicima i potencijalnim korisnicima usluga rane intervencije, te nepostojanje univerzalnog sustava razvojnog probira i upućivanja u programe rane intervencije. Predlagali smo nadležnom Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike da se provede analiza potreba različitih kategorija djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom, te u međuresornoj suradnji sa sustavom zdravstva i obrazovanja osmisli model skrbi izvan vlastite obitelji

koji će u potpunosti zadovoljiti složene socijalno zdravstvene potrebe ovih osoba. Jednako tako je potrebna kvalitetna i objektivna analiza svih troškova koji se podmiruju temeljem ugovorene cijene usluge, a pružatelji usluge osobne asistencije trebaju nastojati zadržati konkurentnost ponudom boljih radnih uvjeta, pri čemu je visina plaće zasigurno jedan od značajnijih faktora, ali uz bolju plaću treba poraditi i na poboljšanju radnih uvjeta i jačanju društvenog priznanja za ovu profesiju. Godinu 2024. je obilježilo donošenje novog Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima čime je njihov radno-pravni status poboljšan, ali prema našem mišljenju još uvijek nije kvalitetan te i nadalje očekujemo, kako otežano angažiranje osoba za taj posao, tako i utjecaj na kvalitetu pružanja podrške. Donositelje odluka u javnim tijelima na svim razinama, ali i pružatelje usluga u privatno poslovnom sektoru podsjećamo kako obveza osiguranja pristupačnosti i mobilnosti nije samo tehnički zahtjev, nego i osnovni preduvjet za stvaranje uključivog okruženja u kojem se poštuje dostojanstvo osoba s invaliditetom. Potrebno je uložiti dodatne napore u osuvremenjivanje aparata za onkološko liječenje, psihološku podršku oboljelima i članovima obitelji, podršku u prijevozu na terapije. Nacionalni plan palijativne skrbi još nije donijet, dok su potrebe za palijativnom skrbi velike, kako kod fizički oboljelih, tako i kod raznih oblika demencija. Ministarstvo zdravstva i Ministarstvo pravosuđa, uprave i digitalne transformacije moraju iznaći zajedničko rješenje za osiguravanje primjerene zdravstvene skrbi i smještaja istražnim zatvorenicima koji su u vrijeme počinjenja protupravnog djela bili neubrojivi na način da se regulira izvršavanje istražnog zatvora na odjelima za forenzičku psihijatriju zdravstvenih ustanova ili u bolnici za osobe lišene slobode gdje će im biti zajamčena sigurnost i primjerena skrb o zdravlju. Potrebno je omogućiti osobama s invaliditetom pristup širokom rasponu usluga podrške kako bi mogli ostvariti svoja roditeljska prava u najširem mogućem opsegu, a ograničavanje roditeljskih prava mora biti posljednja mjera kada niti uz osiguranu pomoć i podršku, osoba s invaliditetom ne može izvršavati sadržaje roditeljske skrbi, odnosno ugrožava dobrobit djeteta. Mišljenja smo kako bi uloga posebnog skrbnika trebala pružiti učinkovitu podršku osobi u zastupanju njezinog mišljenja/volje/stavova pred sudom čime bi se toj osobi pružio učinkovit pristup pravosuđu, na jednakoj osnovi s drugima. Posebni skrbnik koji u postupku za lišenje poslovne sposobnosti izrazi svoj vlastiti stav da je osobu radi zaštite njezinih interesa potrebno lišiti poslovne sposobnosti, unatoč tome što se sama osoba za koju se postupak vodi tome protivi, ne ispunjava svoju svrhu, osobi nije omogućeno primjereno zastupanje i nisu ispunjeni uvjeti jednakosti oružja i pravičnog suđenja. Zbog prekapacitiranosti ustanova i drugih pružatelja usluge stalnog smještaja u sustavu socijalne skrbi te nerazvijenih usluga podrške životu u zajednici, osobe s psiho-socijalnim teškoćama kojima je radi počinjenja protupravnog djela u neubrojivom stanju određen prisilni smještaj u psihijatrijsku ustanovu, a kod kojih su se stekli uvjeti za otpust iz psihijatrijske ustanove ili za zamjenu psihijatrijskog liječenja liječenjem na slobodi, ostaju u psihijatrijskoj ustanovi bez zakonske osnove. Potrebno je stoga ostvariti međuresornu suradnju sustava zdravstva i sustava socijalne skrbi kako bi se zajamčilo ovim osobama pravo na život u zajednici uz osiguranu podršku, odnosno gdje to nije moguće, osigurati im bez odgađanja stalni smještaj u ustanovi, odnosno kod drugog pružatelja usluga. Svakodnevna učestala savjetovanja, neposredna informiranja osoba s invaliditetom o pravima i načinima njihova ostvarivanja, ali i pružanje administrativne pomoći u podnošenju zahtjeva, dostavi dokumentacije i/ili provjeri i ažuriranju upisa u Registar osoba s invaliditetom, zajedničko je iskustvo i središnjeg ureda pravobranitelja za osobe s invaliditetom u Zagrebu i svih triju područna ureda u Osijeku, Splitu i Rijeci.

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom
Savska cesta 41/3, 10000 Zagreb, Hrvatska
Telefon: 01/6102 170
E-pošta: ured@posi.hr
Web: http://posi.hr

Područni ured Osijek
Ulica Hrvatske Republike 5, 31000 Osijek
Telefon: 031/293 352

Područni ured Split
Ulica Domovinskog rata 44, 21000 Split
Telefon: 021/649 713

Područni ured Rijeka
Ulica Nikole Cara 1, 51000 Rijeka
Telefon: 051/643 200